

AU APĂRUT:

GIOVANNI ARPINO
Anii maturității

JAN PROCHÁZKA
Zările verzi

T. PILLAI
Doi pumni de orez

VOR APĂREA:

JOHN BRAINE
Drumul spre înalta societate

J. ROUMAIN
Stăpînii apelor

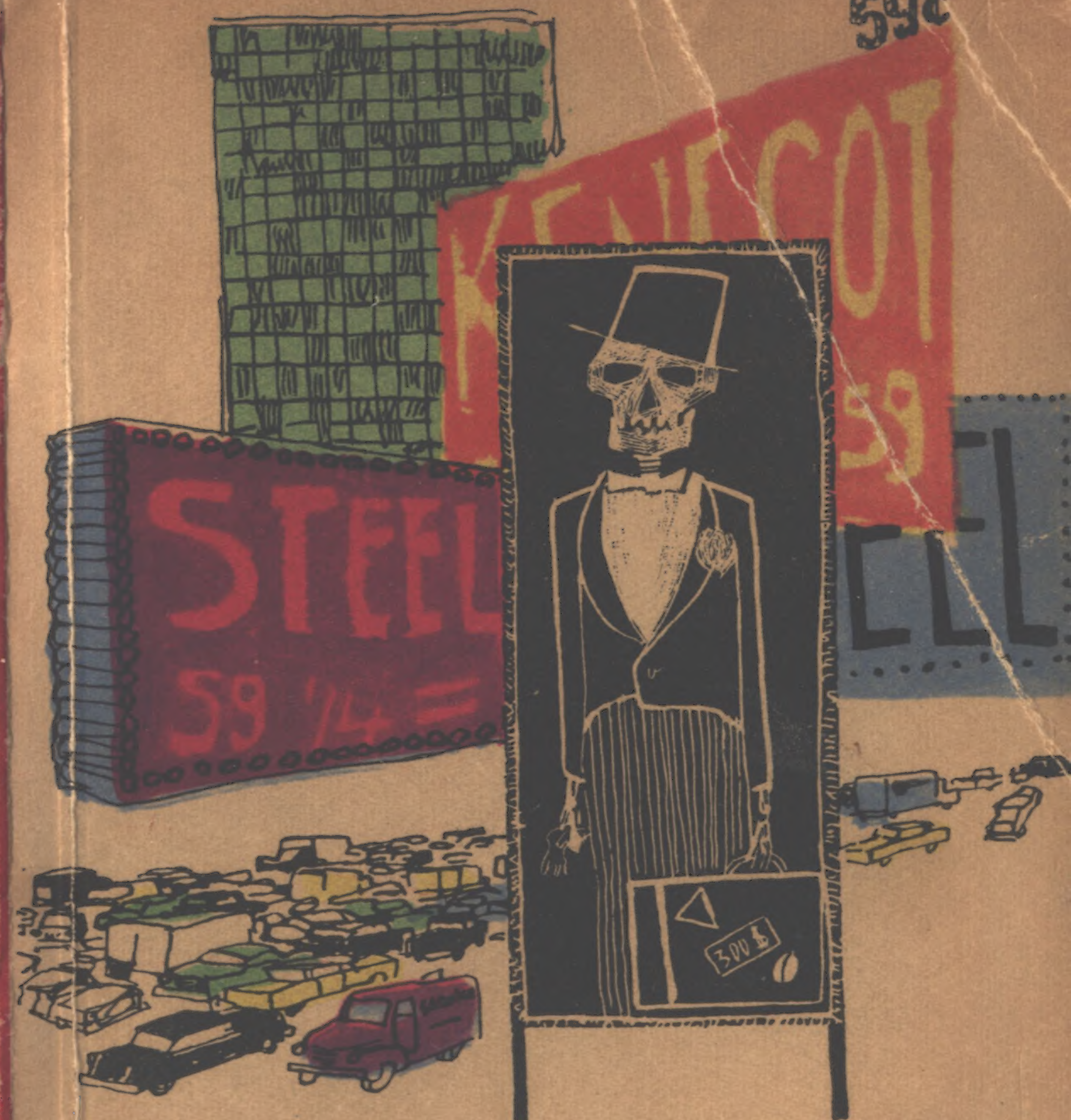
V. AJAEV
Prologul vieții

Lei 4,50

ANDRÉ MAUROIS THANATOS PALACE HÔTEL

E.L.U.

59¢

ANDRÉ MAUROIS

Thanatos Palace Hôtel

COLECȚIA MERIDIANE

Coperta de Sergiu Georgescu

Nuvele extrase din operele lui André Maurois intitulate : *Toujours l'inattendu arrive* și *Le dîner sous les marroniers* apărute la *Editions des Deux-Rives*, Paris, și *Pour piano seul* apărută la *Librairie Flammarion* Paris. *Copyright by Editions des Deux-Rives et Librairie Flammarion.*

ANDRÉ MAUROIS

THANATOS PALACE HÔTEL

Traducere și cuvînt înainte de
VERA CĂLIN

DITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

București — 1963

Cuvînt înainte

De peste patruzeci de ani, André Maurois se bucură, mai ales dincolo de hotarele Franței, de un prestigiu statornic, datorat faptului că cititorii salută în el pe un reprezentant echilibrat al gustului clasic francez. Găsim, într-adevăr, în opera lui André Maurois cîteva din constantele bunei literaturi franceze dintre acelea socotite de la clasicism încoace permanențe ale spiritului francez, constante pe care contemporaneitatea scriitorului cu atîtea formule decadente cîte au entuziasmat pe rînd publicul snob al Franței imperialiste de la 1900 pînă astăzi nu le-au putut altera. Proza lui André Maurois se caracterizează prin claritate, conciziune, înclinare spre analiză. Ea vădește darurile unui moralist și poartă amprenta unei gîndiri raționaliste, care se desfășoară cu eleganță în domeniul studiului de medii și caractere. Cu alte cuvinte, opera lui André Maurois a preluat ceva din marea tradiție a prozei de analiză franceză, ilustrată în lungul veacurilor de doamna de Lafayette, La Bruyère, Benjamin Constant, Stendhal.

André Maurois (Emile Herzog) s-a născut în 1885, în orașul Elboeuf din Normandia, ca fiu al unui industriaș. La liceul din Rouen a fost elevul lui Chartier Alain, profesor, critic, estetician de formație raționalistă, hotărît să nu ne-

glijeze în lucrările sale de estetică și critică importanța factorului istoric. Dacă în domeniul politic Alain n-a depășit un radical-socialism destul de confuz, a rămas însă pînă la moarte (1951) un dușman al fascismului.

André Maurois va fructifica lecțiile profesorului său, a cărui stimă pentru gîndirea rațională și atracție pentru studiul cartezian al pasiunilor i se vor transmite.

Conduce uzina tatălui pînă la izbucnirea primului război mondial, cînd, perfect cunoscător al limbii engleze, devine ofițer interpret. Rezultat al acestei îndeletniciri este cartea de debut *Tăcerile colonelului Bramble* (1918), în care tînărul autor creionează, după tradiția umoriștilor englezi, figura unui militar excentric și plin de haz, dar nu transmite nimic din atmosfera primei conflagrații mondiale. *Discursurile doctorului O'Gredy*, care urmează în 1921, mențin atmosfera și procedeele primei lucrări.

André Maurois este însă, în Franța, creatorul unui gen: acela al biografiei romanțate. Spre acest gen l-au împins cultura lui multilaterală, tipul de inteligență mlădioasă și comprehensivă, care-i îngăduie să se adapteze atmosferei specifice unei epoci sau personalități și, mai ales, darul investigației psihologice. În domeniul biografiei romanțate, opera lui André Maurois ne îngăduie să urmărim o evoluție. În *Ariel* (Viața lui Shelley) din 1923, scriitorul se menține tot timpul tributar unei idei inițiale, pe care nu vrea s-o părăsească, ceea ce-l duce la falsificarea personalității romanticului englez. Dîndu-i acestuia numele aerianului spiriduș shakespearian — Ariel —, André Maurois formulează o caracterizare ce omite trăsături esențiale din personalitatea poetului, printre ele combativitatea conștientă, solidaritatea cu lupta proletariatului englez. Dacă în biografia *Disraeli* (1927) autorul idealizează figura campionului colonialismului victorian, în *Viața lui Byron* (1930) preocuparea de a stabili relații între personalitatea unui creator și ambianța existenței sale de

a întregi erudiția și intuiția psihologică printr-o evocare a mediului social e evidentă. De aci înainte, biografiile lui Maurois vor conține colorate și vii tablouri de moravuri, nu totdeauna realizate cu o justă înțelegere a raporturilor dintre forțele sociale, dar totdeauna cu convingerea că personalitatea artistică ar rămîne neînțeleasă fără plasarea ei în ambianța care i-a modelat, prin stimulente negative sau pozitive, creația. Faptul ni se impune cînd citim monografia masivă și bine informată dedicată lui Victor Hugo, sub titlul *Olympio*, sau recenta monografie dedicată celor *Trei Dumas*.

André Maurois romancierul este și el dominat de însușirile analistului și moralistului. Romanele *Cercul familiei*, *Instinctul fericirii* și, mai ales, *Climate* surprind reacții și conflicte psihologice ale unor personaje din lumea marii burghezii și denunță, cu toată aparența de comprehensivă indulgență a scriitorului, o morală egoistă, o viață interioară atacată de morbul descompunerii. Sînt conflicte ce poartă amprenta unui stil de viață oțios, adoptat de oameni superficiali, incapabili de sentimente profunde, oameni care eșuează în domeniul sentimental din pricina mediocrității caracterelor lor. Spre deosebire de ceea ce se întîmplă în opera marilor romancieri moraliști și psihologi care au servit drept modele lui Maurois, în creația romanescă a acestuia din urmă nu suflă vîntul marilor pasiuni. Lumea marii burghezii din veacul nostru nu i-a putut sugera romancierului conflicte psihologice și structuri morale puternice. În romanele lui Maurois „pasiunile se dizolvă în capricii, datoriile — în ficțiuni ale interesului, ceea ce face ca romanul să nu cîștige în densitate umană" [1].

Cunoscător al realității anglo-saxone, André Maurois și-a exercitat pana de istoric, dînd în 1937 o *Istorie a Angliei*

[1] P. H. Simon, *Histoire de la littérature française du XX-e siècle*. Vol. I, Armand Colin, p. 181

şi în 1944 o *Istorie a Statelor Unite*. Scrise de un admirator al constituţionalismului burghez, aceste lucrări — lipsite de pedanterie şi adresate unui public nespecialist — sînt dictate de ideologia liberalismului burghez, care a rămas pînă astăzi a lui André Maurois şi-l face să vadă dezvoltarea istorică a acestor ţări realizată nu prin participarea activă a maselor, ci prin progresul lent al instituţiilor ce aveau să culmineze în parlamentarismul burghez.

Activitatea recentă a lui André Maurois este pusă în serviciul luptei pentru pace. În această lumină trebuie să privim colaborarea lui la o operă de istorie menită să devină un factor de destindere internaţională : *Istoria paralelă a Uniunii Sovietice şi a Statelor Unite*. Comunistul Aragon a întreprins redactarea istoriei Uniunii Sovietice. De pe platforma unui radicalism burghez şi din imboldul generoasei dorinţe de a contribui la asigurarea păcii, André Maurois şi-a asumat sarcina de a redacta istoria Statelor Unite. Caracterizînd întreaga lucrare, André Maurois i-a atribuit „un optimism întemeiat pe încrederea în om". Deşi nu se arată totdeauna de acord cu politica Statelor Unite, A. Maurois nu depăşeşte nici aici părerea că progresul înseamnă o lentă evoluţie a instituţiilor burghezo-democratice şi recunoaşte în mod eronat un caracter democratic instituţiilor Americii monopoliste. Istoria aceasta vădeşte calităţile şi cusururile cu care ne-a obişnuit proza lui Maurois : este o istorie romanţată, „viaţa romanţată a «Unchiului Sam»", cum a numit-o într-o cronică apărută în *„Lettres Françaises"* André Wurmser ; este o istorie alcătuită din individualităţi, aşa cum i-a dictat autorului spiritul „celei mai individualiste naţiuni din lume", scrie acelaşi cronicar. O astfel de înţelegere a istoriei i-a prilejuit însă lui Maurois o colecţie magistrală de portrete (Wilson, Roosevelt), de „caractere" istorice.

Nuvelele reunite în volumul de faţă sintetizează trăsăturile prozei lui Maurois. Se petrec, cu unele excepţii, în mediile cele mai bine cunoscute de autorul lor : marea burghezie, lumea teatrului, a pictorilor, scriitorilor etc. Într-un dialog succint şi aparent anodin (şi André Maurois este un maestru al dialogului) ni se dezvăluie nu numai două sau mai multe personaje cu psihologii distincte şi specifice categoriei din care fac parte, ci un mediu, o ambianţă social determinată. Descompunerea morală, ipocrizia, cinismul, snobismul, caracterul mercantil — caracteristice toate relaţiilor dintre oameni în societatea capitalistă — se impun ca trăsături tipice ale unei clase sociale în mai toate nuvelele din volum.

Două femei, soţiile succesive ale unui „mare om", în realitate un demagog şi un cabotin, devin, după moartea lui, asociate într-o afacere rentabilă pentru amîndouă : exploatarea amintirilor lor despre *„ilustrul decedat" (Ariane, scumpă soră)*. Interesul material este forţa de coeziune în această lume. Prietenia este o mască, pe care A. Maurois o smulge fără să pară a face un gest brutal, pentru a arăta ipocrizia relaţiilor mondene. *(Bună seara, draga mea ; Prietenele)*. Cîteva dintre nuvele se petrec în *„milieu artiste"*. Cunoaştem dramaturgi fabricanţi de piese cu succes, gata oricînd să introducă un personaj principal într-o piesă de dragul unei metrese exigente *(Myrrhine)* ; pictori ca Pierre Douche din *Naşterea unui maestru*, care ameţesc un public incult şi snob cu formule sunătoare de tip „şcoala ideo-analitică", formule mai întîi adoptate în bătaie de joc faţă de acest public, apoi luate în serios din calcul. Cunoaştem neveste de miliardari, care pozează în protectoare ale unor orientări „îndrăzneţe" în artă *(O carieră)*. Cunoaştem nulităţi artistice, a căror reputaţie e impusă printr-o reclamă abilă, impostori admiraţi de un public snob sau derutat.

Deşi André Maurois comunică aceste moravuri cu un aer de aparentă detaşare, cu un surîs sceptic, în dialoguri amabile, caracterul revoltător al realităţii evocate se impune.

Dar realitatea atît de brutală a capitalismului în faza actuală îl determină uneori pe prozator să schimbe tonul. Ne găsim atunci în faţa unor rechizitorii explicite adresate unui sistem care mutilează şi distruge fiinţa umană. Acţiunea abrutizantă a banului asupra psihologiei acelora pe care adorarea viţelului de aur îi dezumanizează este vehement denunţată în *Blestemul aurului.*

Lumea înaltei burghezii în faza actuală a capitalismului se vrea la fel de impenetrabilă ca şi nobilimea dinaintea revoluţiei burgheze. Intruşii, ambiţioşii cu veleităţi de pătrundere în această castă sînt distruşi. Tînărul merituos, plin de speranţe din nuvela *Din vina domnului de Balzac,* eşuează tragic într-un fund de provincie, unde l-a azvîrlit cu un gest politicianul Trélivan, mulţumit să scape printr-un singur şi comod demers de o soţie stingheritoare şi de un ambiţios.

Dar nicăieri în acest volum acuzaţia nu răsună mai violent ca în fantastica nuvelă *Thanatos Palace Hôtel.* Hotelul aşezat la graniţa dintre Statele Unite şi Mexic, uriaşă întreprindere care asigură, în schimbul unei sume de bani, o moarte rapidă şi cu mijloace perfecţionate candidaţilor la sinucidere, devine un simbol sinistru al întregului sistem capitalist.

Parcurgerea întregii opere a lui André Maurois, ca şi lectura acestui volum de nuvele ne îngăduie să desluşim un progres în creaţia autorului, progres care, chiar dacă nu depăşeşte angajarea în lupta pentru pace şi denunţarea viciilor capitalismului monopolist, a fost evident determinat de presiunea obiectivă a realităţii sociale.

Vera Călin

EŞTI O MARE ARTISTĂ

Sentimentele pe care mi le inspira Robert Fabert fuseseră întotdeauna complexe. Nu-mi plăcea cinismul său ; îi admiram verva. Piesele sale mă iritau ; le recunoşteam forţa dramatică. Egoismul lui mă scandaliza ; eram mişcat că mă alesese drept confident. Matinalele lui chemări telefonice, discuţiile uneori interminabile mă făceau să-mi pierd răbdarea ; dacă treceau cîteva zile fără să mă cheme, îmi lipsea.

În dimineaţa aceea a fost scurt şi stăruitor :

— Dragul meu, ai fi foarte drăguţ dacă ai întrerupe ceea ce scrii şi te-ai repezi pînă la mine. Am să-ţi spun ceva foarte urgent.

— Într-adevăr, Robert, abuzezi de prietenia şi de răbdarea mea... De trei ori pe săptămînă mă rechiziţionezi... de cele mai multe ori pentru lucruri mărunte şi neînsemnate... Tocmai începusem un articol... Lasă-mi dreptul la o viaţă personală !

După o discuţie de cinci minute mi-am dat seama că ducîndu-mă la el pierdeam mai puţin timp ; dacă refuzam, era în stare să mă ţină toată dimi-

neața la telefon. Locuia pe atunci aproape de mine. Un sfert de oră mai tîrziu, intram în biroul lui. Îmi vorbi din capul locului pe tonul lui cel mai măgulitor. Știam, dintr-o lungă experiență, că orice compliment făcut de Fabert reprezenta pentru el o investiție.

Ce dobîndă aștepta oare de data asta?

— Dragul meu, spuse el, ți-am citit articolul despre Ménétrier. Este un minunat exemplu de pătrundere, de gust, de stil! Dumneata ești, la drept vorbind, *singurul* critic al timpurilor noastre...

— Mulțumesc, ce vrei să-mi ceri?

— Iată... Nu știu dacă o cunoști pe doamna Astier... doamna Adrien Astier.

— Mi-ai prezentat-o chiar dumneata; e o femeie foarte frumoasă.

— Nu-i așa? E o mică burgheză, dar are strălucire, prospețime și e chiar deșteaptă, dragul meu... Pe scurt, sînt înnebunit după ea.

— Pentru două luni sau două săptămîni.

— Timpul nu contează în astfel de chestiuni... Ceea ce e sigur e că în clipa asta e singura femeie din lume care mă interesează... Și tocmai acum mi se prezintă prilejul să fac în tovărășia ei o călătorie în Spania. Da... Ea dorește să vadă Andaluzia; soțul ei, care face afaceri în Extremul Orient, va lipsi două luni... Totul s-ar putea aranja de minune... Dar mai e Odette... Biata Odette! I-am promis solemn că ne vom petrece vacanța de Paște în familie, la Beauvallon. Sînt trei ani de cînd n-am petrecut o vacanță mai lungă cu ea și copiii. Va fi disperată...

— Fără îndoială, dar nu văd de ce e treaba mea să...

— De ce?... Pentru că numai dumneata, dragul meu, poți să-mi faci serviciul de a o convinge... Odette are, știu precis, o totală încredere în dumneata. Dacă dumneata ai să-i explici că viitoarea mea piesă, petrecîndu-se în Spania...

— Ai nevoie, pentru culoarea locală, să iei cu dumneata o franțuzoaică? Nu, mulțumesc, nu-mi iau obligația să-i dau asemenea explicații... Nu uita că sînt prietenul Odettei, mai mult chiar decît al dumitale... Dacă, așa cum spui și cum îmi place și mie să cred, are încredere în mine, asta se datorește faptului că am fost întotdeauna cinstit cu ea; dumneata îmi propui să fiu necinstit.

— Necinstit! Ba de loc, dragul meu... Socotesc, dimpotrivă, că, fiind prietenul Odettei, îi vei face un mare serviciu... Gîndește-te... Să presupunem că ea nu acceptă, că face o dramă din această mică escapadă... Ce se va întîmpla? Căsnicia noastră se va nărui... Biata Odette s-ar putea să și moară din cauza asta... Și atunci, cine ar fi asasinat-o? Dumneata...

Acest om de teatru știa să regizeze destul de bine o scenă. Am priceput repede că nici de astă dată nu-mi voi recăpăta liniștea decît cedînd...

— Bine. O voi vedea pe Odette, dar nu-ți promit să-ți pledez cauza... O voi expune, atîta tot.

— N-o să-mi pui bețe-n roate? E tot ce-ți cer... O chem pe Odette; te las singur cu ea și îi vei vorbi nestingherit.

Am încercat să obțin un răgaz. Degeaba! Fabert, ca și eroii dramelor sale, era pătimaș, autoritar. Apăsă pe un buton, puse mîna pe telefon

și-i spuse secretarei: „Rugați-o pe doamna Fabert să vină la mine, la birou, imediat." Apoi se ridică și ieși. După cîteva minute intră Odette.

— Ia te uită! Aici erai, Bertrand? Ce surpriză plăcută! Ce i-ai făcut lui Robert? Tocmai m-a chemat.

— Da, dragă Odette. Ca să avem, dumneata și cu mine, o convorbire.

— O convorbire? Ce-i misterul ăsta? Robert ți-a încredințat un mesaj pentru mine?

— Exact.

După care mi-am dat toată silința s-o pregătesc, cu tact, pentru vestea cea proastă. I-am spus că Robert e sfîrșit de oboseală, că sănătatea lui mă neliniștește, că piesa lui nu înaintează de fel, că are nevoie de cîteva săptămîni de singurătate pe care să le petreacă chiar în decorul ales. Ea mă ascultă mai întîi surîzînd, apoi izbucni într-un hohot de rîs.

— Drăguțul de Bertrand! spuse ea. Cît se căznește să m-anunțe, fără să-mi rănească inima nefericită, că Robert vrea să facă o călătorie în Spania cu noua lui cucerire și că mă lasă singură timp de o lună!

— Cum? Știai?

— Nu știam nimic, dar bănuiam, și apoi vorbele dumitale ocolite, cusute cu ață albă, mi-au confirmat bănuielile... Din fericire! Fiindcă, închipuie-ți, Bertrand, am și eu nevoie de o lună de libertate...

— Ca să te duci la Beauvallon cu copiii?

— Ba de loc... Ca să mă duc să văd insulele grecești cu un prieten drag care vrea să-mi ofere această croazieră... Copiii îi voi lăsa în grija mamei, ca să mă bucur în tihnă de vacanța mea conjugală... Ce-i aerul ăsta aiurit și copleșit, Bertrand? Nu mă crezi în stare să inspir cuiva o pasiune?

— Ba da... Desigur... Dar credeam că-l iubești pe Robert cu o dragoste credincioasă și nefericită.

— Multă vreme așa a și fost și, astăzi încă, țin la Robert... Am admirație cel puțin pentru genialitatea, dacă nu pentru caracterul lui... Îi trec cu vederea capriciile, socotesc însă că am drept la unele despăgubiri... Nu găsești?

— Hm... Da, fără îndoială... Cine va fi fericitul dumitale tovarăș de călătorie?

— Dragul meu Bertrand, eu sînt mai discretă decît soțul meu.

— Și ce dracu vrei să-i spun?

— Nimic mai simplu. Spune-i că mesajul pe care mi l-a trimis m-a zdruncinat; că dumneata ai reușit, cu pricepere, să mă liniștești; că m-ai sfătuit să fac o croazieră pe Mediterana, eventual cu o prietenă — ca să-mi treacă mîhnirea —, în sfîrșit, că m-ai lăsat plîngînd, tristă, resemnată.

— Ai impresia că va crede toate astea?

— Robert crede, cu o uimitoare ușurință, tot ce-i măgulește amorul propriu.

Avea dreptate. Nu numai că a primit bine răspunsul, ca și proiectul, dar mi-a jucat, cu sinceritate, o splendidă scenă de înduioșare, în care soția lui era emoționanta eroină.

— Biata Odette! E sublimă! Nu cred, dragul meu, ca în vremurile noastre să mai existe un asemenea exemplu de abnegație conjugală. Închi-

puie-ţi că uneori merge pînă acolo, încît îmi spune: „Vorbeşte-mi despre femeia pe care o iubeşti. Tot ce te priveşte mă interesează."

Da, o văd foarte bine, în timpul croazierei pe Mediterana, cum se aşază, absolut singură, la prora vasului, ca să privească stelele şi să se gîndească la fericirea mea... la fericirea mea cu altă femeie... Poţi să spui ce vrei, dragul meu, dar găsesc că este mai frumos să trezeşti un astfel de sentiment decît să stîrneşti o gelozie pasionată.

— Dar *dumneata* eşti gelos, am spus eu.

— Cumplit! Rămase un moment visător, apoi reluă: Ar fi un început bun pentru o piesă, nu?... Scena între dumneata şi mine... Cea dintre Odette şi dumneata... Acest sacrificiu total, fără emfază... Desigur, personajul „dumitale" ar trebui să fie îndrăgostit de Odette... Ar încerca să profite de situaţie, dar s-ar izbi de puritatea acestei femei extraordinare...

— Nici nu mi-a trecut prin cap una ca asta.

— Ştiu... O cunoşti doar pe Odette... Dar în piesă...

El a făcut călătoria în Andaluzia, iar Odette a vizitat insulele greceşti, de unde s-a înapoiat bronzată, strălucitoare de sănătate şi de fericire. I-am revăzut pe amîndoi în iunie. După dejun, Fabert m-a luat în biroul său.

— Ei bine! Piesa aceea o scriu, spuse el. M-am hotărît.

— Care piesă?

— Care piesă!... Piesa despre care am discutat împreună; începe printr-o scenă în care e vorba de dumneata, în legătură cu Odette... Titlul:

Victima... Primul act l-am şi scris; de altfel era uşor de făcut. Realitatea îmi furniza aproape totul...

— Realitatea?... Ar fi destul de periculos... Sper că ai făcut transpunerile necesare.

— Fireşte... Imi cunosc meseria... Transpunerea se face instinctiv... Am făcut din eroul piesei, adică din mine, un pictor donjuanesc, şi din dumneata, pe care te numesc în piesă Bernard, un sentimental...

— In ce constă transfigurarea? In realitate, dumneata eşti un donjuan, iar eu sînt un sentimental.

— Da, dar toate amănuntele materiale sînt diferite... Greutăţile încep abia o dată cu actul al doilea. Acolo nu mai ştiu încotro s-o apuc. Cred că Bernard îşi va încerca norocul, că va fi pe punctul de a reuşi, pentru că Juliette (Odette în piesă) va dori să se răzbune... Apoi, în ultimul moment, se va stăpîni şi, în ciuda urii, dragostea va birui.

— Dragostea pentru dumneata?

— Desigur... Mai rămîne actul al treilea... Orbecăiesc încă în beznă, dar am impresia că aici trebuie să intervină amanta eroului şi soţul ei... Acest soţ urmează să pregătească o răzbunare oarecare, şi Juliette, aruncîndu-se eroic între el şi propria ei rivală... sau între el şi eroul piesei... îl va salva pe acesta.

— Nu găseşti că e cam melodramatic?

— Dacă povesteşti în trei cuvinte, aşa cum am făcut eu, atunci desigur... Dar totul depinde de felul cum construieşti. Personajele mele sînt moderne, vorbesc limbajul nostru şi acţionează cum

am face-o eu sau dumneata... Melodrama, în intrigă, nu-mi displace... Este însăși esența teatrului... Dialogul va salva totul, și ca să fiu sincer, în privința dialogului nu mă tem de nimeni!

Era foarte adevărat că, în ceea ce privește dialogul, nu avea să se teamă de nimeni și am recunoscut bucuros acest lucru. L-am întrebat în continuare:

— Și doamna Astier?

— Care doamnă Astier?

— Cea care te-a însoțit la Grenada și care ți-a inspirat această piesă.

— Ah! Pepita... Da, așa o numeam, pentru că eram în Spania. Era o femeie delicioasă...

— Era?... Dar ce s-a întîmplat cu ea?

— De unde să știu?! În ceea ce mă privește, episodul s-a terminat... Bănuiesc că l-a regăsit pe Pepito... Dar ea va continua să trăiască în *Victima*... Știi că ar trebui s-o revăd pe biata Pepita pentru cîteva amănunte necesare rolului... Avea un fel atît de grațios de a-și arunca papucii cînd se suia în pat... O voi ruga să-i arate mișcarea actriței care va interpreta personajul.

Trecu vara. În octombrie am auzit că *Victima* urma să intre în repetiție. Rolul Juliettei trebuia să-l joace Jenny Sorbier (pe atunci o tînără și celebră actriță). Fabert mă chema adesea să asist la repetițiile pieselor sale. Nu pentru că mi-ar fi recunoscut o competență specială, ci pentru că se gîndea că un ochi neprevenit descoperă mai ușor anumite lucruri neverosimile. Veneam cu plăcere, fiindcă mă interesa munca migăloasă din teatru și atmosfera de familiaritate activă a culiselor.

În ziua aceea mă duceam să asist la una dintre cele mai curioase și mai agitate repetiții pe care mi-a fost dat să le văd pînă atunci.

În sala mare și goală, foarte slab luminată, Fabert mă pofti să mă așez lîngă el pe un fotoliu de orchestră. Părea îngrijorat.

— Nu știu ce se întîmplă, spuse el, nu merge... Jenny, care de obicei înțelege dintr-un cuvințel intențiile mele, de data asta e cu totul refractară... I se întîmplă chiar să vorbească fals... ceea ce la ea e cu totul surprinzător... Sînt foarte plictisit, dragul meu... De altfel ai să vezi.

Pe scena aproape goală, apăru un actor și se așeză în fața unui birou *empire*. Era actorul care juca rolul lui Fabert. Urmă o scenă scurtă cu secretara; aceasta îl anunță pe artistul care juca rolul meu. Încercam, ascultîndu-l, o impresie foarte curioasă. Fabert se servise de ticurile mele de limbaj și chiar indicase interpretului cîteva din gesturile mele familiare.

Dialogul mi s-a părut firesc și rapid.

Pe urmă a intrat în scenă Jenny. Ascultam cu un interes pasionat, mai întîi pentru că eram unul dintre actorii dramei originale, dar mai ales pentru că eram curios să știu cum își imaginase Fabert această conversație. Eu, unul, știam cum se desfășurase. El însă credea că o Odette (sau mai curînd o Juliette), disperată, făcuse, din dragoste, un sacrificiu dureros.

Într-adevăr, așa era scena pe care Jenny o jucă în fața noastră.

„Nu puteți înțelege, spunea personajul Juliettei, *fericirea lui este fericirea mea. Plăcerea lui este plăcerea mea..."* Și totul continua pe acest

ton, care pe Jenny, așa cum mă prevenise Fabert, n-o prindea de loc.

O întrerupse de două sau trei ori, cerîndu-i să pună mai multă pasiune. Ea încercă, nu reuși, apoi se enervă și, la o nouă observație a autorului, se supără.

Veni în avanscenă, acoperi cu mîna, în chip de abajur, lumina rampei, care o orbea, și-l căută cu privirea pe Fabert, prin sală:

— Ești acolo, Robert?... A, da, te văd... Cine e cu dumneata?

— Bertrand.

— Ei bine! Urcați amîndoi... Trebuie să vă vorbesc.

— După repetiție, spuse Fabert... Continuați.

— Nu! Nu va avea loc nici o repetiție. Autorul și cu mine avem de pus ceva la punct și nu mai joc înainte de a avea o explicație cu el, care este absolut necesară.

— E nebună! îmi spuse Fabert cu aerul cel mai convins.

— De ce nebună? Jenny este artista cea mai inteligentă și mai conștiincioasă din Paris. Ceea ce vrea să-ți spună desigur că merită să fie ascultat.

— Ce poate să aibă de spus? Trebuie să-și joace rolul așa cum e scris... Asta-i tot... Nu sînt un începător care cere sfaturi de la interpreți.

Pe platou, Jenny își pierduse răbdarea:

— Veniți, sau nu?... Pentru că eu...

Am luat inițiativa și i-am răspuns:

— Venim.

Îl împinsei pe Fabert, care bombănea oțărît, spre scărița provizorie ce leagă în timpul repetițiilor scena de sală, în capul căreia ne aștepta Jenny, cu rolul în mînă.

— Ei, întrebă Fabert, ce s-a întîmplat?

— S-a întîmplat că *nu pot* să joc acest text... Buna dumitale soție este cu totul neverosimilă; în orice caz pentru mine... N-o înțeleg, nu o simt, nu o voi juca... Cum vine asta? O femeie care-și adoră soțul, căreia i se anunță, destul de neîndemînatic de altfel, că el va pleca cu alta și care reacționează răspunzînd doar: *„Foarte bine... Dacă el e mulțumit, sînt și eu mulțumită."* Așa ceva nu există... In sfîrșit, Robert, Dumnezeu mi-e martor că ai cunoscut multe femei, nenumărate femei... Ai întîlnit vreodată vreuna care, atunci cînd e cu adevărat îndrăgostită, să fie o asemenea oiță?

— Una singură, răspunse el cu mîndrie, tocmai aceea despre care e vorba în *Victima*... Adevărul e că scena, despre care dumneata spui că este neverosimilă, este o scenă autentică. De data asta totul a fost luat din viață și, printr-o fericită coincidență, am aici un martor de toată încrederea: Bernard, într-o scenă reală, a stat de vorbă cu femeia pe care o întrupezi...

Jenny se întoarse către mine.

— Va să zică, spuse ea, dumneata ești vinovat de aceste nerozii? Ai auzit dumneata asemenea replici?... Cu neputință... Ori femeia care le-a rostit era o idioată (și atunci rolul nu este pentru mine), ori juca o comedie și simula măreția su-

fletească, pentru că ea însăşi se pregătea să se bucure din plin de libertate... In cazul ăsta, ar redeveni umană, dar atunci ar fi vorba de o altă piesă.

Eram pus într-o situaţie foarte încurcată. Jenny avea de o sută de ori dreptate; cu intuiţia ei de artistă, reconstituise atitudinea pe care o avusese în viaţă adevărata Juliette. Numai că eu nu puteam s-o recunosc, fără să-i trădez în acelaşi timp şi pe Robert, şi pe Odette. Am tăcut.

— Dar răspunde odată! se repezi Jenny. Ai cunoscut-o sau nu pe această Juliette? Şi dacă da, cum ţi-o explici?

— Da, insistă Fabert, vorbeşte, Bertrand.

Nu-mi mai amintesc bine ce-am răspuns. Mi-aduc aminte de nişte fraze începute şi neterminate, de nişte zadarnice strădanii de a nuanţa personajul şi a-l justifica în ochii lui Jenny fără a-l compromite în faţa lui Fabert. Dar totul la un loc n-a fost desigur prea convingător, căci Jenny exclamă triumfătoare:

— Ei bine! Vedeţi!... Nici Bertrand nu crede mai mult decît mine în puritatea, în resemnarea Julietteі...

— N-am spus asta.

— Nu îndrăzneşti s-o spui, dar laşi să se înţeleagă atît de limpede...

De cîteva clipe, Fabert se depărtase de noi. Il priveam, şi înfăţişarea lui mă speria. Umbla măsurînd scena dinspre „curte" înspre „grădină", dînd cu furie din cap, cînd trecîndu-şi mîna prin coama lui leonină, cînd rozîndu-şi bezmetic unghiile. Deodată, se îndreptă spre mine, cu braţul întins, cu ochii ameninţători, fixîndu-mă cu arătătorul:

— Am înţeles! spuse el. Jenny spune adevărul. *Dumneata* ai minţit. M-am purtat ca un copil. M-am adresat amantului Odettei într-o chestiune pe care putea s-o rezolve numai un prieten. Căci te credeam prietenul meu...

Şi izbucni în rîs, faimosul lui rîs, care semăna cu un nechezat, un rîs teatral demn de Frédérick Lemaître[1] sau de Garrick[2].

La rîndul meu, mi-am ieşit din fire:

— Eram prietenul dumitale şi mai sînt încă, dar sînt şi prietenul Odettei... Prietenul, şi nu amantul ei... Şi dumneata ştii bine acest lucru... E oare vina mea că m-ai pus într-o situaţie imposibilă?

— Deci mărturiseşti că Odette ţi-a făcut anumite confidenţe pe care mi le-ai ascuns?

— Nu-ţi mărturisesc nimic; spun numai că poziţia mea, între voi doi, era delicată.

Dar el nu mă mai asculta. Se îndreptă spre fundul scenei, rostind cuvinte neînţelese, apoi reveni spre Jenny şi spre mine, cu faţa destinsă, aproape zîmbitoare. Puse două mîini enorme pe umerii lui Jenny şi o privi cu o duioşie admirativă:

— Eşti o mare artistă, spuse el... Foarte mare... Ai înţeles prin instinctul tău de actriţă că ceea ce-ţi ceream eu să spui nu era nici adevărat, nici

[1] Celebru actor francez (1800—1876).

[2] Actor englez (1717—1779), cunoscut ca interpret al rolurilor shakespeariene.

verosimil... Iar eu, care sînt de asemenea un mare artist, de îndată ce mi-ai arătat drumul, l-am urmat, împotriva sentimentelor, împotriva orgoliului meu... Am văzut, într-o străfulgerare, adevărul... Şi-l voi înfăţişa... Va fi *foarte* frumos. Acum trebuie să refac piesa şi-ţi promit că de astă dată vei avea un rol pe măsura dumitale, un rol pe care-l vei iubi.

— Sînt sigură, spuse Jenny, care părea mişcată.

— Cît despre dumneata, îmi spuse mie, dumneata... Ei bine! dumneata ai să mă ajuţi.

În clipa aceea, portarul teatrului apăru, timid, şi-i spuse lui Fabert:

— Doamna vă trimite vorbă că e la poartă, în maşină...

Se auzi faimosul rîs:

— Doamna e jos?... Roag-o să vină aici.

După o clipă, apăru Odette, foarte veselă:

— Ia te uită! spuse ea, astăzi mi se permite şi mie?... Şi lui Bertrand? Chiar aşa bine merg lucrurile?... Bună ziua, Jenny.

Fabert o privea clătinînd din cap.

— Eşti un pui de lele, spuse el, dar te iubesc... Şi tu mă iubeşti... Da, vrei, nu vrei, tot numai pe mine mă iubeşti... Am să scriu, micuţa mea Odette, cea mai frumoasă piesă din viaţa mea.

— Nu înţeleg, spuse ea, dar te cred.

Fabert nu lucra prea des; în fiecare an scria o singură piesă, pe care o termina în trei-patru săptămîni. Dar cînd lucra, se dăruia muncii. Mai întîi povestea subiectul piesei sale tuturor celor pe care-i întîlnea, ca să vadă ce efect produce.

Povestea frumos, imita vocile, mima expresia eroilor şi-şi găsea inspiraţia în chiar firul povestirii.

Apoi, cînd era sigur de scenariu, începea să dicteze unei secretare, obişnuită să-i prindă frazele din zbor, în timp ce el umbla prin cameră, ocupînd pe rînd locul fiecărui interpret. În sfîrşit, îşi recitea ciorna şi, în stadiul acesta, mă consulta uneori. Noua versiune a *Victimei* mi s-a părut excelentă. Cu un curaj surprinzător, dusese pînă la capăt o situaţie penibilă pentru el. Ne aflam în faţa unei drame puternice şi adevărate, cu numeroase aspecte de comedie care atenuau tensiunea şi contrastau fericit cu scenele violente.

N-am fost de faţă cînd i-a citit piesa lui Jenny, dar am întîlnit-o peste cîteva zile.

— Cunoşti a doua formă a *Victimei?* mă întrebă ea... E într-adevăr bună, nu-i aşa?... De vreo doi-trei ani, subiectele pieselor lui Fabert nu mă mai încîntau... Îi găseam personajele neumane, dar de data asta, îmi scot pălăria! E însăşi viaţa... foarte puţin stilizată.

— Mulţumită de rolul dumitale?

— Încîntată... E un rol uşor de spus, de trăit... Nici o problemă.

Repetiţiile au mers uşor şi repede. Fabert m-a invitat de cîteva ori şi mi s-a întîmplat s-o întîlnesc acolo şi pe Odette. N-o mai întîlnisem singură din ziua în care soţul ei descoperise situaţia reală. Cînd ieşeam împreună la teatru sau în lume, păreau în relaţiile cele mai normale şi nu

făceau nic o aluzie la vreo neînțelegere dintre ei. In curînd se anunță repetiția generală a *Victimei*.

In jurul piesei se crease o atmosferă de succes ; personalul teatrului : cameristele, mașiniștii, electricienii își exprimau încrederea în reușita ei.

Reprezentația a fost un mare triumf. Jenny era foarte iubită de public, și criticii cei mai exigenți, care îi reproșau adesea lui Fabert caracterul cam schematic al eroilor săi, recunoscură că în *Victima* autorul mersese mai departe ca oricînd în zugrăvirea pasiunilor.

Cînd cortina, după douăsprezece chemări la rampă, se lăsă, în sfîrșit, pentru ultima oară, prietenii se năpustiră în culise. Inaintînd greu, cu pași mărunți, printr-un coridor ticsit de oameni, ascultam crîmpeie din conversația spectatorilor care mă înghesuiau din toate părțile. Mulți dintrei ei identificaseră modelele eroilor :

— Surprinzător !... Jenny a ajuns să vorbească exact ca Odette Fabert.

— Da, și e cu atît mai interesant cu cît cele două femei seamănă atît de puțin.

— Și Bertrand ?... Halucinant !... Pînă și mersul lui...

— Fii atent, dragă, e în spatele dumitale.

Cînd valul care mă luase pe sus se sparse, în cabina lui Jenny, în care se aflau Robert și Odette, o amică, stîngace sau crudă, îi spuse acesteia :

— Te-am recunoscut numaidecît.

Odette izbucni într-un rîs sincer și vesel.

— Pe mine ? spuse ea... Dar eu nu am nici un rol în această poveste.

— Cum asta ?... Dar Juliette ?...

— Juliette nu-mi seamănă mai mult decît seameni dumneata *Damei cu camelii*.

Apoi, întorcîndu-se către Fabert, care, alături, în picioare, primea cu o liniște olimpiană omagiile, murmură :

— Ai auzit-o pe proasta asta ? Sînt unii oameni care habar n-au ce este o operă de artă.

— Scumpa mea Odette ! spuse el.

Și, aplecîndu-se spre soția sa, o îmbrățișă.

Doamna Astier, plecată din Paris, primise două fotolii la balcon, dar nu asistase la repetiția generală a *Victimei*.

BUNĂ SEARA, DRAGA MEA

— Încotro, Antoine ? îl întrebă Françoise Quesnay pe soțul ei.

— Pînă la poștă, să expediez o scrisoare recomandată și să-l plimb pe Mowgli... Ploaia a încetat, norii s-au risipit deasupra Mentonului ; o să se însenineze.

— Să nu te întorci prea tîrziu, i-am invitat la cină pe Sabine Lambert-Leclerc și soțul ei... Știi, am citit în *L'Eclaireur* că sînt la Nisa pentru cîteva zile... I-am scris Sabinei.

— O, Françoise... De ce ai făcut asta ?... De politica soțului ei mi-e silă, iar ea...

— Nu mai mîrîi, Antoine... N-ai să-mi spui că Sabine îți displace !... Pe vremea cînd te-am cunoscut, erați aproape logodiți.

— Tocmai... Nu cred că m-a iertat vreodată că i te-am preferat... Și apoi, n-am mai văzut-o de cincisprezece ani ; trebuie să fie o matroană coaptă...

— Sabine nu este o matroană, spuse Françoise, are exact cu trei ani mai mult decît mine...

Și, în orice caz, n-are rost să te vaiți... Sabine și soțul ei vor fi aci la ora opt.

— Ai fi putut să mă întrebi... De ce ai făcut asta ?... Să știi că nu-mi place.

— Plimbare plăcută ! făcu ea veselă și ieși repede din cameră.

Antoine ar fi vrut să se certe. Fuga de discuții devenise tactica obișnuită a soției sale. Mergînd pe aleile Cap-ului, printre pinii aplecați și colțuroși, se gîndea :

— Françoise devine de nesuportat... Știa foarte bine că nu doresc să văd această pereche... De aceea s-a și ferit să-mi vorbească despre planul ei... Din ce în ce mai des recurge la tactica faptului împlinit... De ce o fi poftit-o pe Sabine Lambert-Leclerc ? Pentru că se plictisește singură cu mine și copiii... Dar *cine* a vrut să trăiască în vizuina asta ? *Cine* m-a silit să părăsesc Pont-de-l'Eure, afacerile, familia și să mă izolez de tînăr, fără să vreau ?...

Trecerea în revistă a păsurilor ținea totdeauna mult. Antoine își iubise soția cu pasiune. Din punct de vedere senzual și, să spunem, estetic o mai iubea încă... Era în stare să privească, o seară întreagă, fără să obosească, nasul ei fin, ochii aceia limpezi și batjocoritori, fața cu trăsături atît de pure. Uneori însă grozav îl mai scotea din sărite ! În alegerea mobilelor, a rochiilor, a florilor, Françoise avea un gust ales. Dar cînd era vorba de oameni, se arăta cu totul lipsită de tact. Antoine suferea mult cînd Françoise jignea pe vreunul dintre prietenii lor. Se simțea în același timp răspunzător de acest lucru, dar și incapabil să intervină. Multă vreme îi făcuse reproșuri, pe

care ea nu le răbda şi cărora nu le prea dădea atenţie, sigură dinainte că va fi iertată seara, cînd el avea s-o dorească. Apoi a acceptat-o aşa cum era. După zece ani de căsnicie ştia că nu se va mai schimba.

— Mowgli, aici !...

Intră în biroul poştal. La întoarcere, gîndurile lui despre Françoise deveniră şi mai sumbre. Cel puţin îi era credincioasă ? Poate că da, dar nu era mai puţin adevărat că, în cîteva rînduri, fusese cochetă, ba chiar neprevăzătoare. Ar fi fost mai fericit cu Sabine Lambert-Leclerc ? Revăzu grădina din Pont-de-l'Eure, unde-l primea Sabine cînd era adolescent.

Tot oraşul îi considera logodiţi, şi chiar ei, fără să fi vorbit vreodată despre asta, erau convinşi că se vor căsători.

— Avea un temperament focos, îşi spuse, amintindu-şi de felul cum se lipea de el cînd dansau.

Era prima fată faţă de care se arătase îndrăzneţ, fără îndoială pentru că simţea că ar fi consimţit şi ea. O dorise mult. Apoi apăruse Françoise şi, deodată, toate celelalte femei încetaseră să mai existe pentru el... Acum era legat de Françoise. Zece ani de convieţuire. Trei copii.

Cînd o revăzu în salon, atît de proaspătă, într-o rochie de voal cu flori vii, uită imediat de pica ce i-o purta. La urma urmelor, lui Françoise îi datora casa şi grădina atît de admirate de oaspeţi. Şi tot ea îl obligase să părăsească Pont-de-l'Eure şi uzina, cu cîţiva ani înainte de criza din 1929. Dacă judecai drept lucrurile, mai curînd îi adusese noroc.

— Micheline şi Bacot iau masa cu noi ? întrebă el.

Dorea acest lucru, fiindcă prefera să stea de vorbă cu copiii decît cu străinii.

— Nu, răspunse ea, m-am gîndit că ar fi mai drăguţ să fim noi patru... Potriveşte-ţi cravata, Antoine...

Drăguţ, încă un cuvînt pe care nu-l suferea. „Nu, nu va fi *drăguţ*, îşi spuse el, refăcîndu-şi nodul la cravată în faţa oglinzii. Sabine o să fie înţepată ; Françoise — cochetă cu Lambert-Leclerc ; ministrul va fi autoritar şi dogmatic ; iar el, Antonie, tăcut şi mohorît... *Drăguţ !...*"

Se auzi maşina, ale cărei roţi, frînate, patinau pe pietriş. Cei doi se prefăcură nepăsători şi ocupaţi. Un minut mai tîrziu, o pereche îşi făcu apariţia. Sabine avea părul negru, puţin creţ, umeri grăsuţi, ochi frumoşi. Lambert-Leclerc chelise rău, trei fire de păr îi stăteau de-a curmezişul craniului, ca nişte obstacole pe o pistă ; părea prost dispus. Fără îndoială că şi lui îi fusese impusă această masă.

— Bună seara, dragă, spuse Françoise, îmbrăţişînd-o pe Sabine. Bună seara, domnule ministru...

— A, nu, draga mea ! protestă Sabine, n-ai să-mi „ministreşti" soţul... Mie-mi spui Sabine ; lui spune-i Alfred... Bună seara, Antoine.

Seara era atît de călduţă şi senină, încît Françoise servi cafeaua pe terasă. In timpul cinei, conversaţia n-a fost uşoară. Femeile se plictiseau. Antoine, încăpăţînat, nemulţumit de sine, îl con-

trazicea, din imprudență, pe Lambert-Leclerc, care, mai bine informat, marca toate punctele.

— Sînteți optimist, pentru că sînteți la putere, spunea Antoine... De fapt situația Franței este tragică...

— Ba nu, dragul meu, ba nu... Chestiunile bănești nu sînt niciodată tragice... Bugetele Franței sînt în deficit de vreo șase veacuri și e bine să fie așa... Rentierii trebuie să fie ruinați din cînd în cînd... Fără asta, unde am ajunge?... Închipuie-ți niște averi plasate cu dobîndă compusă de la Richelieu încoace...

— Bugetul Angliei este, însă, echilibrat, mormăi Antoine. El prezintă chiar excedente, și englezii, după cîte știu eu, nu o duc mai rău...

— Dragă prietene, spuse Lambert-Leclerc, niciodată n-am înțeles pasiunea francezilor pentru comparații între două țări care nu au nici aceeași istorie, nici aceleași moravuri, nici aceleași nevoi... Dacă Franța ar dori într-adevăr un buget echilibrat, mîine i l-am da... Dar nu vrea... Sau, dacă preferați această formulă, nu-l dorește într-atîta încît să dorească și mijloacele cu care să-l realizeze... A pregăti un buget nu este o chestiune financiară, este o chestiune politică... Spuneți-mi cu ce majoritate vreți să guvernați, iar eu vă voi spune ce fel de buget puteți alcătui... Serviciile Ministerului de Finanțe sînt gata să vă alcătuiască un buget socialist, un buget radical, unul reacționar... Ajunge numai să te pronunți!... Lucrurile astea sînt mult mai simple decît le cred profanii.

— Chiar atît de simple... Și ați îndrăzni să spuneți asemenea lucruri alegătorilor dumneavoastră?

Françoise recunoștea după semne abia văzute, după înăsprirea bruscă a privirii că soțul ei se enervează.

Interveni:

— Antoine, ce ar fi să cobori cu Sabine pînă la schit, să-i arăți perspectiva...

— Să mergem toți patru, propuse Antoine.

— Nu, nu, spuse Sabine. Françoise are dreptate... Trebuie să despărțim familiile... E mult mai amuzant.

Se ridică. Antoine trebui s-o imite și s-o urmeze, după ce aruncă spre Françoise o privire furioasă, pe care aceasta o ocoli.

„Tocmai de asta mă temeam! gîndi el. Iată-mă timp de o jumătate de oră singur cu această femeie... Va profita oare de ocazie ca să-mi ceară explicația pe care o așteaptă de zece ani? O să fie nostim! Iar Françoise o fi dorind oare ca acest ministru, atît de plin de el, să-i facă curte?“

— Ce miroase atît de frumos? întrebă Sabine Lambert-Leclerc.

— Portocalii. Pergola sub care am șezut este făcută din portocali, lămîi, glicine și trandafiri... Numai că trandafirii noștri se sălbăticesc; va trebui să-i altoim din nou... Ia-o pe aleea cea mică, la vale...

— Dar nu cumva și dumneata, Antoine, te sălbăticești în singurătatea asta?

— Eu? ... Întotdeauna am fost sălbatic... Vezi oare prin bezna asta? De o parte și de alta a

5—1214

bazinului de faianță sînt masive întregi de cinerarii... Planul grădinii se bazează pe contrastul dintre florile de culoare închisă, violete sau albastre, și cele în tonuri foarte vii de galben... Cel puțin asta era ideea Françoisei... Aici pe pantă a vrut să creeze un soi de mărăciniș : grozame, fistici, aișori...

— Sînt bucuroasă că ne vedem singuri, Antoine... Soția dumitale mi-e dragă, totuși, noi doi am fost foarte buni prieteni înainte de a o cunoaște... Iți mai amintești ?

Prudent, încetini pasul, ca să nu fie prea aproape de ea.

— Desigur, Sabine... Cum ar fi cu putință să nu-mi amintesc ?... Nu, mergi drept înainte, traversează podețul, iată schitul... Florile dintre dale ? Sînt simple panseluțe...

— Iți amintești de balul Cercului, primul meu bal ?... M-ai condus acasă cu mașina bunicului dumitale... Părinții mei se culcaseră, am intrat împreună în salonaș, fără un cuvînt, m-ai strîns în brațe și am început să dansăm cu gravitate.

— Nu te-am sărutat puțin în seara aceea ?

— Puțin ! ?... Ne-am sărutat o oră întreagă !... Ce plăcut a fost... Erai eroul visurilor mele...

— Cît de mult trebuie să te fi dezamăgit !

— La începutul războiului, dimpotrivă, m-ai uluit... Erai minunat. Știam să spun pe de rost multe din versurile dumitale... Le mai știu ; aș putea să ți le recit... De abia cînd ai fost rănit și cînd, în timpul convalescenței, te-ai logodit cu Françoise Pascal-Bouchet, da, ți-o spun deschis, atunci am fost dezamăgită !... Ce vrei ? Te admiram *atîta*... Cînd am văzut că te căsătorești cu

această fată, pe care o cunoșteam bine, care-mi fusese colegă de clasă la Saint-Jean, care era drăguță, dar prostuță (îți cer iertare, Antoine), am fost surprinsă, mîhnită... Și nu numai eu, tot orașul...

— Dar de ce ?... Françoise și cu mine făceam parte din aceeași lume și ne potriveam foarte bine ... Privește, Sabine, zidul acesta brăzdat de lumini ; este stînca din Monaco. Nu te apleca prea tare, terasa este chiar deasupra mării... Atenție, Sabine !...

Cu o mișcare involuntară, o prinse de talie ; cu o iuțeală surprinzătoare, ea se întoarse și-l sărută pe gură.

— N-am ce-i face, Antoine... Prea doream mult... E mai greu să te ții la distanță de un trup care ți-e familiar... Iți amintești de sărutările noastre, la tenis ?... Oh ! văd că te scandalizezi ! Ai rămas foarte Quesnay... Sînt sigură că ai fost tot timpul un soț credincios.

— Extraordinar de credincios... Neprihănit...

— Timp de zece ani ? Bietul de tine, Antoine !... Și ai fost fericit ?

— Foarte fericit.

— Atunci, toate sînt bune, micul meu Antoine... Ceea ce este mai curios e că nu ai aerul de a fi fericit.

— După ce se vede ?

— Nu știu... Se simte la tine o oarecare nerăbdare, iritabilitate, descumpănire... Totuși, Antoine, erai un Quesnay din Pont-de-l'Eure, ceea ce însemna un om activ, un șef... Și trăiești aici, departe de profesiunea dumitale, de prieteni...

Știu bine că ai jertfit totul de dragul soției dumitale... Dar e oare cu putință să nu regreți?

— Poate, la început, plecarea m-a făcut să sufăr. Dar mi-am găsit aici alte mijloace de a-mi umple timpul. Intotdeauna mi-a plăcut mult istoria... Lucrez... Am și publicat cîteva cărți, care au avut oarecare succes.

— *Oarecare* succes? Au avut mult succes, Antoine, și lucrările sînt remarcabile... Mai ales *Louis XI*...

— Le-ai citit?

— Dacă le-am citit? De o sută de ori!... In primul rînd pentru că și mie mi-e dragă istoria... Și apoi pentru că voiam să te regăsesc în aceste cărți. Imi inspiră încă interes tot ce-i în legătură cu dumneata, Antoine... Și te consider un scriitor excelent... Nu, nu exagerez. Am fost chiar uimită — ți-o mărturisesc, în tot timpul cinei — de tăcerea pe care o păstrează Françoise în jurul acestei laturi a vieții dumitale... In două sau în trei rînduri, soțul meu a încercat să-ți vorbească despre cărțile dumitale, și de fiecare dată Françoise l-a întrerupt... Ar fi trebuit, pare-mi-se, să fie mîndră...

— O! Nu e nici un motiv de mîndrie... E drept că pe Françoise nici n-o interesează lucrări de genul acesta. Ea citește mai ales romane... și în felul ei, este o artistă: în felul cum se îmbracă, cum își aranjează grădina... Gîndește-te că ea a hotărît aici pînă și locul celei mai neînsemnate tufe de flori... De cînd criza a atins Pont-de-l'Eure, veniturile noastre au scăzut. Françoise le face pe toate singură.

— *Françoise face totul! Françoise e plină de gust!* Ceea ce e mai amuzant este că o și crezi!... Dar ești prea modest, Antoine... Eu am cunoscut-o pe Françoise de pe cînd era fată tînără... Avea mult mai puțin gust decît astăzi, sau mai bine zis avea gustul familiei Pascal-Bouchet, pentru bibelouri, ornamente... Dulcegării... Dumneata ai format-o și tot dumneata ai învățat-o frumusețea liniilor simple, a ordinii... Și mai ales dumneata i-ai oferit mijloacele pentru o asemenea viață... Rochia pe care o poartă astă-seară e frumoasă, minunat aleasă, dar nu uita, dragul meu, că este o rochie de la Schiaparelli[1]. Asta înlesnește mult gustul...

— Te înșeli, Sabine... E o rochie pe care Françoise și-a lucrat-o împreună cu camerista.

— A, nu! Micul meu Antoine, unei femei să nu-i spui povești din astea... Rochia e făcută cu o tehnică a verifului, cu o perfecțiune a nervurilor... Și de altfel Schiaparelli își rezervă exclusivitatea asupra imprimeurilor sale: acest amestec de floricele aurii cu brebenei nu există decît printre modelele ei... Dar n-are importanță...

— Ba, din păcate, are o importanță mult mai mare decît îți închipui... Ți-am spus că nu mai avem veniturile de odinioară... Ba chiar, dimpotrivă! Pont-de-l'Eure nu-mi mai produce nimic, și Bernard îmi scrie că situația s-ar putea să mai dureze cîțiva ani... Cărțile mele se vînd destul de bine... Mai scriu articole... Cu toate astea, biata Françoise nu are mijloace să se îmbrace la casele mari de modă.

[1] Una din cele mai mari case de mode din Paris.

— Atunci, e uimitor, dragul meu Antoine... De necrezut, dar uimitor... Trebuie să mă înclin... De altfel și eu am avut întotdeauna un soi de slăbiciune pentru Françoise... Și niciodată n-am înțeles de ce nu e iubită.

— Nu e iubită ?

— E detestată... Nu știai ?... Am fost izbită cînd am regăsit la Nisa aprecierile asupra ei, pe care le cunoșteam de la Pont-de-l'Eure...

— Ce i se reproșează ?

— O ! Mereu aceleași lucruri... Că e egoistă, cochetă cu bărbații, puțin perfidă cu femeile... Foarte prefăcută... Și apoi, lipsită de tact... Eu am apărat-o întotdeauna. Încă de pe vremea cînd eram amîndouă interne la Saint-Jean, spuneam : Françoise Pascal-Bouchet e mult mai bună decît pare... Doar tonul ei nefiresc și vocea asta neplăcută te zbîrlesc împotriva ei...

— Găsești că are o voce neplăcută ?

— Antoine !... E drept că după zece ani n-o mai auzi... De altfel nu e vina ei ; nu-i port pică... Nu, ceea ce-i iert cel mai greu este că are un soț ca dumneata și...

— Și ce ?

— Nu, nimic...

— N-ai dreptul, Sabine, să începi o frază care pare încărcată de subînțelesuri și să te oprești... Informatorii dumitale susțin că Françoise a avut amanți ?

— Vorbești serios, Antoine ?

— Nespus de serios, te asigur...

— Știi doar, dragul meu, că așa se spune despre orice femeie frumoasă... Dar cine știe ?... Uneori iese fum și fără foc... Françoise e imprudentă... Cînd mă gîndesc că la Pont-de-l'Eure au mers pînă acolo încît au acuzat-o de a fi amanta fratelui dumitale !

— A lui Bernard ?

— Da, a lui Bernard.

— E absolut absurd... Bernard este lealitatea personificată.

— Tocmai asta le răspundeam mereu... Françoise nici nu bănuiește ce apărătoare bună are în persoana mea. Ce este tufa aceea albă care strălucește în lumina lunii ?

— Zorele.

— Încîntător ! Sînt crinii de pe cîmpiile Evangheliei, nu-i așa ?

— Nu, nu cred... Nu vrei să mergem în întîmpinarea celorlalți ?

— Ești foarte grăbit, Antoine... În ceea ce mă privește, aș rămîne cu plăcere toată noaptea cu tine în grădina asta.

— Mi-e cam frig.

— Dă-mi mîna... Ce înghețată e ! Vrei jumătate din capa mea ?... Și cînd te gîndești că ar fi trebuit să trăim așa, îmbrățișați... Nu ți-a părut rău niciodată, Antoine ?

— Ce ai vrea să-ți răspund, Sabine ?... Și dumneata ? Dumneata ești fericită ?

— Foarte fericită... ca și dumneata, bietul meu Antoine, adică pe un fond de disperare... O iau pe cărarea care urcă, nu ?... Pot să vorbesc deschis cu dumneata... Multă vreme am vrut să mor... Acum mi-e mai bine... Mă liniștesc... Dumneata de asemenea.

— Cît ești de pătrunzătoare, Sabine !

— Nu uita că odinioară te-am iubit, Antoine... Asta dă multă luciditate... Sprijină-mă, te rog, vrei? Panta pe care mergem e cam abruptă... Spune-mi, Antoine, cînd ai descoperit cum e Françoise în realitate?... Cînd ai văzut-o așa cum este?... Căci, în momentul căsătoriei erai nebun după ea.

— Mă tem că există în momentul de față o neînțelegere între noi, Sabine... Aș vrea să înțelegi... Și astăzi mai am încă multă afecțiune pentru Françoise... Și încă, *afecțiune* este un cuvînt ridicol și slab: o iubesc pe Françoise... Dar, așa cum spuneai, primii doi ani ai căsniciei noastre au fost ani de adevărată adorare și de dragoste, pe care aveam toate temeiurile să le cred reciproce.

— Asta-i bună!

— Cum asta-i bună? A! nu, Sabine, mergi prea departe... N-ai să mă lipsești de amintirile mele... Françoise mi-a dat atunci dovezi de dragoste asupra cărora nici bărbatul cel mai orb nu se înșală... Trăiam unul pentru celălalt... Nu eram fericiți decît cînd eram numai noi... Nu mă crezi? In fine, Sabine, știu ce spun: doar eu am fost în preajma ei, nu dumneata.

— Am fost înaintea dumitale, bietul meu amic... O cunosc pe soția dumitale din copilărie. Am crescut împreună cu ea și cu sora ei, Hélène... Parcă o văd pe Françoise, în curtea școlii Saint-Jean, cu o rachetă în mînă, spunîndu-ne, Hélènei și mie: „Trebuie să mă căsătoresc cu cel mai mare dintre Quesnay, și așa voi face".

— Nu se poate, Sabine. Familia Pascal-Bouchet a fost întotdeauna certată cu familia mea.

Françoise nu mă cunoștea... Ne-am întîlnit din întîmplare, în 1917, în timpul convalescenței mele.

— Din întîmplare?... Tocmai asta trebuia să crezi... Parcă o văd pe Hélène explicîndu-mi situația... Adevărul este că în momentul cînd a izbucnit războiul, tatăl lor, domnul Pascal-Bouchet, era ruinat... Era chefliu și colecționar, două plăceri costisitoare... Fiicele lui îi spuneau „pașa", și-și merita pe deplin porecla... Restaurarea castelului din Fleuré l-a dat gata... „Fetițele mele, le-a spus el Hélènei și Françoisei, nu sînt decît două posibilități de căsătorie în ținutul nostru care ar putea să ne salveze: familia de Thiange și familia Quesnay". Și micuțele au reușit o dublă lovitură.

— Cine ți-a povestit istoria asta?

— Ți-am spus: chiar cele două surori.

— Și nu m-ai prevenit?

— Nu puteam să-mi denunț prietena... Și apoi, nu voiam să-i stric singura șansă... Pentru că pe Françoise nimeni din Louviers, nici din Pont-de-l'Eure, afară de un Don Quijotte naiv ca dumneata, n-ar fi luat-o în căsătorie... Familiilor normande nu le plăceau faliții.

— Dar domnul Pascal-Bouchet n-a dat niciodată faliment...

— E adevărat, dar de ce?... In timpul războiului, guvernul l-a susținut, datorită celuilalt ginere, Maurice de Thiange, care era deputat... După război, știi mai bine decît oricine, l-a ajutat bunicul dumitale... Era tocmai ceea ce sperase... Ah! din nou mirosul acesta superb... Tre-

buie să ne apropiem de terasă... Oprește-te un moment, Antoine, mi s-a tăiat răsuflarea.

— Ai vorbit în timp ce urcai panta.

— Pune-mi mîna pe inimă, Antoine... Bate să se rupă... Poftim... șterge-ți buzele cu batista mea... Femeile sînt teribile; descoperă numaidecît cea mai mică urmă de roșu de buze... Nu, nu batista *dumitale!* S-ar vedea... Dacă ai fi un soț mai puțin exemplar ai ști asta de mult... Și scutură-ți un pic umărul stîng; poate că ți-am lăsat puțină pudră... Așa... Iată-ne acum în măsură să ieșim la lumină.

Peste cîteva minute musafirii plecară, și cele două femei își luară rămas bun cu multă afecțiune.

ARIANE, SCUMPĂ SORĂ...[1]

I

Thérèse către Jérôme

Evreux, 7 oct. 1932

Am citit cartea ta... Da, și eu, ca și toate celelalte... Liniștește-te: am găsit că e frumoasă. Am impresia că în locul tău m-aș întreba: „Oare ea a găsit-o dreaptă? A suferit citind-o?" Dar tu nici nu-ți pui măcar asemenea întrebări. Ești sigur, nu-i așa, că ai fost mai mult decît drept, chiar mărinimos?... Cu ce ton vorbești despre căsătoria noastră!

„În înflăcărarea cu care urmăream o femeie închipuită, tovarășă de muncă și totodată îndrăgostită, am omis să văd în Thérèse femeia reală. Primele zile de viață comună aveau să-mi dezvăluie o ființă în același timp previzibilă și surprinzătoare. Eram un om din popor și un artist; în Thérèse întîlneam o mare burgheză. Avea virtuțile și slăbiciunile clasei sale. Soția mea

[1] Titlul nuvelei este sugerat de un vers (*Ariane, ma soeur...*) din tragedia *Fedra* de Racine.

era credincioasă, modestă și chiar inteligentă în felul ei. Dar nimeni nu putea, vai! să-și închipuie o ființă mai puțin chemată să împărtășească o viață de luptă și de apostolat spiritual...“

Ești sigur, Jérôme? Și oare la o viață de „apostolat spiritual“ m-ai asociat cînd, cedînd rugăminților tale, am consimțit, împotriva sfaturilor părintești, să mă căsătoresc cu tine? Oricum, Jérôme, ceea ce am făcut atunci era destul de curajos. Tu erai pentru public un necunoscut. Ideile tale politice îi îngrozeau și-i scoteau din sărite pe ai mei. Părăseam o casă bogată, o familie unită, ca să duc cu tine o viață grea. Am protestat eu cumva, cînd, un an mai tîrziu, mi-ai declarat că nu poți să lucrezi la Paris și m-ai tras după tine în casa voastră din provincie, într-un ținut pustiu și aspru, împreună cu o mică îngrijitoare speriată, singura ființă mai nefericită decît mine pe care am întîlnit-o în perioada aceea? Am răbdat totul, am acceptat totul. Ba multă vreme am simulat chiar fericirea.

Dar care femeie ar putea să fie fericită cu tine? Rîd uneori, cu amărăciune, cînd ziarele vorbesc de forța, de curajul tău moral.

Forța ta!... N-am întîlnit niciodată, Jérôme, o ființă mai slabă ca tine. Niciodată. Nici una. O scriu fără pic de ură. A trecut timpul cînd îți purtam pică, și de cînd nu te mai văd mi-am regăsit liniștea. Dar e bine s-o știi. Acea veșnică neliniște, acea teamă nervoasă de lume, acea bolnăvicioasă nevoie de laude, acea naivă groază de boală și de moarte nu arată forță, cu toate că reacțiile pe care le provoacă astfel de tulburări (de fapt romanele tale) dau această iluzie discipolilor tăi.

Puternic? Cum ai putea să fii puternic, tu, care ești atît de vulnerabil încît insuccesul unei cărți te îmbolnăvește, și atît de înfumurat încît cel mai mic elogiu din partea unui prost te face să te îndoiești imediat de prostia lui? E drept că, de două sau de trei ori în viață, ai luptat pentru idei. Dar asta s-a întîmplat după îndelungi calcule și pentru că nu aveai nici o îndoială în privința victoriei lor. Într-unul din rarele tale momente de încredere, mi-ai făcut odinioară o mărturisire pe care desigur că prudența ta a regretat-o imediat, dar pe care ura mea a pus-o la păstrare cu grijă.

„Cu cît un scriitor îmbătrînește, mi-ai spus, cu atît părerile sale trebuie să fie mai înaintate. Este singurul mijloc de a-i păstra alături pe adolescenți.“

Bieții tineri! Ei nu-și puteau închipui cîtuși de puțin, cînd se îmbătau, cu o pasiune atît de naivă, de *Mesajele* tale, cu ce elan artificial și migăloasă perfidie le compuseseși.

Nici puternic, nici viril... Da, trebuie să spun și asta, oricît de crud ar putea să pară. Tu n-ai fost niciodată un amant, dragul meu Jérôme. Amorul fizic l-am descoperit după divorțul nostru; am deprins să-i gust liniștea, plinătatea, să gust nopțile frumoase cînd o femeie adoarme cu dorințele împlinite, în brațele unui bărbat puternic. Atîta vreme cît am trăit cu tine n-am cunoscut decît triste aparențe de dragoste, mizere parodii. Nici nu-mi dădeam seama de nefericirea mea; eram tînără, destul de neștiutoare; cînd tu

îmi spuneai că un artist trebuie să fie stăpîn pe pornirile lui, eu te credeam. Dar cel puțin aș fi vrut să dorm lîngă tine, doream să simt căldura unui trup, puțină mîngîiere, puțină milă. Dar tu fugeai de brațele mele, de patul meu, pînă și de camera mea. Nici nu-mi bănuiai măcar durerea.

Nu trăiai decît pentru tine, pentru zarva ce se făcea în jurul numelui tău, pentru acea curioasă emoție pe care o trezea în cititoarele tale un personaj care, o știai bine totuși, nu erai tu. Trei rînduri ostile apărute într-un ziar te nelinișteau mult mai mult decît suferințele unei femei care te iubea. Și dacă te-am văzut uneori ocupîndu-te de mine, asta se întîmpla în zilele cînd unii oameni politici sau scriitori a căror părere te interesa îți promiteau să ia masa la noi. Atunci doreai să mă vezi strălucitoare. In ajunul acelor vizite stăteai mult de vorbă cu mine; nu-mi mai puneai în față scumpa ta muncă; îmi explicai ce trebuie și ce nu trebuie să spun și-mi vorbeai despre maniile respectabile ale cutărui critic influent sau despre lăcomia tribunului. Voiai ca în zilele acelea casa noastră să apară săracă, pentru că asta corespundea ideilor tale, și mîncarea noastră să fie savuroasă, pentru că oamenii importanți sînt oameni.

Iți amintești, Jérôme, de vremea cînd ai început să cîștigi bani, mulți bani? Erai în același timp și foarte fericit, pentru că în fundul sufletului tău ești un țăran francez, lacom de pămînt, și puțin stingherit, pentru că ideile tale nu prea se potriveau cu bogăția. Ah, cît de amuzată am fost atunci de șmecheriile foarte transparente la care recurgea lăcomia ta ca să-ți liniștească conștiința: „Dau aproape totul", spuneai tu. Eu îți strecuram cu o aparentă candoare:

„Dar devii foarte bogat, Jerôme!..."

Tu suspinai:

„Detest acest regim... Dar, vai! Atîta vreme cît există, trebuie să ne adaptăm."

Din nenorocire, fiind la modă combaterea regimului, cu cît îl atacai mai mult, cu atît te îmbogățeai. Crud destin! Bietul meu Jérôme! De altfel trebuie să recunosc că, de îndată ce era vorba despre mine, ortodoxia ta devenea fără cusur. Mi s-a întîmplat, cînd te-am văzut milionar, așa cum se întîmplă tuturor femeilor lipsite de dragoste, să fiu cuprinsă de dorința luxului, a blănurilor, a bijuteriilor. Mărturisesc că întotdeauna mi-ai opus rezistența cea mai virtuoasă:

„Haină de vizon! spuneai. Un colier de perle! Tu! Nu te gîndești? Nu te gîndești la ce ar spune dușmanii mei dacă soția mea ar ajunge să semene cu burghezele ale căror portrete satirice m-au făcut celebru?"

Da, îmi închipuiam. Inţelegeam că soția lui Jérôme Vence trebuia să fie deasupra oricărei bănuieli. Imi dădeam seama de necuviința dorințelor mele. E drept că tu aveai, drept zorzoane, valori și pămînt. Dar conturile bancare nu se văd, în timp ce diamantele strălucesc în voie. Ca întotdeauna, Jérôme, tu aveai dreptate.

Incă o dată am acceptat totul, chiar și această ultimă carte. Aud în jurul meu lăudîndu-se îndrăzneala opiniilor tale, bunătatea ta (ești una dintre ființele cele mai rele pe care le-am cunoscut), generozitatea ta față de mine. Nu răs-

pund nimic. Uneori aprob: „Da, spun, s-a purtat frumos cu mine, n-am de ce să mă plîng". Am oare vreun motiv să te înfățișez atît de frumos? Este oare înțelept să las să crească și să se răspîndească această măgulitoare legendă al cărei erou ești tu? Trebuie să mai îngădui ca tinerii să accepte ca maestru pe un om pe care eu îl cunosc și care nu e om? Asemenea întrebări îmi trec uneori prin minte. Dar de făcut nu fac nimic. Nici măcar nu voi scrie la rîndul meu un memoriu justificativ. La ce bun? Tu mi-ai provocat dezgustul pentru cuvinte. Adio, Jérôme!

II

Jérôme către Thérèse

Paris, 15 oct. 1932

Ai vrut, ca și pe timpul cînd trăiai cu mine, să-mi faci rău... Fii fericită, ai reușit... Tu nu te cunoști, Thérèse... Te crezi o victimă; ești o schingiuitoare... Și mie mi-a trebuit multă vreme ca să te înțeleg. Te acceptam drept ceea ce pretindeai că ești: o femeie blajină și întotdeauna sacrificată. Puțin cîte puțin, am descoperit atracția ta pentru dramă, cruzimea și perfidia ta. Pentru că în tinerețe ai fost umilită de niște părinți stîngaci, ceri vieții să-ți iei revanșa. Și o faci pe socoteala celor care au nenorocirea să te iubească. Cînd te-am întîlnit, credeam în

mine; ai vrut să-mi furi această încredere; ai lovit în spiritul meu, în ideile mele, în trupul meu. M-ai făcut ridicol în propriii mei ochi. Și astăzi încă, eliberat de tine, nu pot să nu-mi amintesc cu rușine rănile ascunse pe care mi le-a provocat brutalitatea ta.

Cu ce ochi nemiloși mă priveai! „Ești mic, îmi spuneai, foarte mic." Era adevărat. Eram mic de statură și, ca cei mai mulți dintre oamenii cu viață sedentară, aveam mai multă grăsime decît mușchi. Era, oare, o crimă? Sau măcar o greșeală? Vedeam limpede că în ochii tăi eram cel puțin ridicol. Dragostea cere renunțare, încredere. Două ființe își dezbracă, o dată cu hainele, temerile, susceptibilitățile, pudorile lor. Întins lîngă tine, mă simțeam judecat de o dușmancă ce nu-și pierdea niciodată controlul asupra simțurilor și care mă observa cu o luciditate rece. Cum aș fi putut să fiu un bun amant pentru o femeie de care mă temeam? Cum aș fi putut să fiu lîngă tine ceea ce trebuie să fie bărbatul în dragoste: o ființă mînată de instinct și de îndrăzneală în fața unei partenere crispate și reținute? Tu-mi reproșezi că aș fi fugit de patul tău. Ești sigură că nu tu m-ai gonit?

„Oricum, scrii tu, *căsătorindu-mă cu tine am făcut un act de curaj..."* Dar n-ai fost oare întotdeauna sigură că voi ieși repede la lumină? M-ai ales, Thérèse, pentru că găsiseși în mine ceva adevărat, viu, care nu exista la ai tăi. Poate și pentru că m-ai simțit vulnerabil și pentru că cea mai mare și singura ta plăcere este să rănești... Mi-e foarte greu să-mi amintesc de omul care eram atunci cînd te-am cunoscut. Eram un

om destul de deosebit, mi se pare, care credea în ideile sale, în geniul său... Pe acest om, ai făcut totul ca să-l ucizi. Atunci cînd mă credeam fericit, m-ai asasinat cu mila ta. Ciudat lucru! Te-ai căsătorit cu mine pentru puterea mea, și tocmai împotriva acestei puteri te-ai înverșunat. Dar nu trebuie să caut în acțiunile tale nimic logic, nimic conștient. Tu ești, ca atîtea alte femei, o nenorocită sclavă a organelor și a nervilor tăi, falsificată de o dramă de adolescență și plină de furie din pricina unor eșecuri. Cît timp ai trăit împreună cu părinții, împotriva lor s-a dezlănțuit ura difuză care te stăpînește; din ziua în care am devenit singurul tău tovarăș, m-ai persecutat pe mine.

„O nouă ieșire furioasă, vei spune, un rechizitoriu improvizat ca răspuns la scrisoarea mea."

Și vei arăta victorios cartea mea, mai ales pasajul pe care l-ai însemnat cu atîta grijă: *„Soția mea era credincioasă, modestă, inteligentă..."* Ferește-te, Thérèse, să crezi fără rezerve în această mărturie prea indulgentă. Pentru că mă silești să mă apăr pînă la capăt, pentru că mă constrîngi să folosesc toate armele, voi mărturisi că această frază a fost o minciună. O minciună intenționată. Am vrut să par generos. Am greșit. Orice fățărnicie compromite o operă de artă. Ar fi trebuit să descriu cu asprime necruțătoare monstrul care ești și răul pe care mi l-ai făcut.

„Credincioasă?"... Am știut cu mult înainte de a te părăsi că nu mai erai. Dar pentru ce aș fi scris aceasta într-un text public? De ce să-ți fi

acordat, pe socoteala mea, prestigiul nestatorniciei? „Modestă"? Ești de un orgoliu infernal, și dorința ta de a domina, de a ului explică cele mai multe dintre faptele tale. „Inteligentă"?... Da, multă lume crede acum că ești inteligentă. Și într-adevăr ai devenit. Dar știi de ce? Pentru că eu te-am șlefuit. Pentru că timp de douăzeci de ani ai primit de la mine tot ce-ți lipsea: idei, cunoștințe, un vocabular. Și astăzi încă, după această îndelungată despărțire, mai trăiești din ceea ce ți-am insuflat eu, și chiar această scrisoare, prin care sperai să-mi dai ultima lovitură, mie îmi datorează tot ce este viguros în ea.

Vanitate? Nu, mîndrie. Simt nevoia să-mi repet că am încredere în mine, ca să mă eliberez de vrăjile tale. Nu vreau să reiau scrisoarea ta punct cu punct. Ar însemna să-ți fac jocul supunîndu-mă la suferințe inutile. Totuși, un cuvînt mai vreau să adaug. *„Rîd cu amărăciune,* spui tu, *cînd ziarele vorbesc de forța ta... Niciodată n-am întîlnit un om mai slab ca tine."* Știi prea bine, Thérèse, că în felul acesta mă ataci pe două planuri diferite, pe care te prefaci că le confunzi. Nu ai dreptul s-o faci. Caracterul meu, în relațiile cu tine, nu ne privește decît pe noi. Cred acum, ca și tine, că în lupta asta am fost prea slab. Din milă, e drept, dar mila nu este întotdeauna lipsită de lașitate. Numai că tu te prefaci a nu ști că un om poate fi slab în viața zilnică și totuși să creeze o operă trainică. Fii sigură, Thérèse, că ceea ce vede tineretul în această operă, există. Și, cînd mă gîndesc mai bine, dacă tu

m-ai făcut să sufăr mult, poate tocmai pentru aceste suferințe ar trebui să-ți mulțumesc acum, după ce m-am liniștit. Căci urii tale statornice îi datoresc o parte imensă din ceea ce sînt.

Tu ești, înainte de toate, o distrugătoare. E forma pe care a luat-o, la tine, ura. Pentru că nu ești fericită, urăști fericirea. Pentru că nu ești senzuală, disprețuiești voluptatea. Ciuda face din tine o observatoare pătrunzătoare și pasionată. Ca și razele care descoperă, într-o imensă bucată de fier, fisura care-i amenință rezistența, tu mergi la orice om direct către punctul lui nevralgic. În orice virtute descoperi fisura. Este o însușire deosebită, Thérèse, dar este și o însușire blestemată. Fiindcă tu uiți că virtuțile sînt realități și că barele de fier înfruntă timpul. Slăbiciunile pe care, cu atîta cruzime mi le dezvălui există, știu asta; ai văzut limpede, cu o deosebită ascuțime. Dar ele sînt înecate într-o masă atît de grea și de rezistentă, încît nici o forță omenească n-ar putea s-o frîngă. Tu însăți ai dat greș în această încercare, iar opera și sufletul meu au supraviețuit domniei tale nefaste.

„Care femeie, scrii tu, *ar putea să fie fericită cu tine?"* Vreau să știi că și eu, după despărțirea noastră, am găsit dragostea. Cu o soție simplă și bună, cunosc și eu ce-i liniștea. Îți ghicesc surîsul: „Da, dar ea?..." „Dacă ai vede-o pe Nadine, măcar o clipă, nu te-ai mai îndoi de fericirea ei. Nu toate femeile au nevoie, ca tine, să ucidă ca să trăiască. Pe cine distrugi tu acum?

III

Nadine către Thérèse

Paris, 2 februarie 1937

Poate că veți fi surprinsă, doamnă, primind o scrisoare din partea mea. Legenda ne vrea dușmance. Nu știu care sînt sentimentele dumneavoastră în privința aceasta. În ceea ce mă privește, nu numai că nu vă urăsc, dar încerc mai curînd față de dumneavoastră o involuntară simpatie. Dacă altă dată, în perioada divorțului, ați fost timp de cîteva luni *Adversara,* femeia care trebuia izgonită cu orice chip din inima omului pe care-l alesesem, ați devenit foarte repede, după căsătoria mea, o tovarășă nevăzută. Soțiile lui Barbă-Albastră se întîlnesc, fără îndoială, pe jumătate moarte, în amintirea soțului lor comun. Fără voia lui, Jérôme îmi vorbea uneori despre dumneavoastră. Eu încercam să-mi închipui ce atitudine aveați față de acest caracter ciudat, atît de dificil, și mă gîndeam adesea că asprimea dumneavoastră fusese mai potrivită decît răbdarea mea.

După moartea lui Jérôme, a trebuit să-i clasez toate hîrtiile. Printre ele am găsit multe dintre scrisorile dumneavoastră. Una dintre ele, mai ales, m-a mișcat. Aceea pe care i-ați scris-o, acum cinci ani, după publicarea *Jurnalului* său. Îi spusesem adeseori că pagina aceea vă va jigni. Îl rugasem s-o suprime. Dar el, omul ăsta slab, era de o încăpățînare și de un curaj cu totul deosebit cînd era vorba de opera lui. Răs-

punsul dumneavoastră fusese brutal. Vă veți mira poate cînd vă voi spune că-l găsesc destul de drept.

Să nu credeți că-l trădez pe Jérôme după moarte. L-am iubit, îi rămîn credincioasă, dar îl judec și nu știu să mint. Scriitorul din el era admirabil prin talentul, ca și prin conștiința sa. Asupra omului, ați spus adevărul. Nu, Jérôme nu era un apostol, sau cel puțin, dacă putea să pară astfel discipolilor, pe noi, soțiile lui, nu ne-a putut amăgi vreodată. Simțea nevoia să-și învăluiască acțiunile, părerile politice, în sfîrșit, toate faptele într-un nimb de sfințenie, dar mobilurile care-l făceau să acționeze erau, noi știm doar, destul de meschine. Își făcea o virtute din ura lui față de lume, dar cauza adîncă a acestei uri era timiditatea sa bolnăvicioasă. Față de femei se arăta a fi un prieten atent și respectuos, dar, așa cum de altfel i-ați și scris, asta ținea mai mult de lipsa lui de vigoare decît de duioșie adevărată. Fugea de onorurile oficiale, dar făcea acest lucru mai curînd din orgoliu și din calcul decît din umilință. În sfîrșit, n-a făcut niciodată vreun sacrificiu care să nu-i fi adus vreun cîștig, iar noi trebuia să ne lăsăm păcălite de această îndemînatică stîngăcie.

Cred, doamnă, că nici el nu și-a cunoscut firea adevărată și că acest om, atît de pătrunzător și de sever cînd analiza sufletul altora, a murit crezîndu-se un înțelept.

Dacă am fost fericită cu el? Da, în ciuda atîtor dezamăgiri, pentru că el era o ființă neobișnuit de interesantă, ca un spectacol mereu nou. Pînă și această fățărnicie, de care vorbeam adineaurea, făcea din el o enigmă vie. Nu oboseam să-l ascult, să-l întreb, să-l observ. Ceea ce mă mișca mai mult era slăbiciunea lui. Sentimentele mele față de el, în ultimii ani, erau mai curînd ale unei mame indulgente decît ale unei femei îndrăgostite. Dar ce interesează cum iubești atunci cînd iubești? Cînd eram singură îl blestemam; de îndată ce apărea, eram recucerită. De altfel el n-a știut niciodată nimic despre neliniștile mele. La ce bun? Gîndeam că o femeie care l-ar fi demascat și l-ar fi constrîns să se privească într-o oglindă sinceră și-ar fi atras doar ura lui, fără să-l convingă. Nici dumneavoastră n-ați îndrăznit să vorbiți decît în momentul cînd ați știut că n-o să-l mai vedeți.

Și totuși, ce urme adînci ați lăsat în viața lui! De cînd v-ați despărțit, Jérôme n-a făcut altceva decît să rescrie an de an, lîngă mine, istoria acestei rupturi. Erați unica lui eroină, personajul central al tuturor cărților sale. În fiecare dintre ele, sub diferite nume, regăseam coafura dumneavoastră de paj florentin, demnitatea gesturilor, înflăcărarea agresivă, puritatea dispretuitoare și aspra strălucire a ochilor dumneavoastră. Niciodată nu s-a priceput să înfățișeze nici sentimentele și nici trăsăturile mele. De mai multe ori a încercat, ca să-mi facă plăcere. Ah! dacă ați ști ce mult am suferit văzînd de fiecare dată cum personajul, pe care-l modela în fața mea, evolua, împotriva voinței sculptorului, spre o femeie care vă semăna. Una dintre aceste povestiri poartă numele meu, *Nadine,* dar cum să nu vezi că fecioara înțeleaptă, inaccesibilă, care este eroina povestirii, are tot înfă-

ţişarea dumneavoastră? De cîte ori am plîns copiind capitolele în care dumneavoastră jucaţi cînd rolul logodnicei misterioase, cînd pe cel al soţiei necredincioase şi adorate, cînd pe cel al duşmancei odioase, nedrepte şi totuşi dorite!

Da, de cînd l-aţi părăsit, el a trăit din amintiri, din amintirile neplăcute pe care i le-aţi lăsat. Încercasem să-i înjgheb o viaţă liniştită, sănătoasă, pe care să şi-o poată consacra în întregime muncii. Mă întreb astăzi dacă am avut dreptate. Poate că un mare artist are nevoie să sufere. Poate că monotonia este pentru el un rău chiar mai mare decît gelozia, ura sau durerea. E o realitate faptul că, în timpul cît aţi fost soţia lui, Jérôme a scris cele mai umane dintre cărţile sale; este o realitate faptul că, lipsit de prezenţa dumneavoastră, n-a făcut decît să repete la infinit ultimele luni din viaţa voastră comună. Nici măcar cruzimea scrisorii pe care o am sub ochi nu l-a vindecat. Şi-a petrecut ultimii ani încercînd să-i găsească răspunsul atît în inima lui, cît şi în lucrările pe care le-a scris.

Ultima lui carte, neterminată, al cărei manuscris îl am aici, este un fel de necruţătoare spovedanie, în care el îşi cere în mod sfîşietor iertare. Ah! cît am invidiat, doamnă, această teribilă putere de a-l nelinişti pe care v-o dădea răceala dumneavoastră!

Pentru ce vă spun astăzi aceste lucruri? Pentru că de multă vreme simţeam nevoia să vi le spun. Pentru că dumneavoastră sînteţi, mi se pare, singura care le poate înţelege şi de asemenea pentru că această sinceritate mă va ajuta,

sper, să obţin o favoare din partea dumneavoastră. Ştiţi că de la moartea lui Jérôme s-a scris mult despre el. Nu mi se pare că ceea ce s-a spus despre opera lui este foarte exact sau foarte adînc; dar în privinţa acestor lucruri mă voi feri să-mi dau părerea. Criticii au dreptul să se înşele: posteritatea va judeca, şi cred că opera lui Jérôme este dintre acelea care vor supravieţui. Dar nu pot să fiu la fel de calmă atunci cînd biografii deformează figura lui şi viaţa mea. Amănuntele existenţei lui Jérôme, trăsăturile intime ale caracterului său, numai dumneavoastră şi cu mine le-am cunoscut bine. După ce am stat multă vreme la îndoială, m-am gîndit că este de datoria mea, înainte de a dispărea şi eu, să aştern pe hîrtie aceste amintiri.

Voi scrie deci o carte despre Jérôme. O! ştiu bine că n-am talent. Dar ceea ce este important aici e materialul de viaţă şi nu forma. Cel puţin voi lăsa o mărturie; poate că într-o zi vreun biograf de geniu se va servi de ea pentru un portret definitiv. Mă străduiesc, de cîteva luni, să adun toate documentele care-mi vor fi trebuincioase. Totuşi, pentru o anumită perioadă, am foarte puţine materiale; e vorba de perioada logodnei şi a căsătoriei cu dumneavoastră. Am socotit că ar fi un gest îndrăzneţ, puţin obişnuit, dar cinstit şi loial, să mă adresez direct dumneavoastră şi să vă cer sprijinul. Probabil că n-aş fi îndrăznit s-o fac dacă nu v-aş fi purtat acea ciudată dar reală simpatie de care v-am vorbit la început. Mi se pare că, fără să vă fi văzut vreo dată, vă cunosc mai bine decît oricine.

Instinctul îmi spune că e bine să vă tratez cu această încredere aproape îndrăzneaţă. Vă rog să-mi scrieţi unde şi cînd aş putea să vă întîlnesc ca să vă explic planurile mele. Îmi închipui că veţi avea nevoie de timp ca să regăsiţi şi să clasaţi, dacă le-aţi păstrat cumva, hîrtiile vechi, dar în orice caz mi-ar plăcea să stau cît mai curînd de vorbă cu dumneavoastră. Aş vrea să vă împărtăşesc cum am conceput această carte. Veţi vedea cu acest prilej că nu trebuie să vă temeţi din partea mea de o judecată aspră şi nici măcar părtinitoare. Dimpotrivă, vă făgăduiesc că voi pune în joc toată cochetăria mea ca să vă fac dreptate. Ştiu că v-aţi refăcut desigur viaţa şi voi avea toată grija să nu citez sau să povestesc ceva care ar putea să vă supere astăzi. Vă mulţumesc cu anticipaţie pentru ceea ce, sînt sigură, veţi face ca să-mi uşuraţi sarcina.

Nadine Jérôme Vence.

P. S. Vara asta mă voi duce la Uriage, unde v-a fost prezentat Jérôme, ca să descriu mai bine, pictînd după natură, decorul întîlnirii lui cu dumneavoastră, pe terasa hotelului Stendhal. Îmi va fi de asemenea de folos vizitarea proprietăţii părinţilor dumnevoastră.

2. P. S. Am informaţii puţine asupra legăturii lui Jérôme cu doamna de Verniez. Ştiţi mai multe decît mine? Vorbea mereu de dumneavoastră, dar în legătură cu această aventură de tinereţe a fost totdeauna discret, închis, reţinut. Este exact că doamna de V. l-a întîlnit la

Modane în 1907 şi că l-a însoţit în toată călătoria prin Italia?

Bunica lui Jérôme din partea tatei se numea Hortense, sau Mélanie?

IV

Thérèse către Nadine

Evreux, 4 februarie 1937

Doamnă,

Spre marele meu regret, nu vă pot fi de nici un folos. Într-adevăr, m-am hotărît să scriu eu însămi o viaţă a lui Jérôme Vence. Fără îndoială, dumneavoastră sînteţi văduva lui, îi purtaţi numele şi, datorită acestui fapt, un mic volum de amintiri semnat de dumneavoastră va fi bine primit. Dar se impune să fim sincere între noi; să recunoaştem deci, doamnă, că dumneavoastră l-aţi cunoscut foarte puţin pe Jérôme. V-aţi căsătorit cu el într-o vreme cînd era celebru şi cînd viaţa lui publică o năpădise pe cea personală. În schimb, eu am luat parte la formarea scriitorului şi la naşterea legendei despre el, şi chiar dumneavoastră recunoaşteţi că tot ce-i mai bun în opera lui a fost scris lîngă mine sau în amintirea mea.

Mai adăugaţi că fără documentele mele nici o biografie serioasă a lui Jérôme nu poate să fie scrisă. Am două mii de scrisori de la el,

două mii de scrisori de dragoste și de ură, fără a pune la socoteală răspunsurile mele, din care am păstrat ciornele. Timp de douăzeci de ani am tăiat toate articolele scrise despre el sau despre cărțile lui, am clasat scrisorile primite de la prieteni sau de la admiratorii săi necunoscuți. Posed toate discursurile, conferințele și articolele lui Jérôme. Administratorul Bibliotecii Naționale, care a terminat de curînd inventarierea acestei bogății, căci mă gîndesc să le las moștenire statului, mi-a spus: „Este o colecție unică". Un exemplu: îmi cereți să vă spun pronumele unei strămoașe din Bordeaux. Eu am un dosar întreg despre această Hortense-Pauline-Mélanie-Vence, ca și despre fiecare dintre strămoșii lui Jérôme.

Îi plăcea să-și spună „un om din popor". Nu e adevărat. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, familia Vence, familie foarte înstărită, era proprietara unui mic domeniu din Périgord; pămîntul bunicilor lui Jérôme din partea mamei se întindea pe o sută de hectare, prin părțile Mérignacului. Bunicul lui fusese sub Ludovic-Filip primarul satului său, și unul dintre unchii lui — iezuit. În regiune toată lumea îi considera pe cei din familia Vence niște burghezi bogați. Îmi propun să dau la iveală acest lucru nu pentru că aș vrea să subliniez snobismul inversat care era una dintre slăbiciunile bietului Jérôme. Vreau să rămîn nepărtinitoare și chiar indulgentă. Dar țin, în același timp, să fiu precisă. Acesta era, stimată doamnă, cel mai mic defect al marelui om pe care amîndouă l-am iubit și l-am judecat.

În ceea ce vă privește nu voi fi desigur mai puțin generoasă decît doriți dumneavoastră să fiți față de mine. De ce să ne sfîșiem una pe alta? Că ați fost amanta lui Jérôme înainte de căsătoria voastră, o dovedesc scrisorile pe care le am în mîna mea; mă voi feri să le citez. Mi-e groază de scandal, pentru alții ca și pentru mine. De altfel, oricare ar fi motivele supărării mele față de Jérôme, eu rămîn o credincioasă admiratoare a operei sale și o voi sluji cum pot mai bine, cu o totală abnegație. Poate că ar fi de dorit, dat fiind că cele două cărți ale noastre vor apărea cam în același timp, să ne trimitem una alteia corecturile. Ne vom feri astfel de contraziceri, care ar putea să apară suspecte criticilor.

Despre bătrînețea lui Jérôme, despre decăderea lui după primul atac de apoplexie, dumneavoastră știți mai multe decît mine. Acesta e un aspect al vieții lui pe care vi-l cedez. Am intenția să termin cartea cu momentul despărțirii noastre. (La ce bun să evoc certurile care au urmat?) Dar, într-un epilog, voi povesti foarte pe scurt căsătoria voastră, apoi pe a mea și voi relata cum am aflat despre moartea lui Jérôme în America, unde mă aflam cu cel de-al doilea soț al meu. Pe neașteptate, într-un *Newsreel* [1], am văzut pe ecran funeraliile naționale, ultimele fotografii ale lui Jérôme și pe dumneavoastră, doamnă, coborînd de pe o tribună

[1] Jurnal de actualități (în l. engl.).

la brațul președintelui Consiliului. Asta poate constitui un final foarte reușit.

Dar nu mă îndoiesc că și dumneavoastră veți scrie o cărticică încîntătoare.

V

Doamna Jérôme Vence către Editura Le Lys

Paris, 7 februarie 1937

Am aflat că Doamna Thérèse Berger (care a fost, precum știți, prima soție a bărbatului meu) pregătește un volum de amintiri. Va trebui să i-o luăm înainte, să-l publicăm pe al nostru chiar la deschiderea sezonului. Veți avea manuscrisul meu pînă la 15 iulie. Am fost fericită să aflu că ați primit oferte din Statele Unite și Brazilia.

VI

Thérèse către Nadine

Evreux, 9 decembrie 1937

Doamnă,

In urma succesului repurtat de cartea mea în America (a fost aleasă de către *Book of the Month Club*), am primit de la Hollywood două

lungi telegrame, în legătură cu care am datoria să vă cer părerea. Un agent îmi propune, în numele unuia dintre cei mai mari producători, să ecranizez *Viața lui Jérôme Vence*. Știți desigur că Jérôme este foarte popular în Statele Unite, printre intelectualii liberali, și că *Mesajele* lui sînt considerate acolo o operă clasică. Insăși această popularitate, precum și caracterul aproape apostolic pe care a luat-o acolo figura soțului nostru îl fac pe producător să dorească a realiza un film emoționant și nobil. Unele pretenții ale sale m-au făcut la început să sar în sus. Dar gîndindu-mă mai bine, mi s-a părut că nici un sacrificiu nu este prea mare pentru a-i asigura lui Jérôme acea consacrare universală în fața mulțimilor pe care, în epoca noastră, o acordă numai cinematograful.

Noi două îl cunoaștem destul de bine ca să ne dăm seama că așa ar fi reacționat și el și că atunci cînd era vorba de gloria lui puțin îi păsa de adevărul istoric.

Iată trei din punctele cele mai spinoase:

a) Hollywoodul ține să facă din Jérôme un om din popor extrem de sărac și dorește să înfățișeze într-o lumină tragică primele lui lupte împotriva mizeriei. Noi știm că e fals, dar, la urma urmelor, asta era versiunea preferată a lui Jérôme și nu avem nici un motiv ca în această chestiune să ne arătăm mai exigente decît ar fi fost însuși eroul.

b) Hollywoodul vrea ca Jérôme să fi luat atitudine cu violență în momentul Afacerii Dreyfus și să-și fi pus în joc cariera. Istoricește este

inexact, şi cronologic imposibil, dar faptul nu poate în nici un fel să strice memoriei lui. Dimpotrivă.

c) În sfîrşit, şi acesta este lucrul cel mai greu, Hollywoodul consideră ca foarte neîndemînatică plasarea a două femei în viaţa lui Jérôme. Prima lui căsătorie fiind din dragoste (o dragoste devenită deosebit de romanţioasă, datorită conflictului cu familia mea), estetica specifică a cinematografului cere ca această căsnicie să fie fericită. Producătorul îmi cere, deci, permisiunea să „topească" cele două femei, adică pe dumneavoastră şi pe mine, într-una singură. Pentru finalul filmului, el ar folosi informaţiile pe care le oferă cartea dumneavoastră atribuindu-mi însă, mie, atitudinea dumneavoastră în timpul bolii şi al morţii.

Mi-e uşor să-mi închipui dezgustul dumneavoastră, aşa încît în ceea ce mă priveşte ultimul punct am început prin a refuza. Dar agentul telegrafiază din nou, dîndu-mi un argument hotărîtor. Rolul doamnei Vence trebuie, fireşte, să fie jucat de o vedetă. Or, niciodată n-ar accepta o foarte mare actriţă să joace într-un film dacă ar trebui să dispară după prima parte. Mi-a şi dat un exemplu: în *Marie Stuart,* pentru a se obţine ca un actor ilustru să accepte rolul lui Bothwell, a fost necesar ca personajul să fie amestecat, printr-o idilă absolut imaginară, în tinereţea reginei.

Trebuie să recunoaşteţi că, dacă pînă şi istoria, chiar cînd e vorba de evenimentele cele mai cunoscute, se mlădiază astfel după necesităţile ecranului, noi, adică dumneavoastră şi cu mine, am fi lipsite de raţiune dacă ne-am încăpăţîna într-un pedantism uşor ridicol cînd este vorba de modestele noastre existenţe.

Mai adaug: a) Că această femeie unică nu va avea nici trăsăturile mele, nici ale dumneavoastră, deoarece actriţa care ne-ar reprezenta, aceea cu care producătorul are contract în momentul de faţă, nu seamănă cu nici una dintre noi; b) că suma ce ni se oferă e foarte mare (şaizeci de mii dolari, adică — la cursul actual al francului — mai mult de un milion) şi că, natural, dacă acceptaţi schimbările impuse, voi răsplăti cu multă generozitate contribuţia reprezentată de cartea dumneavoastră.

Vă rog să-mi telegrafiaţi, căci trebuie să răspund şi eu telegrafic la Hollywood.

VII

Nadine către Thérèse
(telegrafic)

10.XII.37. Subiect prea important ca să fie tratat prin corespondenţă Stop Voi lua Paris tren ora 14,23 Voi fi la dumneavoastră ora 18 Stop Cele mai bune sentimente — Nadine.

VIII

Thérèse către Nadine

Evreux, 1 august 1938

Draga mea Nadine,

Iată-mă din nou în această casă de țară pe care o cunoști și pe care vrei s-o îndrăgești. Sînt singură aici, soțul meu fiind plecat pentru trei săptămîni. Aș fi foarte fericită dacă ai accepta să vii la mine și să stai oricît dorești. Dacă dorești să citești, să scrii să lucrezi, vei găsi aci liniștea necesară, fiind eu însămi foarte prinsă de noua mea carte. Dacă preferi să vizitezi regiunea, care este încîntătoare, mașina mea îți stă la dispoziție. Iar seara, dacă vei avea timp să te odihnești în grădină, lîngă mine, ne vom depăna amintiri, „păcătoasele noastre amintiri", și vom discuta despre treburile noastre.

Te rog să crezi în simpatia mea.

Thérèse Berger

MYRRHINE

Christian Ménétrier a fost admirat de cei mai buni scriitori ai generației noastre. A avut însă și numeroși dușmani, pentru că succesul stîrnește întotdeauna dușmănii, dar și pentru că acest succes, Ménétrier l-a dobîndit tîrziu, atunci cînd confrații și criticii se obișnuiseră să-l socotească un poet ermetic, vrednic de respect, dar incapabil să placă, ceea ce prefăcea admirația pentru opera lui într-un sentiment onorabil și inofensiv. Soția lui, Claire Ménétrier, fire ambițioasă, pasionată și activă, îl „lansase" prin 1927, determinîndu-l pe muzicianul Jean-François Montel să scoată o dramă lirică din *Merlin și Viviane,* dar de fapt actorului Léon Laurent îi datorăm metamorfoza lui Christian într-un autor dramatic care poate fi — și este — jucat.

Această întîmplare este puțin cunoscută și mi se pare interesant s-o amintesc, pentru că ea luminează anumite aspecte, destul de puțin cercetate, ale imaginației creatoare.

Léon Laurent, care a jucat un rol atît de fericit în renașterea teatrului francez dintre cele

două războaie, părea, la prima vedere, cît se poate de puțin „cabotin". De loc plin de el, gata întotdeauna să se pună în chipul cel mai dezinteresat în slujba vreunei capodopere, practica, așa cum scrie la carte, religia teatrului. Cultura sa era uluitoare. Nu numai că ceea ce-i plăcea lui merita să fie prețuit, dar omul cunoștea și înțelegea lucrurile cele mai nepătrunse și mai rare. De îndată ce a ajuns în fruntea trupei lui, a avut curajul să monteze *Prometeul* lui Eschyle, *Baccantele* lui Euripide și *Furtuna* lui Shakespeare. Prospero[1] jucat de el și Ariel[2] jucat de Hélène Messière rămîn printre cele mai frumoase amintiri ale multora dintre noi.

I-a întinerit pe Molière, Musset, Marivaux — atît prin interpretare, cît și prin regie — pe vremea cînd Comedia Franceză, adormită, îl aștepta încă pe Edouard Bourdet[3] ca s-o trezească. În sfîrșit, a știut să descopere, printre scriitorii timpului nostru, pe cei demni să continue frumoasa tradiție a teatrului poetic. Literatura dramatică franceză îi datorează o școală și o echipă.

Am spus că, la prima vedere, nu-l luai drept actor. Așa și este; tonul, purtările, vocabularul lui aminteau mai curînd de un tînăr profesor sau poate de un medic. Dar această impresie era de scurtă durată. Ajungea să-l vezi jucînd cinci minute ca să recunoști în el pe marele actor, cu o uimitoare varietate de registru, în stare deopotrivă să-l compună cu demnitate pe August din

[1,2] Personaje din *Furtuna* de Shakespeare.
[3] Dramaturg francez (1887—1945).

Cinna[1], să-l întruchipeze cu tot hazul pe Abatele din *Nu trebuie să juri pentru nimic*[2] sau, la modul tragico-bufon, pe Bazilio din *Bărbierul din Sevilla.*

Christian Ménétrier îl admira, se ducea să-l vadă în fiecare din rolurile lui, dar probabil că n-ar fi intrat niciodată în legătură cu el — căci amîndoi erau timizi — dacă n-ar fi intervenit Claire Ménétrier. Claire împărtășea entuziasmul soțului ei pentru jocul lui Léon Laurent; dorea să-l vadă pe Christian scriind teatru; se gîndea, pe drept cuvînt, că numai un actor cu adevărat cultivat ar fi în stare să-l hotărască la acest lucru. Își făcu deci planul să-l introducă pe Léon Laurent în intimitatea lor. Și izbuti. Claire, cu tenul ei palid și ochii ei albaștri bătînd în verde, era încă foarte frumoasă — și frumusețea feminină l-a mișcat întotdeauna pe Léon Laurent. De altfel, de îndată ce se cunoscură, cei doi bărbați descoperiră o plăcere statornică în discuțiile despre teatru. Christian avea în acest domeniu multe idei, și cele mai multe dintre ele se potriveau aidoma cu ale actorului-director.

— Marea greșeală a realiștilor, spunea Christian, este că vor să imite pe scenă limbajul cotidian... Este tocmai ceea ce spectatorul *nu* dorește să găsească la teatru... Nu trebuie să uităm că la origine drama a fost o ceremonie în care cortegiile, intrările în scenă, corurile aveau un loc important... La fel și în comedie... Ni se spune

[1] Tragedie de Corneille.
[2] Comedie de Alfred de Musset.

că Molière studia limbajul hamalilor din Pont-au-Charge... Se poate, ba chiar e sigur, dar îl studia ca să-l stilizeze...

— De acord, răspundea Léon Laurent. Cu totul de acord. Şi tocmai de aceea aş dori, Ménétrier, ca dumneata să scrii teatru... Cupletele dumitale lirice, imaginile dumitale rare... Toate astea constituie, în ciuda aparenţelor, un excelent material pentru actor... Sculptaţi-ne statui, noi le vom însufleţi.

Léon Laurent vorbea cu fraze scurte, pe care vocea lui frumoasă le făcea să sune.

— Dar eu *fac* teatru, spuse Christian.

— Nu, dragul meu!... Nu!... Dumneata scrii poeme dialogate, teatru într-un fotoliu, dar nu înfrunţi publicul.

— Pentru că nu sînt jucat.

— Zi mai curînd că n-ai căutat niciodată să fii jucat... Pînă acum n-ai ţinut niciodată seama de nevoile scenei. Or, tocmai asta înseamnă teatru... Scrie o piesă pentru mine... Da, dragul meu, pentru mine, aşa cum sîntem. Vei vedea atunci ce înseamnă repetiţii... O adevărată şcoală! Vezi, ţi-a mai rămas (şi după părerea mea ăsta e singurul dumitale cusur) ceva din afectaţia simbolismului... Ei bine, de îndată ce textele îţi vor fi *spuse,* vei avea prilejul să-ţi dai personal seama de disonanţe. Scena este pentru autor ceea ce este pentru orator discul, care-i îngăduie să-şi audă vocea. Îşi descoperă astfel greşelile şi şi le îndreaptă.

— E tocmai ceea ce-i repet şi eu lui Christian de dimineaţă pînă seara, interveni Claire. E născut pentru teatru.

— Nu ştiu, făcu Christian.

— Încearcă măcar o dată... Îţi repet: scrie o piesă pentru mine.

— Dar cu ce subiect?

— Ai o sută, spuse Léon Laurent. Cum vine asta? De fiecare dată, cînd stau o oră cu dumneata, îmi povesteşti un prim act, aproape întotdeauna excelent. Un subiect! Dar e de ajuns să te aşezi la masă şi să scrii tot ce mi-ai spus... De altfel e foarte simplu. Mă angajez, cu ochii închişi, să joc ceea ce-mi vei aduce.

Christian rămase o clipă visător.

— Da, poate că am o idee, spuse el. Ştii cît sînt de tulburat, în momentul de faţă, de ameninţarea războiului, cît mă străduiesc — de altfel în zadar — să atrag atenţia francezilor asupra scopurilor evidente ale nebunilor care guvernează Germania...

— Citesc articolele dumitale din *Figaro,* spuse Léon Laurent. Le găsesc frumoase şi utile... Numai că teatrul prea actual, ştii...

— O, nu-ţi propun o piesă de actualitate. Nu, mă gîndesc la o transpunere. Ţi-aminteşti de atitudinea atenienilor în momentul cînd Filip, regele Macedoniei, cerea spaţiu vital şi ocupa, una după alta, micile cetăţi ale Greciei. „Atenţiune! le spunea Demostene atenienilor, atenţiune! Dacă nu mergeţi în ajutorul celor bătuţi, veţi fi înghiţiţi la rîndul vostru!" Dar atenienii erau încrezători şi uşuratici, iar Filip avea o „a cincea coloană"... Demostene a dat greş... Apoi, într-o bună zi, a venit rîndul Atenei... Asta ar fi actul al doilea...

— Admirabil! exclamă cu entuziasm Léon Laurent. Ei bine! Iată subiectul nostru! Pune-te pe lucru! Numaidecît!

— Așteaptă, spuse Christian. Trebuie să recitesc anumite lucruri. Dar te văd declamînd minunat din Demostene... Căci îl vei juca pe Demostene, nu-i așa?

— Desigur!

Încîntată, Claire îi ascultă discutînd piesa pînă la cinci dimineața. Cînd se despărțiră, principalele scene erau hotărîte. Ba Christian găsise și ultima replică. După multe peripeții, părea, deodată, că moartea lui Filip ar fi salvat, ca prin minune, Atena. Dar Demostene nu credea în minuni de lungă durată și nici că Atena ar fi putut fi salvată altfel decît prin voința, curajul și statornicia atenienilor. „Da, spunea el, înțeleg bine... Filip a murit... Dar cum îl cheamă pe fiul lui Filip?" Și cineva îi răspundea: „Alexandru..."

— Perfect! exclamă Léon Laurent, Perfect! Știu de pe acum cum voi rosti asta... Ménétrier, dacă nu scrii piesa într-o lună, nu ești demn de teatru.

Peste o lună, piesa era gata. Îndreptățea toate speranțele lui Claire și ale lui Laurent. Totuși, cînd — după o lectură triumfală — acesta veni la Ménétrier ca să se înțeleagă cu el asupra unor probleme de distribuție, a unor date și a punerii în repetiție, părea îngrijorat și reținut. Christian, foarte sensibil, cum sînt toți artiștii de îndată ce e vorba de opera lor, avu impresia că actorul nu mai este pe deplin satisfăcut.

— Nu, îi spuse el lui Claire, după plecarea lui Léon Laurent, nu, nu e fericit... De ce? Nu mi-a

spus. De fapt nu mi-a spus nimic... Niște imponderabile... Nu-i vorba că nu-i place piesa, mi-a vorbit din nou despre rolul lui și despre scena Adunării cu un entuziasm care nu înșală... Dar are un gînd ascuns... Care? Nu-mi dau seama.

Claire surîse.

— Christian, spuse ea, ești un om de geniu și te admir din toată inima. Dar rămîi încîntător de naiv cînd e vorba de relații elementare între ființele umane... Eu, fără să fi vorbit cu Laurent, te asigur că știu foarte bine despre ce este vorba.

— Despre ce este vorba?

— Mai bine zis: despre ce nu este vorba în piesă... Ce lipsește?... Ceea ce nu există în piesa ta, dragul meu, e un rol pentru Hélène Messière... Fă-mi hatîrul și recunoaște că te-am prevenit!

Christian își pierdu răbdarea:

— Cum ar putea să existe în această piesă un rol pentru Messière? Ea este o comediană încîntătoare, desăvîrșită în Musset sau Marivaux, dar ce să caute într-o tragedie politică?

— Ah, dragul meu, cum deplasezi problemele! Nu e de loc vorba să știm ce ar căuta Hélène într-o tragedie politică, ci, mult mai simplu, să știm cum va putea Léon Laurent să trăiască în pace cu amanta lui...

— Hélène Messière e amanta lui Léon Laurent?

— Dar pe ce lume trăiești, dragul meu? Sînt împreună de vreo patru ani.

— De unde să știu? Și ce legătură au toate astea cu piesa mea? Crezi că Laurent ar vrea...

— Eu nu *cred*, Christian. Sînt sigură că Laurent dorește și, la nevoie, va cere un rol pentru

Messière, și mai adaug că nici nu mi se pare atît de greu să-i îndeplinești această dorință... Dacă ai adăuga un personaj care...

— Niciodată! Ar distruge tot echilibrul dramei!

— Bine, Christian... mai vorbim noi.

Într-adevăr, reluară discuția cînd Laurent deveni din ce în ce mai închis și mai mohorît și începu să ridice tot felul de obiecții în ceea ce privește interpretarea, angajamentele anterioare, turneele. Christian, care după ce-și terminase piesa ardea de nerăbdare s-o vadă reprezentată, deveni, la rîndul lui, neliniștit și iritabil.

— Ascultă-mă, dragă, îi spuse Claire, vrei să mă lași într-o zi singură cu Laurent? Mie îmi va mărturisi ce-l frămîntă, și-ți făgăduiesc că voi aranja lucrurile... Cu o singură condiție, desigur, să-i scrii rolul.

— Dar cum? Nu pot totuși să transform o lucrare, care încearcă să fie o operă de artă, pentru că...

— Vai, Christian! E atît de ușor, și tu ai atîta imaginație... De exemplu, în actul al doilea, acolo unde îi arăți pe macedoneni organizînd la Atena „coloana a cincea", de ce nu s-ar servi ei pentru acest lucru de o curtezană inteligentă, prietena unor atenieni puternici, bancheri și oameni politici... Iată-ți personajul, și ar fi atît de verosimil...

— Da, poate... Ba chiar s-ar putea... Da, ai dreptate, ar fi interesant să arăt că aceste metode secrete de propagandă sînt la fel de vechi ca și omenirea...

Claire știa că orice grăunte semănat în spiritul lui Christian dă roade. Se întîlni cu Laurent, și discuția cu el fu încununată de succes.

— Ce idee excelentă! răsuflă el ușurat. Știți, nu îndrăzneam să discut acest lucru cu soțul dumneavoastră, care este intransigent cînd e vorba de opera lui, dar e foarte greu ca publicul să accepte o piesă fără femei... Însuși Shakespeare în *Iuliu Cezar*... Corneille, în drama Horaților, a adăugat personajul Sabinei, iar Racine pe cel al Ariciei la mitul Fedrei... Și apoi, doamnă, vreau să vă spun adevărul: nu mi-ar plăcea să montez o piesă în care să nu fie Hélène... Nu... E foarte tînără; mă iubște; dar îi place să danseze și-i este groază de singurătate... Dacă aș lăsa-o singură în fiecare seară, ar ieși cu alți bărbați, și vă mărturisesc că lucrul acesta m-ar neliniști... Dar dacă soțul dumitale ar scrie pentru ea un rol cît de scurt, asta ar schimba totul... Piesa va intra în repetiție opt zile după aceea.

Așa s-a născut personajul Myrrhine. Cînd l-a conceput, Christian s-a gîndit și la cîteva dintre femeile lui Aristofan, cinice și spirituale, și la îndrăgostitele lui Marivaux, care prilejuiseră Hélènei Messière debutul triumfal. Produsul acestui amestec paradoxal a avut, spre marea uimire a autorului însuși, un caracter original și seducător. „Un rol de aur", spuse Laurent. Hélène Messière fu invitată de Claire la masă, pentru ca Ménétrier să-i poată citi noua versiune a piesei. Era o persoană încîntătoare, cu gene lungi, lăsate în jos, micuță, cu agerimi prevăzătoare de

pisică, reținută la vorbă și nespunînd nimic nelalocul lui. Îi plăcu lui Christian.

— Da, spuse el, această ingenuă atît de puțin ingenuă va reprezenta o primejdioasă și verosimilă „coloană a cincea".

— Nu-ți place *prea mult,* Christian?

— O, nu! Și de altfel, nu-l iubește pe Laurent? El nu e numai amantul, ci și creatorul ei; el a format-o. Fără el, ea n-ar fi nimic.

— Crezi, oare, Christian, că din conștiința acestei datorii se poate naște multă dragoste? Eu, care sînt misogină, m-aș aștepta, dimpotrivă, la un fel de ură inconștientă... Dar ce ne interesează? Messière a îndrăgit rolul; e în regulă.

Timp de opt zile, totul a mers bine. După care Laurent a redevenit tăcut.

— Ce-o mai fi avînd? întrebă Christian.

— De data asta nu mai știu, spuse Claire. Dar aflu eu...

Într-adevăr, Laurent nu se lăsă rugat și lămuri despre ce nou impas era vorba.

— Iată: rolul este încîntător, Hélène e fericită... Numai că... Înțelegeți, noi locuim împreună și, ca să venim la teatru, plecăm cu același taxi; ar fi și absurd altfel. Dar dacă Hélène intră în scenă abia din actul al doilea, ce vreți să facă timp de o oră în loja ei?... Ori se va plictisi, ceea ce nu suportă niciodată prea multă vreme, ori va primi vizitatori, și atunci, mă cunosc eu... Va suferi jocul meu... Ca să nu mai vorbim de inima mea... Dar inima mea nu-l interesează pe Ménétrier, în timp ce jocul meu...

— Pe scurt, spuse Claire, dorești ca Myrrhine să fie în scenă în actul întîi?

— Nimic nu vi se poate ascunde, doamnă.

Cînd transmise soțului ei noua cerere, acesta începu să strige:

— Niciodată n-a fost silit un scriitor să lucreze astfel!

Claire cunoștea mecanismul intelectual al soțului ei; înainte de toate trebuia să-i împace conștiința.

— Dar, Christian, *toți* autorii dramatici au lucrat așa... Știi foarte bine că Shakespeare ținea socoteală de aspectul fizic al interpretelor sale și că Racine scria pentru La Champmeslé[1]. N-o spune doamna de Sévigné?

— Nu putea să-l sufere pe Racine.

— Îl cunoștea bine.

Myrrhine a fost introdusă din actul întîi. Mai e nevoie să adăugăm că problema taxiului, importantă pentru sosirea cuplului la teatru, n-a fost mai puțin importantă cînd a fost vorba de întoarcerea acasă, și că Myrrhine, în versiunea definitivă, a trebuit să joace și în actul al treilea. Și din nou a fost nevoie de intervenția lui Claire.

— Și de ce, Christian, n-ar deveni această Myrrhine, după înfrîngere, virtuoasă și patriotă? Fă-o să intre în luptele de *guerillas.* Fă-o amanta lui Demostene.

— Într-adevăr, Claire, dacă te-aș asculta, aș cădea în sentimentalismele Hollywoodului!... Nu, ajunge, nu mai adaug nici un rînd.

[1] Tragediană franceză celebră (1642—1698).

— De ce crezi neapărat că e banal şi ireal ca o femeie uşoară să fie în acelaşi timp şi o patriotă ? S-a întîmplat adesea şi în viaţă. La Castiglione[1] l-a atras, doar, pe Napoleon al III-lea prin dragoste la cauza unirii Italiei... Nu-ţi rămîne decît să pregăteşti transformarea Myrrhinei într-un mod subtil şi neaşteptat... Te pricepi la asta mai bine ca oricine... Fireşte că ideea de a face din ea amanta lui Demostene a fost o glumă.

— De ce o glumă ?... N-ai decît să te uiţi la cîţiva dintre bărbaţii Revoluţiei Franceze...

Claire, pe deplin liniştită, îl împăcă pe Laurent, şi rolul Myrrhinei, umflat, îmbogăţit, deveni unul dintre cele mai importante din piesă.

Veni şi ziua repetiţiei generale. A fost un triumf. Tot Parisul a privit-o pe Messière cu ochii lui Laurent. Publicul, care împărtăşea, fără să le exprime, neliniştile politice ale lui Ménétrier şi dorea, fără s-o ştie, un repertoriu naţional, cu piese ca *Perşii* lui Eschyle, îl ovaţionă pe autor. Specialiştii lăudară îndemînarea cu care un subiect antic fusese transformat în subiect modern, fără să cadă vreun moment în parodie. Fabert însuşi, întotdeauna sever cu confraţii săi, îi aruncă lui Claire o vorbă drăguţă, pe scenă.

— Am recunoscut mîna dumitale în personajul Myrrhine, diavoliţo ! spuse el cu o amabilitate

[1] Contesă italiană (1835—1899), supranumită „contesa divină" pentru frumuseţea ei, a jucat un rol în diplomaţie (folosind orice mijloace posibile).

cam ursuză. Dar n-am ce zice. E o femeie, o adevărată femeie... iar austerul dumitale soţ n-ar fi conceput-o niciodată din capul lui... Fii cinstită, Christian al dumitale nu prea se pricepe la femei !

— Sînt mulţumită că-ţi place personajul, spuse Claire, dar nu am nici un amestec în crearea lui.

A doua zi, Robert Kemp, în foiletonul său, n-a vorbit decît despre Myrrhine : „De aci înainte, scria el, se va spune o *Myrrhine* cum se spune o Agnès sau o Célimène..." Claire, care citea cu o fericire nesfîrşită pe deasupra umărului soţului ei, nu se putu opri să nu murmure :

— Trebuie să recunoaştem că, fără povestea cu taxiul, Myrrhine nu ar fi existat niciodată.

Restul aparţine istoriei literare. Se ştie că *Filip* a fost tradus în toate limbile şi a servit drept model pentru un nou teatru francez. Ceea ce nu ştie însă publicul este că anul trecut, Hélène Messière părăsindu-l pe Léon Laurent ca să se căsătorească cu un regizor din Hollywood, Laurent i-a sugerat lui Claire, care de cînd a rămas văduvă veghează asupra operei lui Ménétrier, să suprime rolul lui Myrrhine.

— La urma urmei, spunea el, noi doi ştim că rolul nu este esenţial pentru piesă ; el nici nu figura în prima versiune ; de ce să n-o reluăm ?... Asta ar da rolului lui Demostene o duritate ascetică, duritate, care mie, unul, îmi plăcea mai mult... Şi m-ar scuti să caut o nouă Myrrhine... Şi apoi, am face economie de o jună-primă şi de onorariul ei.

Dar Claire, cu încăpățînarea ei blîndă, rezistă.

— Lasă, Laurent, formezi dumneata o altă Myrrhine, fără nici o greutate. Te pricepi atît de bine... Cît despre mine, nu voi permite nimănui să se atingă de piesa soțului meu... Nu trebuie să despărțim ceea ce Christian a unit...

Și Myrrhine, fiică a geniului și a necesității, își continuă triumfala existență...

THANATOS PALACE HÔTEL

— Cum stau acțiunile Steel? întrebă Jean Monnier.

— 59 și 1/4, răspunse una dintre cele douăsprezece dactilografe. Țăcănitul mașinilor de scris schița un ritm de jaz.

Prin fereastră se zăreau clădirile uriașe din Manhattan. Telefoanele zbîrnîiau, și panglicile de hîrtie, desfășurîndu-se, umpleau biroul, într-o viteză de necrezut, cu sinistrele lor serpentine acoperite de litere și de cifre.

— Cum stau Steel? întrebă încă o dată Jean Monnier.

— 59, răspunse Gertrude Owen.

Și se opri ca să-l privească timp de o clipă pe tînărul francez. Trîntit în fotoliu, frînt, cu capul în mîini, părea distrus.

„Încă unul care a jucat, gîndi ea. Cu atît mai rău pentru el!... Și cu atît mai rău pentru Fanny..."

Căci Jean Monnier, atașat la biroul din New York al băncii Holmann, se căsătorise, doi ani mai înainte, cu secretara sa americană.

— Cum stau Kennecott? mai întrebă Jean Monnier.

— 28, răspunse Gertrude Owen.

O voce strigă dindărătul ușii. Intră Harry Cooper. Jean Monnier se ridică în picioare.

— Ce ședință! exclamă Harry Cooper. 20 la sută scădere pe toată linia. Și se mai găsesc imbecili care să spună că asta nu e criză!

— E criză, confirmă Jean Monnier și ieși.

— Asta-i lovit, spuse Harry Cooper.

— Da, făcu Gertrude Owen. Și-a jucat cămașa. Mi-a spus-o Fanny. Îl părăsește diseară.

— Ce poți să-i faci? spuse Harry Cooper. E criză.

Frumoasele uși de bronz ale ascensorului se deschiseră alunecînd.

— *Down*[1]! porunci Jean Monnier.

— Cum stau Steel? întrebă liftierul.

— 59, spuse Jean Monnier.

Cumpărase la 112. Pierdere: 53 de dolari la fiecare titlu. Și nici celelalte acțiuni nu stăteau mai bine. Își investise în aceste operațiuni mica lui avere cîștigată odinioară în Arizona. Fanny n-avusese niciodată vreun cent. Totul se sfîrșise. Cînd ajunse în stradă, grăbit să ia trenul, încercă să se gîndească la viitor. S-o ia de la început? Dacă Fanny dovedea curaj, nu era imposibil. Își aminti de primele lui bătălii, de turmele păzite în pustiu, de ascensiunea lui rapidă. La

[1] Jos (în l. engl.).

urma urmei, avea abia treizeci de ani. Dar el știa că Fanny va fi necruțătoare.

Și așa a și fost.

A doua zi dimineață, cînd Jean Monnier se trezi singur, se simți descurajat. În ciuda asprimii ei, o iubise pe Fanny. Negresa îi servi felia de pepene, supa de cereale și-i ceru bani.

— Unde stăpîna, *mister*?

— În călătorie.

Îi dădu cincisprezece dolari și apoi își făcu socotelile. Îi rămînea ceva mai puțin de șase sute de dolari. De ajuns ca să trăiască două luni, poate trei... Și apoi? Privi pe fereastră. Aproape zilnic, de vreo săptămînă, se puteau citi în ziare relatări de sinucideri. Bancheri, comis-voiajori, speculanți preferau moartea unei bătălii pierdute. O cădere de la etajul al douăzecilea? Cîte secunde? Trei? Patru? Apoi strivirea... Dar dacă șocul nu era mortal? Își închipui suferințe cumplite, membre frînte, carnea zdrobită. Suspină, și apoi, cu ziarul sub braț, se duse să-și ia dejunul la restaurant și se miră că-i mai plac clătitele stropite cu sirop de arțar.

„Thanatos Palace Hôtel, New Mexico..." Cine-mi scrie de la această adresă ciudată?

Mai era și o scrisoare de la Harry Cooper, pe care o citi mai întîi. Patronul îl întreba de ce nu se mai arată la birou. Contul său era debitor cu opt sute nouăzeci și trei de dolari... Cum avea de gînd să rezolve chestiunea asta?... Întrebarea era crudă sau naivă... Dar naivitatea nu făcea parte din cusururile lui Harry Cooper.

Luă cealaltă scrisoare. Dedesubtul a trei chiparoşi gravaţi, se citea:

THANATOS PALACE HÔTEL

Director: Henry Boerstecher.

„Stimate domnule Monnier,

Nu în mod întîmplător ne adresăm dumneavoastră, ci pentru că deţinem unele informaţii care ne permit să sperăm că serviciile noastre vă vor putea fi folositoare.

Aţi remarcat desigur şi dumneavoastră că în viaţa celui mai curajos om se pot ivi împrejurări atît de ostile, încît lupta devine imposibilă, şi ideea morţii apare atunci ca o eliberare.

Să închizi ochii, să adormi, să nu te mai trezeşti, să nu mai auzi întrebările, reproşurile... Mulţi dintre noi au visat acest lucru, şi-au exprimat această dorinţă... Totuşi, afară de unele cazuri foarte rare, oamenii nu îndrăznesc să se elibereze de răul care-i supără, şi lucrul este de înţeles atunci cînd ne uităm la cei care au încercat s-o facă. Căci majoritatea sinuciderilor sînt groaznice eşecuri. Cutare care a vrut să-şi tragă un glonte în cap n-a reuşit decît să-şi taie nervul optic şi să orbească. Un altul, care a crezut că poate să adoarmă şi să se otrăvească cu un barbituric oarecare, s-a înşelat asupra dozei şi s-a trezit, după trei zile, cu creierul lichefiat, cu memoria pierdută, cu membrele paralizate. Sinuciderea este o artă care nu admite nici mediocritatea, nici amatorismul şi care totuşi, prin însăşi natura ei, nu-ţi permite să cîştigi experienţă.

Această experienţă, dragă domnule Monnier, dacă — aşa cum credem noi — problema vă interesează, sîntem gata să v-o punem la dispoziţie. Proprietari ai unui hotel situat la frontiera dintre S.U.A. şi Mexic, la adăpost de orice control supărător, datorită faptului că regiunea e pustie, ne-am gîndit că este de datoria noastră să oferim acelora dintre fraţii noştri care, pentru motive temeinice, de neînlăturat, ar dori să părăsească această viaţă mijoacele s-o facă fără suferinţă şi, am îndrăzni aproape să scriem, fără pericol.

La Thanatos Palace Hôtel, moartea vă va ajunge în somn, şi sub forma cea mai dulce. Îndemînarea noastră tehnică, dobîndită de-a lungul a cincisprezece ani de succese neîntrerupte (în anul trecut am primit peste două mii de clienţi), ne permite să garantăm un dozaj precis şi rezultate imediate.

Mai adăugăm că, pentru vizitatorii pe care i-ar tulbura în mod legitim anumite scrupule religioase, suprimăm, printr-o metodă ingenioasă, orice responsabilitate morală.

Noi ştim foarte bine că cei mai mulţi dintre clienţii noştri dispun de bani puţini şi că frecvenţa sinuciderilor este invers proporţională cu soldurile creditoare ale conturilor din bancă. De aceea am făcut eforturi, fără a sacrifica vreodată confortul, să aducem preţurile hotelului Thanatos la nivelul cel mai scăzut posibil. Va fi suficient să depuneţi, la sosirea dumneavoastră, trei sute de dolari. Această sumă vă va scuti de orice cheltuieli în timpul şederii dumneavoastră la noi — şedere a cărei durată trebuie să vă rămînă

necunoscută — și va acoperi cheltuielile operațiunii, pe cele ale înmormîntării și, în sfîrșit, pe cele de întreținere a mormîntului. Pentru motive evidente, serviciul este cuprins în suma stabilită și nu vi se va cere nici un bacșiș.

E necesar să mai adăugăm că Thanatos este situat într-o regiune de o mare frumusețe, că posedă patru terenuri de tenis, un golf și o piscină olimpică. Clientela fiind alcătuită din persoane de ambele sexe și care, aproape toate, aparțin unui mediu social rafinat, plăcerea de a fi într-o asemenea societate, deosebit de picantă prin caracterul straniu al situației, este incomparabilă. Călătorii sînt rugați să descindă la gara Deeming, de unde va veni să-i ia autocarul hotelului. Ei sînt rugați să-și anunțe sosirea prin scrisoare sau telegramă, cu cel puțin două zile înainte. Adresa telegrafică: *Thanatos, Coronado, New Mexico.*"

Jean Monnier puse mîna pe un pachet de cărți de joc, pe care le potrivi în vederea unei pasiențe învățate de la Fanny.

Călătoria a fost lungă. Ore în șir, trenul străbătu cîmpuri de bumbac pe care munceau negri, care răsăreau ca dintr-o spumă albă. Alternînd somnul cu lectura, petrecu astfel două zile și două nopți. În sfîrșit, peisajul deveni stîncos, gigantic, feeric.

Trenul luneca de-a lungul unui defileu, printre stînci de o înălțime uriașă. Imense fîșii violete, galbene și roșii vrîstau munții de-a curmezișul. Pe la jumătatea înălțimii lor plutea o eșarfă lungă de nori. În micile gări în care se oprea trenul, se zăreau mexicani cu pălării largi, cu veste din piese brodate.

— Stația următoare: Deeming, îl anunță negrul din Pullman pe Jean Monnier... Să vă fac ghetele, domnule ?

Francezul își aranjă cărțile și închise valizele. Îl mira simplitatea ultimei sale călătorii. Prinse zgomotul unui torent... Frînele scrîșniră. Trenul se opri.

— Pentru Thanatos, *sir?* întrebă hamalul indian care alerga de-a lungul vagoanelor.

Omul pusese pe camion bagajele a două fete blonde, tinere, care-l urmau.

„E oare cu putință, gîndi Jean Monnier, aceste fete încîntătoare vin să moară aici ?"

Și ele îl priveau cu un aer foarte grav și murmurau cuvinte neînțelese de el.

Omnibuzul Thanatos-ului nu avea, cum te-ai fi putut aștepta, înfățișarea unui dric. Vopsit într-un albastru viu, capitonat în albastru și portocaliu, strălucea în soare, printre mașinile prăpădite ce dădeau acestei curți, în care spanioli și indieni înjurau de mama focului, un aspect de bîlci de fiare vechi. Stîncile care mărgineau drumul erau acoperite de licheni ca de un văl gri-albăstrui. Mai sus străluceau, vii, culorile rocilor metalice. Șoferul, care purta uniformă, era un om voinic, cu ochii ieșiți din orbite. Jean Monnier se așeză alături de el, din discreție și pentru a le lăsa singure pe tovarășele lui de drum; apoi, în timp ce mașina pornea la asaltul muntelui pe niște serpentine foarte întortocheate, francezul încercă să dezlege limba vecinului său:

— E multă vreme de cînd ești șofer la Thanatos ?

— Trei ani, mormăi omul.

— Trebuie să fie un loc cam straniu.

— Straniu ? răspunse celălalt. De ce straniu ? Îmi conduc mașina. Ce vedeți straniu în asta ?

— Călătorii pe care-i aduci aici se mai întorc vreodată ?

— Nu prea des, răspunse omul, puțin stînjenit. Nu prea des... Dar se mai întîmplă. Eu sînt un exemplu.

— Dumneata ? E adevărat ?... Ai venit aici în chip de... client ?

— Domnule, spuse șoferul, ca să nu mai vorbesc despre mine, m-am împăcat cu această meserie... apoi serpentinele astea sînt greu de urcat. Doar nu vreți să vă omor, pe dumneata și cele două domnișoare ?

— Desigur că nu, spuse Jean Monnier.

Apoi se gîndi că răspunsul lui era caraghios și zîmbi.

După două ore, șoferul îi arătă cu degetul, fără nici o vorbă, pe platou, silueta hotelului Thanatos.

Hotelul, foarte jos, era construit în stil hispano-indian, cu acoperișuri în terase și pereți roșii, al căror ciment imita destul de grosolan argila. Camerele se deschideau către sud, spre portice însorite. Un portar italian îi primi pe călători. Fața lui rasă îi sugeră numaidecît lui Jean Monnier o altă țară, străzile unui oraș mare, bulevarde înflorite.

— Unde dracu te-am văzut, îl întrebă el pe portar în timp ce un *page-boy* [1] îi lua valiza.

— La Ritz, în Barcelona, domnule... Numele meu este Sarconi... Am plecat în timpul revoluției...

— Din Barcelona în Noul Mexic ! Ce călătorie !

— Ei, domnule, treaba de portar este aceeași peste tot... Numai că actele pe care vă cer să le completați sînt ceva mai complicate aici decît în altă parte... Vă rog să mă scuzați.

Formularele date celor trei nou-sosiți erau într-adevăr încărcate de rubrici, de întrebări și note explicative. Se recomanda să se indice cu mare precizie data și locul nașterii, persoanele ce urmau să fie anunțate în caz de accident :

„Rugăm să indicați cel puțin două adrese de rude sau prieteni și mai ales să recopiați cu mîna, în limba dumneavoastră maternă, formularul A' de mai jos :

Eu, subsemnatul . . . . în deplinătatea facultăților mele fizice și intelectuale, certific că de bunăvoie renunț la viață și descarc de orice responsabilitate, în caz de accident, direcția și personalul din Thanatos Palace Hôtel..."

Așezate una în fața alteia, la o masă vecină, cele două fete drăguțe recopiau cu atenție formularul A', și Jean Monnier observă că-și aleseseră textul german.

Henry M. Boerstecher, directorul, era un om liniștit, cu ochelari de aur, foarte mîndru de întreprinderea lui.

[1] Om de serviciu la hotel (în l. engl.).

— Hotelul vă aparține? întrebă Jean Monnier.

— Nu, domnule, hotelul aparține unei societăți anonime, dar eu am avut ideea și sînt directorul lui pe viață.

— Și cum de nu aveți cele mai grave neplăceri din partea autorităților locale?

— Neplăceri?! întrebă mirat și scandalizat domnul Boerstecher. Dar, domnule, noi nu încălcăm cu nimic obligațiile noastre de hotelieri. Oferim clienților tot ce doresc, tot ce doresc, nimic în plus... De altfel, domnule, nici nu există pe aici autorități locale. Teritoriul este atît de prost delimitat, încît nimeni nu știe precis dacă aparține Mexicului, sau Statelor Unite. Multă vreme, acest platou a fost socotit inaccesibil. Ba chiar o legendă spune că aci s-ar fi adunat o ceată de indieni, acum cîteva sute de ani, ca să moară împreună și să scape de europeni, iar oamenii de prin partea locului pretind că sufletele celor morți împiedică urcarea muntelui. Acesta este motivul pentru care am putut să cumpărăm terenul la un preț foarte convenabil și să ducem o existență independentă.

— Și nu vă urmăresc niciodată familiile clienților voștri?

— Să ne mai și urmărească! strigă domnul Boerstecher, indignat. Și pentru ce, Dumnezeule mare? În fața căror tribunale? Familiile clienților noștri sînt foarte fericite, domnule, că se rezolvă fără publicitate afaceri care sînt delicate și, aproape întotdeauna, penibile... Nu, nu, domnule, totul se petrece aici civilizat, corect, iar clienții sînt pentru noi niște prieteni... V-ar face

plăcere să vă vedeți camera? Va fi, dacă doriți, camera 113... Nu sînteți superstițios?

— De loc, răspunse Jean Monnier. Atît doar, că am primit o educație religioasă și vă mărturisesc că ideea unei sinucideri îmi displace.

— Dar nu este și nici nu va fi vorba de sinucidere, domnule! spuse domnul Boerstecher pe un ton atît de categoric, încît interlocutorul nu mai stărui. Sarconi, vei arăta domnului Monnier camera 113. Cît despre cei trei sute de dolari, veți binevoi să-i depuneți, în drum spre camera dumneavoastră, casierului, al cărui birou e vecin cu al meu.

În zadar căută Jean Monnier în camera 113, iluminată de un minunat apus de soare, urmele unor aparate aducătoare de moarte.

— La ce oră se servește cina?

— La ora opt și treizeci, *sir*, răspunse valetul.

— E nevoie să mă îmbrac în ținută de seară?

— Cei mai mulți dintre gentelmeni așa obișnuiesc, *sir*.

— Bine, am să mă îmbrac și eu... pregătește-mi o cravată neagră și o cămașă albă.

Cînd coborî în hol nu văzu, într-adevăr, decît femei în rochii decoltate și bărbați în smoching. Domnul Boerstecher îi ieși în cale cu un aer îndatoritor și deferent.

— Ah! domnule Monnier... Vă căutam... Pentru că sînteți singur, m-am gîndit că poate v-ar face plăcere să luați loc la aceeași masă cu una dintre clientele noastre, doamna Kirby-Shaw.

Monnier făcu un gest de plictiseală.

— N-am venit aici, spuse el, să duc o viață mondenă... Totuși... Puteți să mi-o arătați pe această doamnă fără să mă prezentați?

— Desigur, domnule Monnier... Doamna Kirby-Shaw este tînăra femeie în rochie de crepsatin alb care stă lîngă pian și răsfoiește un magazin... Nu cred că înfățișarea ei ar putea să vă displacă... Departe de asta... Și este o femeie foarte agreabilă, manierată, inteligentă, fire de artistă...

De bună seamă, doamna Kirby-Shaw era o femeie foarte frumoasă. Părul brun, buclat, strîns spre spate, cădea pe ceafă, lăsînd liberă o frunte înaltă și puternică. Avea priviri calde, spirituale. De ce dracu' voia să moară o ființă atît de plăcută?

— Oare doamna Kirby-Shaw...? În fine, această doamnă este și ea una dintre clientele dumneavoastră, în aceeași calitate ca și mine, pentru aceleași motive?

— *Desigur,* răspunse domnul Boerstecher, care părea să dea acestui adverb un înțeles foarte greu. *De-si-gur.*

— Atunci, prezentați-mă.

Cînd cina, simplă dar excelentă și bine servită, se sfîrși, Jean Monnier cunoștea, cel puțin în liniile ei esențiale, viața Clarei Kirby-Shaw. Măritată cu un om bogat, de o mare bunătate, dar pe care nu-l iubise niciodată, ea îl părăsi, cu șase luni în urmă, ca să plece în Europa cu un tînăr scriitor, seducător și cinic, pe care-l întîlnise la New York.

Tînărul acesta, pe care-l crezuse gata să se căsătorească cu dînsa imediat după obținerea divorțului, se arătase, îndată după sosirea în Anglia, dispus să scape cît mai curînd de ea. Surprinsă și rănită de atîta nepăsare, încercase să-l facă a înțelege pe cine părăsise de dragul lui și situația groaznică în care avea să se afle. El rîsese cu poftă:

— Clara, îi spusese, ești cu adevărat o femeie din alte vremuri!... Dacă te-aș fi știut atît de victoriană, te-aș fi lăsat soțului și copiilor dumitale... Trebuie să te întorci la ei, draga mea... Ești menită să crești, în chip de femeie așezată, o familie numeroasă...

Îi mai rămăsese o ultimă speranță: să-l facă pe soțul ei, Norman Kirby-Shaw, s-o primească înapoi. Era sigură că dacă ar fi putut să-l întîlnească singur l-ar fi recucerit cu ușurință. Înconjurat însă de familie, de asociați care exercitaseră asupra lui o presiune statornică și ostilă Clarei, Norman se arătase neîndurător. După mai multe încercări umilitoare și zadarnice, Clara găsise într-o dimineață printre scrisori prospectul lui Thanatos și înțelesese că acolo se află singura soluție, imediată și ușoară, pentru dureroasa ei problemă.

— Și nu te temi de moarte? o întrebă Jean Monnier.

— Ba da, desigur... Dar mai puțin decît mă tem de viață...

— E o replică frumoasă, spuse Jean Monnier.

— N-am căutat să fie frumoasă, răspunse Clara. Și acum povestește-mi de ce ești *dumneata* aici.

După ce auzi povestea lui Jean Monnier, îl dojeni foarte tare.

— Dar e aproape de necrezut! se miră ea. Cum?... Vrei să mori pentru că a scăzut cursul acțiunilor dumitale?... Nu-ți dai seama că, într-un an, doi, trei sau mai mulți, dacă ai curaj să trăiești, vei uita de toate astea și poate chiar te vei reface?

— Pagubele înregistrate nu sînt decît un pretext. Ele n-ar însemna nimic într-adevăr dacă mi-ar mai fi rămas vreo rațiune de a trăi... Dar, ți-am spus că și soția m-a respins... În Franța nu mai am pe nimeni apropiat, din familie; n-am lăsat acolo nici o prietenă... Și apoi, ca să fiu foarte sincer, părăsisem țara în urma unei dezamăgiri sentimentale... Pentru cine să mai lupt acum?

— Pentru dumneata... Pentru ființele care te vor iubi... și pe care e imposibil să nu le întîlnești... Pentru că ai descoperit, în împrejurări neplăcute, că unele femei sînt nedemne, nu le judeca greșit pe toate celelalte...

— Dumneata crezi într-adevăr că există femei... vreau să spun femei pe care să le pot iubi... și care să fie în stare să accepte, măcar pentru cîțiva ani, o viață de sărăcie, de luptă?...

— Sînt sigură de asta, spuse ea. Sînt femei care iubesc lupta și care găsesc în sărăcie nu știu ce atracție romantică... De exemplu eu.

— Dumneata?

— Voiam doar să spun... Se opri, șovăi, apoi urmă: Cred că ar trebui să ne întoarcem în hol... Am rămas singuri în sufragerie, și chelnerul se învîrtește cu disperare pe lîngă noi...

— Nu crezi, spuse el în timp ce punea pe umerii Clarei Kirby-Shaw o capă de hermină, nu crezi că... în noaptea asta?...

— O, nu, spuse ea. Abia ai venit...

— Și dumneata?

— Sînt aici de două zile.

Cînd se despărțiră erau înțeleși să facă împreună, a doua zi dimineață, o plimbare în munți.

Un soare matinal învăluia porticul într-o pînză piezișă de lumină și căldură. Jean Monnier, care tocmai făcuse un duș rece, se surprinse gîndind: „Ce plăcut e să trăiești!..." Dar imediat își spuse că nu mai avea înaintea lui decît cîțiva dolari și cîteva zile. Suspină: „E ora zece!... Clara o să mă aștepte."

Se îmbrăcă în grabă și, într-un costum alb de in, se simți foarte ușor. O întîlni pe Clara Kirby-Shaw lîngă terenul de tenis; era și ea îmbrăcată în alb și se plimba, însoțită de cele două mici austriece, care, la vederea francezului, fugiră.

— Le-am speriat?

— Le intimidezi... Tocmai îmi povesteau istoria lor.

— Interesantă?... Ai să-mi povestești... Ai reușit să dormi puțin?

— Da, admirabil. Îl bănuiesc pe misteriosul Boerstecher că ne toarnă cloral în băutură.

— Nu cred, spuse el. Am dormit ca un buștean, dar un somn sănătos, și mă simt în această dimineață perfect lucid. După un moment adăugă: Și foarte fericit.

Ea îl privi surîzînd şi nu răspunse.

— S-o luăm pe cărarea asta, propuse el, şi povesteşte-mi despre micile austriece... Vei fi, aici, Şeherezada mea...

— Dar nopţile noastre nu vor fi o mie şi una...

— Păcat !... Nopţile *noastre*...?

Ea îl întrerupse :

— Fetele astea sînt două surori gemene. Au fost crescute împreună, mai întîi la Viena şi apoi la Budapesta, şi n-au avut niciodată alte prietene intime. La optsprezece ani, au întîlnit un ungur dintr-o familie veche şi nobilă, frumos ca un semizeu, muzical ca un ţigan, şi amîndouă, în aceeaşi clipă, s-au îndrăgostit nebuneşte de el. După cîteva luni, el a cerut-o în căsătorie pe una dintre surori. Cealaltă, disperată, a încercat, dar fără succes, să se înece. Atunci, cea care fusese aleasă a hotărît să renunţe şi ea la contele Nicki şi au făcut planul să moară împreună... Şi tocmai atunci, ca şi dumneata, ca şi mine, au primit prospectul lui Thanatos.

— Ce nebunie ! făcu Jean Monnier. Sînt tinere şi încîntătoare... De ce nu se stabilesc în America, unde s-ar găsi alţi bărbaţi care să le iubească ?... Cîteva săptămîni de răbdare...

— Intotdeauna, spuse ea cu melancolie, ajungi aici din lipsă de răbdare... Dar fiecare dintre noi este înţelept pentru alţii... Cine a spus oare că avem întotdeauna destul curaj ca să suportăm nenorocirile altora ?

In tot timpul zilei, oaspeţii hotelului Thanatos văzură un bărbat şi o femeie, îmbrăcaţi în alb, care rătăceau prin aleile parcului, pe lîngă stînci, de-a lungul defileului. Discutau cu multă însufleţire. La căderea nopţii reveniră spre hotel. Grădinarul mexican, văzîndu-i îmbrăţişaţi, întoarse capul.

După cină, retraşi într-un salonaş pustiu, Jean Monnier şi Clara Kirby-Shaw îşi vorbiră în şoaptă tot restul serii. El îi spunea cuvinte care păreau s-o mişte. Apoi, înainte de a urca în cameră, îl căută pe domnul Boerstecher. Il găsi pe director şezînd în faţa unui registru mare, negru. Domnul Boerstecher verifica nişte adunări şi, din cînd în cînd, cu o trăsătură de creion roşu, ştergea cîte un rînd.

— Bună seara, domnule Monnier !... Vă pot servi cu ceva ?

— Da, domnule Boerstecher... Cel puţin aşa sper... Ceea ce am să vă spun vă va surprinde... O schimbare atît de bruscă... Dar aşa e viaţa... Pe scurt, vreau să vă anunţ că m-am răzgîndit... Nu mai vreau să mor.

Domnul Boerstecher, surprins, ridică ochii :

— Vorbiţi serios, domnule Monnier ?

— Imi dau seama, spuse francezul, că vă voi părea incorect, nehotărît... Dar nu e oare firesc ca, în împrejurări noi, să se schimbe şi dorinţele noastre ?... Acum opt zile, cînd am primit scrisoarea dumneavoastră, mă simţeam disperat, singur pe lume... Nu mă gîndeam că mai merită să lupt... Astăzi totul s-a schimbat... Şi, în fond, graţie dumneavoastră, domnule Boerstecher.

— Graţie mie, domnule Monnier ?

— Da, căci făcătoarea de minuni este tînăra doamnă în faţa căreia m-aţi aşezat la masă...

Doamna Kirby-Shaw este o femeie delicioasă, domnule Boerstecher.

— V-am spus-o, domnule Monnier.

— Delicioasă și eroică... Am pus-o la curent cu situația mea nenorocită, și ea a vrut s-o împărtășească... Vă surprinde?

— Nu, de loc... Asemenea lovituri de teatru sînt obișnuite aici... Și mă bucur, domnule Monnier... Sînteți tînăr, foarte tînăr...

— Deci, dacă nu vedeți vreun inconvenient, vom pleca mîine, doamna Kirby-Shaw și cu mine, la Deeming.

— Așadar, și doamna Kirby-Shaw, ca și dumneavoastră, renunță la...?

— Da, desigur... De altfel și ea vă va confirma îndată... Mai rămîne să aranjăm o chestiune destul de delicată... Cele trei sute de dolari pe care vi le-am depus, și care constituie aproape singura mea avere, aparțin definitiv hotelului Thanatos, sau aș putea să recuperez o parte din ei, ca să am cu ce cumpăra biletele?

— Noi sîntem oameni cinstiți, domnule Monnier... Nu percepem niciodată plată pentru servicii pe care nu le-am făcut efectiv. Chiar mîine dimineață, casieria vă va încheia socotelile, reținîndu-vă 20 de dolari pe zi pentru pensiune, plus serviciul, iar restul vi se va restitui.

— Sînteți foarte prevenitor și generos... Ah! Domnule Boerstecher, cît vă sînt de recunoscător! O fericire regăsită... O viață nouă...

— La dispoziția dumneavoastră, spuse domnul Boerstecher.

Îl privi pe Jean Monnier ieșind și depărtîndu-se. Apoi apăsă pe buton și spuse:

— Trimiteți-mi-l pe Sarconi.

După cîteva minute portarul apăru.

— M-ați chemat, *signor* director?

— Da, Sarconi... Va trebui chiar astă-noapte să introduci gazele la 113... Pe la ora două noaptea.

— *Signor* director, dau drumul la Somnial înainte de Letal?

— Nu cred să fie nevoie... Omul va dormi foarte bine... Asta-i totul pentru astă-seară, Sarconi... Iar mîine micuțele din camera 17, așa cum s-a hotărît.

Portarul tocmai ieșea, cînd doamna Kirby-Shaw apăru în ușa biroului...

— Intră, o invită domnul Boerstecher. Tocmai voiam să te chem. Clientul tău a venit să-mi anunțe plecarea.

— Mi se pare, spuse ea, că merit felicitări... Am făcut o treabă bună.

— Foarte rapid... Voi ține seama.

— Așadar, în noaptea asta?

— Da, în noaptea asta.

— Bietul băiat! Era drăguț, visător...

— Toți sînt visători, observă domnul Boerstecher.

— Ești totuși crud, spuse ea. Ii faci să dispară tocmai în momentul cînd le revine gustul pentru viață!

— Crud?... Dimpotrivă, tocmai în asta constă toată umanitatea metodei noastre... Ăsta avea scrupule religioase... Eu i le potolesc.

Își consultă registrul.

— Mîine, repaos... Dar poimîine am un nou client pentru tine... Tot bancher, dar suedez de astă dată... Şi ăsta nu mai este aşa tînăr.

— Mi-a plăcut mult tinerelul, făcu ea visătoare.

— Munca nu se alege, făcu sever directorul. Ţine cei 10 dolari ce ţi se cuvin, plus o primă de 10.

— Mulţumesc, spuse Clara Kirby-Shaw şi suspină, băgîndu-şi bancnotele în poşetă.

După ce ieşi ea din birou, domnul Boerstecher îşi căută creionul roşu, şi apoi, cu toate atenţia, şterse un nume din registru, folosindu-se de o mică riglă metalică.

PRIETENELE

„Cît sînt de proşti bărbaţii! gîndea Solange Villier privind-o pe graţioasa Juliette, cu ochii în lacrimi, cu capul alungit, de ciută sperioasă... Da, cît sînt de proşti bărbaţii! gîndea Solange. De pildă Francis, care, fără îndoială, are puţin talent şi oarecare succes şi ar trebui să se laude în fiecare zi că are o soţie atît de gingaşă, de dulce şi plină de admiraţie pentru el, ca Juliette... Şi cui îi face acest imbecil o curte de adolescent neîndemînatic? Lui Chantal, mai puţin tînără decît Juliette, mai puţin drăguţă şi care şi l-a luat de amant declarat pe Managua! Îţi vine să plîngi..."

Îi surîse Juliettei; se simţi foarte bună şi, dintr-o dată, foarte dornică de a fi folositoare.

— Draga mea! Priveşte, te rog, această foarte banală întîmplare cu ceva mai mult umor. Nu e gravă şi te voi ajuta s-o treci cu bine... Adevărul e că, deşi eşti atît de încîntătoare, nu te pricepi să reţii un bărbat. Te învăţ eu... Pentru ce aleargă soţul tău după Chantal, care nu are nici corpul, nici faţa şi nici mintea ta? După Chantal,

care de mult frecventează institutele de frumusețe și-și face *face lifting*[1] la chirurgi cosmeticieni! Pentru că ea îi dă impresia că este iubită de alții, pentru că-i spune: „Astă-seară nu pot, am pe cutare... mîine? A, nu, mîine ies cu cutare..." Ascultă, mititico, îmi ești simpatică. Orice femeie tînără are nevoie de o confidentă de încredere. Întîmplător sînt disponibilă. Să fim ca două surori, să ieșim împreună. Îți arăt eu cum trebuie să te porți cu bărbații... Să-l vezi pe al meu: e dresat!

— Dar nu doresc de loc să-l dresez pe Francisc... Îl iubesc și vreau să mă iubească.

— Bineînțeles... Asta e scopul; trebuie totuși să ne gîndim și la mijloace. Și mijloacele, de cînd e lumea, sînt cochetăria, ațîțarea geloziei și, în doze homeopatice, măgulirea... Francis e scriitor; desigur că acordă o importanță peste măsură de mare preocupărilor sale. Știi să-i vorbești despre asta?

Juliette suspină adînc și privi în jurul ei, cu un aer trist, spre cărțile risipite.

— Sper... Dar îl admir atît, încît, adesea, mă simt nevrednică... Nu îndrăznesc să-l judec.

— Cîtă umilință! spuse Solange.

— *Nu poți* înțelege, îi explică Juliette cu pasiune. Nimeni nu știe ce fel de om e Francis... Mai întîi el știe tot; are o ușurință care ține de miracol; scrie un roman într-o lună, ca Balzac... Și asta încă nu-i nimic; în viața de fiecare zi e delicat, generos, drăgăstos. Ghicește dorințele unei femei chiar înainte ca ea să-și dea

[1] Operație chirurgicală pentru „întinerirea" feței (în l. engl.).

seama de ele. Este o adevărată încîntare să trăiești în preajma lui.

— Adevărat? se miră Solange și-și ridică brusc capul, ca un cal de luptă care aude trompeta. Adevărat?... Nu l-am văzut niciodată sub acest aspect.

— Îl cunoști prea puțin, continuă Juliette. Pînă la întîlnirea aceea fatală cu Chantal, ieșea puțin și niciodată fără mine. Dar de vreo șase săptămîni îmi scapă. Găsește pretexte pentru călătorii, pentru întîlniri cu ea. Astă-vară m-a lăsat singură la țară, ca să fugă în Dalmația și în Puglia.

— În Puglia? repetă Solange, amuzată pentru că Chantal îi vorbise, în ajun, despre Bari și despre tocul cizmei italiene!

— Acum îmi spune că are de gînd să petreacă un *week-end* la tine, la Marly, și că pe mine nu m-ai invitat... Chantal va fi și ea acolo?

Solange își întoarse, timp de o clipă, privirea de la obrajii aprinși ai Juliettei, apoi, luîndu-și inima în dinți, o privi drept în față:

— Era vorba să fie și ea... Eu nu știam... Francis îmi spusese că ai oroare de *week-end*-uri. De aceea nu te-am poftit... Dar acum potrivesc eu lucrurile altfel... O amîn pe Chantal, sub un pretext oarecare, pentru Paște sau Sfînta Treime și nu păstrez decît musafirii mărunți, care-mi vor lăsa destul timp ca să am cu soțul dumitale o discuție serioasă... Îți promit că ți-l trimit căit și dezamăgit...

— Dezamăgit?

— Da, dezamăgit de iluziile pe care și le-a făcut despre Chantal... I-o voi prezenta pe *ade-*

vărata Chantal : e departe de a fi ceea ce crede el... Ce ai, draga mea? Ai același aer neliniștit de pasăre în colivie... Simt cum ți se zbat aripioarele nebunește în mîna mea.

Juliette șovăia.

— Știi... te credeam cea mai bună prietenă a lui Chantal.

— Micuța mea, spuse Solange cu asprime, trebuie să știi ce vrei. M-ai căutat : asta dovedește, pare-mi-se, că ai încredere în mine. Așa e? Atunci, nu despica firul în patru. Eu nu mă consider *de loc* prietena lui Chantal. Sîntem doar aliate : avem amîndouă locuințe plăcute, pe care le ținem deschise una pentru alta. Nimic mai mult. Uneori m-am simțit atrasă spre ea ; întotdeauna am fost respinsă de utilitarismul sentimentelor ei... Și, fii atentă, atîta timp cît se agață de bărbați de tipul lui Managua, e în dreptul ei și nu doresc decît s-o ajut... Dar dacă te face pe tine nefericită, atunci nu, nu mă mai prind ; mă voi pune de-a curmezișul... Mai e ceva?

— Nu, nimic... Atît doar, că o poftiseși împreună cu Francis, și atunci...

— Dar bine, draga mea! O poftisem împreună cu Francis într-un moment cînd eram departe de a bănui că Francis se interesează atît de mult de ea și că tu ești atît de îndrăgostită de el.

— Știai, doar, că Francis e soțul meu.

Solange rîse cu sinceritate :

— Ai un fel irezistibil de a vorbi, Juliette... Întoarce-te acasă, micuțo, și dormi în pace. Te

scap eu de Chantal, ți-o jur... Ești mulțumită? Liniștită? Sărută-mă, draga mea.

Cîteva zile mai tîrziu, Francis Bertier sosi la Marly și, spre mirarea lui, nu o găsi acolo pe Chantal. Chiar din prima seară, în timp ce Villier lua cafeaua pe terasă, la lumina stelelor, cu o familie de americani, Solange, pretextînd o ușoară durere de gît, îl reținu pe Francis în salon și-l pofti să șadă lîngă ea.

— Ia să-l privesc pe acest donjuan... spuse ea. Nici nu mai pot să număr femeile care mi se plîng că le faci să sufere... Începînd chiar cu soția dumitale.

— Juliette? Sper că nu și-a permis...

— Dragul meu Francis!... Vrei să te bucuri de dreptul de a o înșela pe această fată adorabilă, dar găsești scandalos ca ea să se plîngă!... Și cu cine, te întreb. Cu o Chantal... Ține seama că sînt prietena lui Chantal și că mai curînd aș lăsa să mi se taie limba decît să spun ceva împotriva ei. Dar totuși, Bertier, este de o sută de ori mai puțin frumoasă decît Juliette a dumitale.

— Poate... „Dar nu frumusețea este hotărîtoare în dragoste." Cunosc mai bine ca oricine meritele Juliettei, numai că...

— Numai că?

— Numai că cealaltă mă amuză, mă inspiră. Juliette mă privește pierdută de fericire, fără să spună nimic, ca și cum aș fi un peisaj frumos. Chantal mă ațîță, mă însuflețește...

Solange deschise larg niște ochi mirați, apoi izbucni în rîs :

— Chantal te *inspiră*? Te rog să mă scuzi, Francis, dar niciodată n-am auzit ceva mai caraghios... Dacă cineva m-ar fi întrebat: „Care este printre prietenele dumneavoastră femeia cea mai puțin făcută să intereseze pe un scriitor?", aș fi răspuns: „Chantal."

— Și de ce?

— Mai întîi pentru că e egoistă și nu are ochi decît pentru treburile ei personale, care sînt mărunte, mărunte... Apoi pentru că nu are nimic de spus și nici nu știe să spună... Nu, nu protesta. Ai ascultat-o vreodată cu atenție? Nu, dragul meu; un bărbat, chiar îndrăgostit, nu ascultă niciodată... Dar mai ales pentru că este total impermeabilă față de talentul dumitale. Căci, în definitiv, ai talent, Francis; toată lumea este de acord asupra acestui lucru. Chantal e *singura* femeie pe care am auzit-o spunînd că lucrările dumitale n-au nici o valoare.

El dădu din cap cu o veselie ironică:

— Nu spera, Solange, că sînt în stare să cred una ca asta.

— Dragul meu, degeaba dai din cap neîncrezător; am martori... Chiar aseară discutam aici cu familia Bertrand Schmitt despre dumneata; ea spunea textual: „Bietul băiat! E foarte drăguț, dar ultimul lui roman depășește orice limită a banalității."

— Ai auzit-o chiar dumneata?

— Cu urechile mele, și te rog să mă crezi că am bruftuit-o zdravăn... Și Bertrand!... De altfel toată lumea înțelege de ce vorbește ea așa... Nu ghicești?

— Nu ghicesc nimic, spuse stingherit Francis Bertier, roșind foarte tare.

— Pur și simplu pentru că aceste păreri îi sînt dictate de Managua, care, snob fiind, nu crede decît în Christian Ménétrier și alți farsori ermetici... Chantal n-a avut niciodată măcar o singură părere personală; în ceea ce privește lecturile, ea urmează gustul bărbaților pe care-i iubește.

— Și crezi că-l iubește pe Managua?

Solange puse o mînă, foarte frumoasă, pe încheietura brațului lui Bertier.

— Vrei să mă tragi de limbă? N-ai să-mi spui că nu știai ceea ce știe tot pămîntul... Da?... Dar ce palid e... Bietul meu prieten, sînt într-adevăr adînc mîhnită... Recunoaște, nu puteam crede că un romancier, un expert, a trecut pe lîngă o intrigă atît de cunoscută fără s-o vadă... În sfîrșit, e foarte bine așa; e chiar mișcător... *Contento lui, contenti tutti* [1]... Haide, micul meu Francis, nu mai face mutra asta; pari cam întors pe dos. Și toate astea fiindcă ai aflat că Chantal e o tîrfă! Iată o mare noutate!... Ei bine, să nu crezi că-mi voi face remușcări pentru că ți-am deschis ochii. Dimpotrivă. Sînt mîndră la gîndul că, datorită mie, un om de valoarea ta nu va mai fi înșelat de o femeie nedemnă de el. Reține că înțeleg perfect că un artist nu poate să respecte codul burghez al moralei conjugale. Mica ta Juliette e delicioasă...

— Solange, n-ai să-mi spui că și Juliette...

[1] Dacă el e mulțumit, toată lumea-i mulțumită (în l. ital.).

— Ah, nu! Biata fetiță, ea te adoră... Dar, tocmai datorită acestei adorații, nu poate să-ți ofere lucrul de care arta dumitale are atîta nevoie: picanterie, neliniștea, în sfîrșit, comedia vieții, care este însuși subiectul dumitale... Eu, care o *ador* pe Juliette, recunosc cu nepărtinire că ea singură nu poate să-ți umple viața. Dar de ce să alegi una ca Chantal? Cunosc, în jurul dumitale, mai mult decît o singură femeie care ar fi fericită și mîndră să-ți devină confidentă și, dacă norocul i-ar îngădui-o, chiar inspiratoare... De pildă. Îmi amintesc ce am însemnat eu pentru bietul Robert, la începuturile lui... Eu i-am dat ideea... pentru *Prière aux Oudaïas*. Vai, Francis, nici nu-ți închipui cît de amețitor este pentru o femeie să asiste la întruparea visului ei într-o operă, și încă a omului pe care-l iubește... E minunat! Dar, vai! de la asasinarea lui Robert, o asemenea fericire nu mi-a mai fost dată.

Își trecu ușor degetul pe gene, ca și cum ar fi strivit o lacrimă. În momentul acela Villier reintră în salon și întoarse brusc comutatorul.

— Liliecii au început să zboare, spuse el, și afară nu-i prea cald... Cred că doamna Loganberry se va simți mai bine aici. Am dat ordin să se închidă obloanele.

— Ai dreptate, dragul meu, spuse Solange, clipind, orbită de lumină.

Trei zile mai tîrziu, Solange îl chemă pe Francis la telefon:

— *Dragul meu* Francis, sper că nu te deranjez de la lucru... Da? Sînt dezolată... Sau mai

curînd, nu... nu sînt dezolată; simțeam *nevoia* să-ți aud glasul... Da. Într-adevăr, conversația noastră din seara aceea m-a tulburat mult, mai mult decît bănuiești, Francis... Ce zici?

— Nimic, spuse Francis.

— Nici nu-ți închipui ce însemni pentru mine, Francis. Un ideal, un maestru, un duhovnic, un îndrumător... Soțul meu îmi este, desigur, prieten, și-mi este cu desăvîrșire devotat, dar toată lumea știe cît de puțin îl interesează femeile... Un mare scriitor, care, ca dumneata, le înțelege, e ceva *minunat*; și atunci, vezi, mi-am făurit un vis; să-mi spui dacă e realizabil... Jacques își petrece *week-end*-ul în Belgia; mi-ar plăcea să te am la Marly, singur cu mine... Dacă dorești, am putea să pălăvrăgim toată noaptea și să discutăm fondul problemelor noastre... Ce zici, dragul meu?

— Nimic, spuse Francis.

— Firește, știu că mai e și Juliette... Biata micuță! O iubesc din toată inima... Tocmai voiam să-ți vorbesc despre ea și sînt sigură că ea va înțelege foarte bine.

— Foarte bine, spuse Francis.

— Ce ai, dragule? Am impresia că glasul dumitale este aspru, batjocoritor... Ce am făcut? Am spus ceva rău?... Mă mîhnești nespus, Francis. Mă simt vinovată și nu știu de ce.

— Adevărat? spuse Francis.

— Adevărat... Dacă cumva ți-a displăcut ceva, spune-mi, dragule... Voi încerca să mă îndrept... Vreau să fiu, în mîinile dumitale, docilă și mlădioasă... Vei veni la Marly?

— Nu, răspunse Francis.

— Nu? De ce?... Te-aş face să petreci două zile minunate... Nu te simţi ispitit?... Dar ce ai, Francis? Te simt absent, departe.

— Îţi voi comunica personal, spuse Francis. Dacă-mi îngădui, voi trece să te văd o clipă astăzi după-amiază. Eşti acasă pe la şase?

— Voi fi pentru că mi-ai anunţat vizita... Nici o altă obligaţie nu rezistă în faţa dumitale... Francis, alo! alo!...

El închisese aparatul.

O găsi singură, într-o rochie de casă liliachie, care se deschidea într-un decolteu ascuţit, foarte adînc, spre sînii tari încă. Îl primi fără un cuvînt, cu o privire umilă, întrebătoare şi tristă. El se aşeză cu un aer hotărît, aproape provocător, şi o privi cîtva timp în tăcere. Cu aceeaşi privire întrebătoare, îi oferi o ţigară şi-şi luă şi ea una.

— Ei, Francisc? Ai să-mi comunici, în sfîrşit, sentinţa ta? Nu ştiu care sînt crimele ce mi se impută...

— Nimeni, Solange, nu te-a bîrfit. Nu-ţi voi reproşa decît ceea ce am văzut cu ochii mei. Iată faptele, aşa cum le cunosc. Îmi vei spune, cinstit, dacă aprobi propria dumitale purtare... Ţi-am dat a înţelege, acum cincisprezece zile, că mi-ar plăcea s-o întîlnesc pe Chantal la Marly; m-ai poftit numaidecît împreună cu dînsa. Lipsă de lealitate faţă de Juliette...

— Uiţi, Francis, că de abia o cunoscusem pe Juliette şi că Chantal e cea mai bună prietenă a mea...

— Aşteaptă! Juliette vine să te vadă; îţi mărturiseşte temerile ei; îi promiţi sprijinul; revoci invitaţia făcută lui Chantal şi, trei zile mai tîrziu, cu cea mai eficace cruzime, o nărui în cugetul meu. Lipsă de lealitate faţă de Chantal...

— Eşti cam aspru, Francis! S-ar zice...

— Aşteaptă! Văzîndu-mă zvîrlit din şa, încerci să mă înhami la carul *dumitale*. Pentru a doua oară neleală faţă de Juliette!

Ea rîse nervos.

— E caraghios la culme, Francis! Cine a fost primul neleal în toată istoria asta, dacă nu dumneata? Cum? Îmi ceri o favoare şi apoi mi-o reproşezi; îţi înşeli în mod stupid nevasta şi mă scoţi pe mine vinovată faţă de ea? Încerc să te scap de o tîrfă, şi tot eu ies vinovată? Mergi prea departe, dragul meu!

— Nu caut de loc, Solange, să mă dezvinovăţesc pe seama dumitale. Da, am comis greşeli grave faţă de Juliette, pe care voi încerca să le repar revenind la ea, de data asta cu credinţă. Dar recunoaşte că nu atrăgîndu-mă la Marly, singur cu dumneata, ai fi ţinut făgăduiala pe care i-o făcuseşi!

Ea scoase pe nas cîteva rotocoale de fum, rămase puţin gînditoare, apoi surîse, subit potolită:

— Poate că ai dreptate... Nu vedeam lucrurile aşa... Te asigur că, în ziua cînd am primit-o pe Juliette, voiam din toată inima să fiu bună... I-am sacrificat-o pe Chantal, care, totuşi, în viaţă mi-este cu mult mai folositoare decît Juliette... Da, pentru că micuţa dumitale soţie îmi inspiră milă... Numai că Juliette a fost *prea* neîndemînatică: mi-a spus despre dumneata lucruri care mi-au trezit dorinţa de a te cunoaşte mai îndeaproape... Am stat de vorbă cu dumneata

o seară întreagă, pe întuneric... Ce vrei, dragul meu? Sînt prea femeie, nu sînt de lemn.

Își puse mîna pe mîna lui Francis, care și-o retrase, repede.

— Ce frică îi este de mine! spuse ea cu un rîs nervos, din gît. Liniștește-te, o, proaspăt neofit al fidelității! Nu sînt madam Putifar. Nu trebuie să te temi de nimic.

Mai vorbiră o oră întreagă, deschis, prietenește.

La plecare, Francis o întrebă cu un aer nepăsător:

— Spune-mi, Solange, e adevărat ce mi-ai spus în legătură cu părerile lui Chantal despre cartea mea? Sau e tot o drăcovenie de a ta?

— Ce mi-e și cu scriitorii ăștia! spuse ea. E singurul lucru care l-a atins în plin... Ei bine! Sînt nemîngîiată, dragul meu, e adevărat.

După cîteva zile, Juliette veni să-i mulțumească lui Solange:

— Cît de drăguță ai fost! Și plină de tact! N-aș fi crezut că e cu putință... Francis a redevenit pentru mine tot ce a fost înainte de această aventură. Nici vorbă nu mai e despre Chantal.

— Nu ți-am făgăduit, dragă? spuse Solange, cu o voce puternică și triumfătoare. Sînt o *foarte* bună prietenă, ai să vezi.

Se sărutară.

BLESTEMUL AURULUI

Chiar de la intrarea mea în restaurantul newyorkez al cărui client obișnuit eram, îl observasem pe bătrînelul așezat la prima masă, care mînca un *steak*[1] gros, în sînge. Mușchiul în sînge îmi atrase atenția, căci pe atunci era foarte rar, dar și figura tristă și fină a omului. Desigur că-l cunoscusem cîndva, la Paris sau în altă parte. Cum m-am așezat, l-am chemat pe patron, un *perigourdin* harnic și dibaci care știuse să facă din această pivniță strîmtă un loc de întîlnire al mîncăcioșilor rafinați.

— Spune-mi, te rog, domnule Robert, clientul din dreapta ușii e francez, nu-i așa?

— Care? Cel care stă singur la masă?... E domnul Bordacq. Vine aici zilnic.

— Bordacq? Industriașul? Da, da, îl recunosc acum... Nu l-am văzut niciodată aici, la dumneata.

— Pentru că de obicei vine înaintea tuturor... E un om căruia îi place să fie singur.

[1] Mușchi (în l. engl.).

Patronul se plecă spre masa mea și-mi spuse încet:

— Sînt oameni ciudați, el și cu soția lui, știți... Foarte ciudați. Acum îl vedeți pe el luînd singur masa. Ei bine, dacă veniți diseară, la șapte, o găsiți pe soția lui cinînd singură. S-ar crede că nu vor să se vadă. Și totuși, sînt în cele mai bune relații; stau împreună la hotel Delmonico... Pentru mine acest menaj este un adevărat mister.

— Patroane, spuse un chelner, socoteala la 15.

Domnul Robert mă părăsi, dar eu mă gîndeam mai departe la perechea aceasta... Bordacq... Desigur, îl cunoscusem la Paris. Intre cele două războaie putea fi văzut deseori la Fabert, autorul dramatic, care vădea pentru el o înclinație surprinzătoare, născută fără îndoială din faptul că aveau aceeași marotă — a plasamentelor sigure, și aceeași groază — aceea de a-și pierde averea... Bordacq... Trebuia să aibă aproape optzeci de ani. Imi aminteam că, prin 1923, se retrăsese din afaceri cu un număr respectabil de milioane. Pe atunci era înnebunit de căderea francului.

— E o nebunie! spunea el. După o muncă de patruzeci de ani să ajung la sapă de lemn! Nu numai că rentele și obligațiunile mele nu mai valorează nimic, dar nici acțiunile industriale nu mai urcă. Banii mi se topesc printre degete. Cum ne vom duce bătrînețile?

— Faceți ca mine, îi spunea Fabert. Am transformat tot ce am în lire sterline... Iată o monedă care-ți dă toată siguranța.

Cînd i-am revăzut, peste trei sau patru ani, erau amîndoi descumpăniți. Bordacq urmase sfa-

turile lui Fabert; între timp se produsese ridicarea francului de către Poincaré, iar lira coborîse foarte mult. Ideea fixă a lui Bordacq era acum să scape de impozitul pe venit, al cărui procent creștea.

— Sînteți un copil, îi repeta Fabert. Faceți ca mine... Există o singură valoare stabilă și numai una: aurul... Dacă în 1918 ați fi cumpărat lingouri de aur, n-ați fi avut venituri impozabile, n-ați fi plătit nici un fel de impozite, și astăzi ați fi fost cu mult mai bogat... Transformați tot ce aveți, în aur, și culcați-vă pe-o ureche.

Familia Bordacq se supusese, cumpărase aur, închiriase un seif și gustase plăcerea deosebită de a întredeschide ușa sanctuarului și de a se închina zeului său...

Acum îi pierdusem din vedere timp de zece ani. Intr-o zi, prin 1937, i-am întîlnit la un negustor de tablouri din cartierul Saint-Honoré; el, trist și distins, ea, exuberantă și naivă, o bătrînică foarte curățică, în rochie de mătase neagră cu jabou de dantelă. Timid, Bordacq îmi ceruse sfatul.

— Dumneavoastră, care sînteți artist, credeți oare, dragă domnule, că impresioniștii mai au vreo șansă să li se urce prețul?... Nu știți?... Mi se spune că da, dar au urcat destul de mult... Trebuia să mă bag în negoțul ăsta la începutul secolului... Desigur că ideal ar fi să cunoști școala care le va urma și ar putea să fie cumpărată astăzi pe un preț de nimic. Numai că, vedeți, nimeni nu-mi poate da garanții în privința asta... Ce vremuri! Nici măcar experții nu știu nimic! In fine, trebuie să recunoașteți că e de

necrezut! Îi întreb: „Care va urca acum?“ Ei ezită, dragul meu, o scaldă. Unii spun Utrillo, alţii — Picasso... Dar toate astea-s de pe acum foarte cunoscute.

— Şi lingoul dumneavoastră de aur?

— Îl am mereu... îl am... Şi multe altele... Dar guvernul vorbeşte despre rechiziţionarea aurului, despre deschiderea seifurilor... E groaznic... Îmi veţi spune că ar fi mai înţelept să depun totul în străinătate... Fără îndoială, dragă, fără îndoială... Dar unde? Guvernul britanic este la fel de aspru ca al nostru; Olanda şi Elveţia sînt prea expuse în timp de război... Mai sînt şi Statele Unite, dar, de cînd cu Roosevelt, pînă şi dolarul... Şi apoi, ar trebui să ne mutăm şi noi acolo, ca să nu riscăm să ne trezim într-o zi cu retragerea tăiată.

Nu mai ştiu ce i-am răspuns atunci. Aceşti Bordacq, care, în timp ce o civilizaţie întreagă se prăbuşea, se cramponau de comoara lor, începeau să mă enerveze. Ieşind din galeria de tablouri, mă despărţisem de ei şi-i priveam cum se îndepărtează cu paşi mici, prevăzători, amîndoi îmbrăcaţi în negru, corecţi şi lugubri. Şi iată că-i regăseam în Lexington Avenue, la *Şarpele de aur*. Ce se întîmplase cu ei în timpul războiului? Cum de nimeriseră la New York? Eram curios să aflu, şi cînd Bordacq se ridică m-am dus spre el şi m-am prezentat.

— A! Îmi amintesc foarte bine, spuse el. Ce plăcere să vă revăd, scumpul meu domn! Sper că ne veţi face cinstea să veniţi la noi, la o ceaşcă de ceai. Locuim la hotel Delmonico. Soţia mea va fi atît de fericită... Pentru noi, care nu

ştim englezeşte nici unul, nici celălalt... viaţa este monotonă.

— Şi v-aţi mutat definitiv în America?

— Sîntem obligaţi, spuse el. Am să vă explic. Veniţi mîine pe la cinci.

Am acceptat şi am fost punctual la întîlnire. Doamna Bordacq purta aceeaşi rochie neagră cu jabou de dantelă ca în 1923, şi la gît — frumoasele-i perle. Mi s-a părut foarte tristă.

— Mă plictisesc grozav! spuse ea. N-avem decît aceste două camere, nici un prieten... Ah! n-aş fi crezut niciodată că-mi voi termina viaţa în exilul ăsta.

— Dar cine v-a silit, doamnă? am întrebat-o eu. După cîte ştiu, n-aţi avut nici un motiv special să vă temeţi de nemţi. Desigur, înţeleg că n-aţi dorit să trăiţi în preajma lor; totuşi, de aici şi pînă la a vă exila de bunăvoie într-o ţară a cărei limbă nici măcar nu o cunoaşteţi...

— Oh! spuse ea, nemţii nu au nici un amestec în chestia asta. Am venit aici cu mult înainte de război.

Soţul ei se ridică, se duse să deschidă uşa care da în culoar, ca să se asigure că nimeni nu ascultă, o închise cu zăvorul, apoi, reaşezîndu-se, îmi spuse cu glas scăzut:

— Am să vă explic totul. Ştim că sînteţi discret şi am fi foarte mulţumiţi să ne daţi un sfat. Am eu şi un avocat american. Dar dumneavoastră mă veţi înţelege mai bine... Iată... Nu ştiu dacă vă amintiţi că, după venirea la putere a Frontului Popular, am considerat că e periculos să ne păstrăm lingourile de aur într-o bancă franceză. Am găsit deci mijlocul să le transportăm,

pe cale clandestină, dar sigură, în Statele Unite. Fireşte, hotărîsem să ne stabilim aici. Nici nu se punea problema să ne despărţim de aurul nostru... Era de la sine înţeles... La New York, încă în 1938, l-am transformat totuşi în dolari, pentru că nu credeam (şi aveam dreptate) ca America să facă o nouă devalorizare şi pentru că oamenii pe care-i ştiam bine informaţi ne spuneau că Rusia, prin noile prospecţiuni pe care le făcea, avea să determine scăderea aurului... Problema era : sub ce formă să ne păstrăm dolarii ? Cont la bancă ? Dolari-hîrtie ? Acţiuni ? Dacă am fi cumpărat valori americane, ar fi trebuit să plătim impozitul american pe venit, care este foarte ridicat... Am lăsat deci totul în dolari-hîrtie.

N-am putut să nu-l întrerup :

— Cu alte cuvinte, ca să nu plăteşti un impozit de cincizeci la sută, v-aţi impus de bunăvoie un impozit de sută la sută ?

— A fost alt motiv, spuse el din ce în ce mai misterios. Vedeam războiul apropiindu-se şi ne temeam de îngheţarea conturilor bancare, de deschiderea seifurilor, cu atît mai mult cu cît nu sîntem cetăţeni americani... Am hotărît, deci, să avem banii cu noi întotdeauna.

— Cu dumneavoastră ?! exclamai eu, cum adică ?... Aici, la hotel ?

Amîndoi îşi înclinară capul cu o umbră de surîs, apoi schimbară între ei o privire în acelaşi timp vicleană şi mîndră.

— Da, continuă el cu o voce de-abia auzită. Da, aici la hotel. Am pus totul, ceva aur şi dolarii, într-o valiză mare. E acolo, în camera noastră de dormit.

Se ridică, deschise uşa dintre cele două camere şi, apucîndu-mă de braţ, îmi arătă o valiză neagră, cu o înfăţişare foarte obişnuită.

— Aici e, murmură el şi închise uşa la loc cu un gest de închinăciune.

— Nu vă e teamă, întrebai eu, că povestea comorii din valiză se va răspîndi ? Ce ispită pentru hoţi !

— Nu, spuse el. Mai întîi pentru că nimeni pe lume nu o cunoaşte afară de avocatul nostru... şi dumneavoastră, în care am perfectă încredere... Totul este bine calculat, vă asigur. O valiză nu atrage atenţia aşa cum ar atrage o casă de bani. Nimănui nu i-ar trece prin gînd că în valiza asta se găseşte o comoară. De altfel, stăm de pază aci, în cameră, la orice oră din zi şi din noapte.

— Nu ieşiţi niciodată ?

— Niciodată împreună ! Ţinem un revolver în sertarul cel mai apropiat de valiză, şi întotdeauna unul dintre noi se află în apartament... Eu iau prînzul la restaurantul francez, unde m-aţi întîlnit. Soţia mea cinează acolo. În felul acesta, valiza nu rămîne niciodată singură. Înţelegeţi ?

— Nu, dragă domnule Bordacq, nu înţeleg de ce vă condamnaţi singuri la viaţă nenorocită, de pustnici... Impozitele ? De ce vă faceţi atîtea probleme ? Nu aveţi cu ce trăi îmbelşugat pînă la sfîrşitul vieţii ?

— Nu despre asta e vorba, spuse el. Nu vreau să le dau nişte bani pe care i-am cîştigat cu atîta trudă.

Am încercat să schimb vorba.

Bordacq era un om cultivat; știa istorie; am îndreptat discuția spre colecția de autografe pe care o avusese cîndva, dar soția lui, încă mai obsedată decît el, ne-a readus la singurul subiect care-o interesa:

— Există un om de care mă tem, spuse ea cu vocea scăzută. E chelnerul neamț care ne servește micul dejun. Uneori aruncă spre ușa asta niște priviri care nu-mi plac. Dar la ora aceea sîntem amîndoi de față. Nu cred să fie vreo primejdie.

O altă problemă era cîinele. Aveau un pudel frumos, surprinzător de cuminte, care stătea tot timpul culcat într-un colț al salonului; trebuia însă plimbat de trei ori pe zi.

Și asta tot cu schimbul o făceau. Cînd i-am părăsit, eram în același timp scos din fire de asemenea nebunie de maniaci și fascinat de niște personaje atît de extraordinare.

După această vizită, mă sileam adesea să plec de la birou ceva mai devreme ca să cinez la *Șarpele de aur* la ora șapte fix. În felul acesta puteam să mă așez la masa doamnei Bordacq. Ea era mai comunicativă decît dînsul și-mi dezvăluia cu mai multă naivitate neliniștile lor, ca și planurile de viitor.

— Eugène, îmi spuse ea într-o seară, este foarte inteligent. Se gîndește la toate. În noaptea asta i-a trăsnit prin cap ideea că ăștia ar fi în stare să împiedice tezaurizarea biletelor, să le retragă și să le schimbe. În cazul ăsta, am fi siliți să le declarăm...

— Într-adevăr, s-ar putea, dar ce ar fi rău în asta?

— Ar fi foarte grav, spuse ea. Noi n-am declarat nimic cînd Trezoreria Americană a făcut în 1943 recensămîntul bunurilor deținute de refugiați... Am avea neplăceri foarte mari... Dar Eugène are un nou plan. Se pare că în anumite republici ale Americii de Sud nu există impozitul pe venit. Dacă am putea să ne transferăm acolo capitalul...

— Cum să-l transferi fără să-l declari la vamă?

— Eugène crede, spuse ea, că ar trebui mai întîi să devenim cetățeni ai statului pe care-l vom alege. Dacă am fi fost, de exemplu, uruguaieni, transferul s-ar fi făcut de drept.

Asta mi s-a părut atît de năstrușnic, încît a doua zi am venit să iau masa cu Bordacq. El mă privea întotdeauna cu bucurie.

— Ah! spuse el, sînt foarte mulțumit să te văd, cu atît mai mult cu cît voiam să-ți cer și o informație. Nu cumva știi ce formalități trebuie îndeplinite pentru a deveni venezuelian?

— Zău, nu știu, i-am răspuns.

— Dar colombian?

— Nici atît. Ar trebui să vă adresați cu această întrebare respectivilor consuli.

— Consulilor! strigă el. Ești nebun?... Ca să le atrag atenția?

Dădu, dezgustat, deoparte puiul fript și suspină:

— Ce timpuri! Și cînd te gîndești că ne-am fi putut naște în 1830 și să trăim o viață întreagă fără inchiziție fiscală, fără teama de a fi spoliați! În zilele noastre toate statele s-au transformat în hoți la drumul mare... Chiar și Anglia...

îmi ascunsesem acolo cîteva tablouri și tapiserii pe care acum aș vrea să le aduc aici. Știți ce-mi pretind? O taxă de ieșire de sută la sută, ceea ce echivalează cu o confiscare... Sîntem jefuiți ca în codru, scumpe domn, ca în codru.

Între timp, afacerile m-au dus prin California și n-am mai știut dacă familia Bordacq devenise uruguaiană, venezueliană sau colombiană. Cînd, peste un an, am revenit la New York, l-am întrebat despre ei pe domnul Robert, patronul *Șarpelui de aur*.

— Și pe soții Bordacq îi mai vezi?

— Nu-i mai văd! îmi spuse el. Cum? Nu știți? Ea a murit luna trecută, cred că dintr-o boală de inimă, și din ziua aceea nu l-am mai văzut nici pe bărbatu-său. Cred că a fost o lovitură grea pentru el și că s-a îmbolnăvit.

În ceea ce mă privește, mă gîndeam că explicația trebuie să fi fost cu totul alta. I-am scris domnului Bordacq cîteva cuvinte de condoleanțe și l-am întrebat dacă pot să-l vizitez. Chiar a doua zi mi-a telefonat să vin. L-am găsit palid, foarte slăbit, cu buzele albe, cu o voce stinsă.

— N-am aflat decît ieri de nenorocirea care ți s-a întîmplat, i-am spus, și am venit să mă pun imediat la dispoziția dumitale, fiindcă, afară de durerea unei asemenea pierderi, îmi închipui că viața a devenit de neîndurat pentru dumneata.

— Nu, spuse el, nu... Am luat hotărîrea să nu mai ies de loc... Era singurul lucru de făcut, nu-i așa? Nu puteam să-mi părăsesc valiza și nici nu aveam cui s-o încredințez... Am dat, deci, dispoziția ca masa să-mi fie servită în cameră...

— Și această schivnicie nu ți-a devenit insuportabilă?

— Nu, nu... Te obișnuiești... Privesc prin fereastră trecătorii, mașinile... Și apoi, să-ți spun drept: felul ăsta de viață îmi dă, în sfîrșit, un sentiment minunat de siguranță. Altădată, cînd plecam să iau masa, treceam întotdeauna prin momente de neliniște; mă întrebam ce se întîmplă în lipsa mea... E drept, rămînea acasă biata nevastă-mea, dar n-o vedeam de loc în stare să mînuiască un revolver, mai ales cu boala ei de inimă... Acum, cînd las ușa deschisă, am mereu sub ochi valiza... Am lîngă mine tot ce mi-e mai scump... Asta răscumpără multe neajunsuri... Singura greutate e bietul Ferdinand...

Pudelul, auzindu-și numele, se ridică și se așeză la picioarele stăpînului, privindu-l cu un aer întrebător.

— Da, desigur, nu-l mai pot plimba eu, dar am găsit pe unul dintre băieții de la hotel, un *bell boy*[1], cum se spune pe aici... Vă întreb și pe dumneavoastră: de ce nu pot și ei să spună comisionar, ca toată lumea?... Ăștia mă fac să rîd, cu englezeasca lor! În fine, am găsit un tinerel care a acceptat, în schimbul unei sume mici, să-l scoată pe Ferdinand, ca să-și facă micile nevoi... Așa că într-adevăr nu mai am de rezolvat nici, o problemă mai serioasă... Ești foarte amabil, domnule, că-mi oferi serviciile dumitale, dar totul merge bine, te asigur, merge bine.

---

[1] Om de serviciu la hotel (e chemat prin sonerie sau telefonic (în l. engl.).

— Şi nu mai doreşti să pleci în America de Sud, să te muţi acolo?

— Nu, dragă domnule, nu... Ce m-aş face acolo? La Washington nu se mai vorbeşte despre schimbarea biletelor, şi la vîrsta mea...

Părea într-adevăr foarte bătrîn, şi regimul de viaţă pe care şi-l impusese nu părea să-i priască. Îşi pierduse culorile din obraji şi vorbea cu greutate.

„Se mai poate oare spune, mă gîndeam eu, că e încă viu?"

Văzînd că nu-i pot fi de nici un folos, am plecat. Îmi propusesem să-l vizitez din cînd în cînd, dar, la cîteva zile după aceea, deschizînd *New York Times,* atenţia mi-a fost imediat atrasă de un titlu: *Refugiat francez mort. Valiză plină de dolari.* Am citit anunţul: era vorba chiar de Bordacq al meu. Fusese găsit mort, dimineaţă, culcat pe valiza lui cea neagră şi învelit cu o cuvertură. Moartea era naturală, comoara — neatinsă. Am trecut pe la Delmonico, ca să aflu cînd şi unde va avea loc înmormîntarea. De asemenea, i-am cerut funcţionarului de la *front desk* veşti despre Ferdinand.

— Şi ce s-a întîmplat cu cîinele domnului Bordacq?

— Nimeni nu se interesa de el. L-am dat la hingheri.

— Şi banii?

— Dacă nu există moştenitori, vor deveni proprietatea guvernului american.

— E un sfîrşit frumos, spusei eu.

Dar de fapt mă gîndeam numai la sfîrşitul întîmplării.

DIN VINA DOMNULUI DE BALZAC

Viaţa imită arta mai mult decît imită arta viaţa.

Oscar Wilde

Petrecuserăm seara fumînd şi făcînd felurite aprecieri, lipsite şi de seriozitate, şi de bunăvoinţă, despre oameni şi opere, cînd, spre miezul nopţii, conversaţia se reaprinse deodată, ca acele focuri pe care le crezi stinse şi a căror vîlvătaie neaşteptată te trezeşte brusc într-o cameră scăldată în lumină.

În legătură cu una dintre prietenele noastre, femeie destul de frivolă în aparenţă, care ne uluise pe toţi intrînd în rîndurile carmelitelor, ajunseserăm să vorbim despre nestatornicia caracterelor şi despre greutatea întîmpinată chiar şi de un observator inteligent, în prevederea faptelor celor mai simple ale fiinţelor alături de care trăieşte.

— Mă întreb, spuneam eu, cum e cu putinţă previziunea, o dată ce în fiecare dintre noi se găsesc toate contradicţiile din lume. Un simplu accident aduce la suprafaţă un vălmăşag de pasiuni în locul altuia şi te vezi calificat, judecat, iar mecanismul social te fixează pentru tot restul vieţii fie într-o postură eroică, fie într-una ruşi-

noasă. Dar eticheta manechinului corespunde rareori unei clasificări reale. Prin mintea unor oameni care trăiesc ca sfinţii trec gînduri cinice. Le îndepărtează, fiindcă modul de viaţă acceptat de ei nu lasă loc unor asemenea gînduri, dar să presupunem că aceşti oameni ar fi puşi în alte împrejurări; reacţiile lor la aceleaşi imagini ar fi fost diferite. Este adevărat şi contrariul: intenţii minunate trec, ca umbrele deasupra apei, prin sufletele unor nelegiuiţi. Deci e cu totul arbitrar să vorbim despre personalitate. Pentru uşurinţa vorbirii, a acţiunii, ne este îngăduit să spunem: „A. este un destrăbălat, B. este un înţelept". Dar pentru un analist cît de puţin corect, caracterul este ceva nestatornic.

La aceste cuvinte, Christian protestase:

— Da, spusese el, ceea ce numiţi dumneavoastră o „personalitate" nu este de fapt decît un haos de senzaţii, de amintiri, de tendinţe, şi acest haos nu este în stare să se organizeze pe sine. Dar uitaţi, pare-se, că el poate fi organizat din exterior. O doctrină poate să călăuzească aceste mici elemente împrăştiate tot aşa cum un magnet dirijează pilitura. O mare iubire, o credinţă religioasă, o prejudecată mai puternică decît altele introduc într-un anumit cuget armătura nevăzută care-i lipsea şi-i îngăduie să atingă acea stare de echilibru care este în fond fericirea. Punctul de sprijin, punctul de legătură al unui suflet trebuie să fie întotdeauna în afara lui, şi de aceea... În fine, recitiţi *Imitaţia*: „Cînd mă laşi numai cu mine, îmi dau seama că nu sînt decît slăbiciune şi nimicnicie, dar necăutîndu-te decît pe tine şi iubindu-te cu cea mai curată dragoste, te-am găsit, şi o dată cu tine m-am regăsit şi pe mine".

În clipa aceea, Renaud închise cu un gest brusc cartea pe care o răsfoia, se ridică, aşa cum făcea aproape totdeauna cînd avea chef să vorbească, şi se aşeză în faţa sobei celei mari care încălzeşte atelierul gazdei noastre.

— Credinţa, spuse el aprinzîndu-şi pipa... Da, credinţa, pasiunea pot să pună ordine în cugetul cuiva... Da, desigur... Dar pentru un om care, ca mine, n-a avut niciodată fericirea de a crede şi n-o mai are pe aceea de a iubi, marea forţă care i-ar da echilibrul ar fi mai curînd, cred, ficţiunea... Da, ficţiunea... Ceea ce foloseşte, după părerea mea, spiritului este ca, după schiţarea unui personaj care-l mulţumeşte, să se străduiască a-i rămîne credincios. Ei bine, romanul, teatrul mă ajută pe mine în chip deosebit la făurirea măştii necesare pentru ceea ce aş numi eu cu plăcere, într-un înţeles profan, mîntuirea noastră. Cînd mă simt pierdut, cînd mă caut în zadar în acest amestec de dorinţe contradictorii, de care tocmai vorbea Christian, cînd mă găsesc mediocru, cînd nu sînt pe placul meu (şi acest lucru mi se întîmplă deseori), reiau anumite cărţi îndrăgite cîndva şi caut să găsesc tonul emoţiilor trecute. Privindu-mi modelul, revăd portretul ideal pe care mi-l făcusem cîndva... Recunosc masca aleasă. Sînt salvat... La urma urmelor, prinţul Andrei al lui Tolstoi, Fabrice al lui Stendhal, Goethe din *Poezie şi adevăr*, iată-i pe „organizatorii haosului meu..." Şi nu cred să fie foarte rar cazul meu... Oare Rousseau, la timpul său, n-a modificat, ba chiar a creat, sensibilitatea cîtorva

milioane de francezi ?... D'Annunzio pe a italianului modern ?... Wilde pe cea a cîtorva englezi de la începutul secolului ?... și Chateaubriand?... și Ruskin ?... și Barrès ?...

— Scuzați, întrerupse unul dintre noi, aceștia au creat oare sensibilitatea timpului lor, sau pur și simplu au înregistrat-o ?

— S-o înregistreze ? Nicidecum, dragul meu. Timpurile pe care le desenează marele scriitor sînt acelea pe care o epocă le dorește, nu acelea pe care ea le produce. Cavalerul curtenitor și galant din *Chansons de geste* a fost imaginat într-un mediu de brute, apoi a reușit să transforme cititorii... Eroul dezinteresat al filmului din Hollywood este al unei națiuni de oameni ai banului. Arta prezintă modele, omul le realizează, și realizîndu-le le face inutile ca opere de artă. Cînd Franța s-a umplut de Manfrezi și de René veritabili, ea s-a dezgustat de romantism. Proust ne va pregăti o generație de analiști care vor avea oroare de romanul de analiză, o generație care nu va mai gusta decît o simplă narațiune frumoasă.

— Excelent subiect pentru o povestire de Hoffmann sau de Pirandello ! spuse Ramon... Personajele romancierului prind viață și-l blestemă...

— Nimic nu e mai sigur, dragul meu Ramon, și asta e adevărat pînă în cele mai mici amănunte. Chiar și gesturile personajelor dumneavoastră vor deveni într-o zi gesturi de oameni vii. Vă amintiți de o frază a lui Gide: „Cîți wertheri ascunși se ignorau, și nu așteptau decît glontele lui Werther al lui Goethe ca să se omoare ?" Cunosc eu un om căruia simplul gest al unui erou balzacian i-a schimbat întreaga viață.

— Știți, spune Ramon, că la Veneția, timp de un sezon întreg, un grup de francezi s-au distrat luîndu-și numele principalelor personaje ale lui Balzac și imitîndu-le caracterele ? La cafeneaua Florian nu mai întîlneai decît de-alde Rastignac, Goriot, Nathan, ducesa de Maufrigneuse; cîteva dintre actrițe au ținut chiar la onoarea de a-și juca rolul pînă la capăt...

— Trebuie să fi fost foarte drăguț, reluă Renaud, și asta n-a fost decît o năzbîtie, în timp ce pentru omul meu era în joc viața lui adevărată, unică, al cărei sens s-a schimbat brusc sub impulsul unei amintiri literare... E vorba de un băiat care mi-a fost coleg la Școala Normală și care se numea Lecadieu... cu siguranță, omul cel mai deosebit dintr-o promoție care nu era mediocră.

— In ce privință deosebit ?

— Ei ! In toate privințele... Un caracter puternic, ciudat, un spirit pătrunzător... o erudiție de necrezut... Citise tot, de la Părinții Bisericii la Nibelungi, de la istoricii Bizanțului la Karl Marx, și întotdeauna îndărătul frazelor știuse să desprindă ceea ce era general și uman. Cînd făcea o lecție de istorie ieșeam entuziasmați. Imi amintesc în mod deosebit de felul cum ne-a descris el conjurația lui Catilina... Ca un mare istoric și în același timp ca un mare romancier... Era de altfel cel mai pasionat cititor de romane pe care l-am întîlnit. Stendhal și Balzac erau idolii lui. Știa pe de rost nenumărate pasaje și parcă de la ei învățase tot ce știa despre lume.

Le semăna puțin prin masivitatea staturii. Era puternic, urît, dar avea acea urîțenie inteligentă, plină de bunătate și oarecum monumentală, care constituie aproape întotdeauna învelișul marelui romancier. Tolstoi tînăr era hidos, Balzac — masiv, Dostoievski — faunesc, iar figura tînărului Lecadieu mi-o amintea întotdeauna pe a lui Henri Beyle în momentul cînd a părăsit orașul Grenoble.

Se putea ghici că era sărac; m-a luat de mai multe ori cu el la cumnatu-său, un mecanic din Belleville. Acasă la acesta se mînca în bucătărie, și Lecadieu îl arăta întregii școli cu un fel de ostentație. Era un sentiment foarte „Julien Sorel"; de altfel totul arăta că acest caracter îl obseda într-adevăr. Cînd vorbea despre scena din grădina întunecoasă în care Julien a apucat mîna doamnei de Rénal fără s-o iubească, avea aerul că-și povestește propria viață. Imprejurările nu-i îngăduiau să-și încerce norocul decît pe lîngă slujnicele de la Duval sau modelele de la Rotonde, dar noi știam că așteaptă cu nerăbdare momentul cuceririi unor femei orgolioase, pasionate și caste.

— Să forțezi intrarea în saloane printr-o mare operă, îmi spunea el, da, se poate... Dar ce încet merge! Și afară de asta, cum să scrii un roman frumos fără să cunoști femei într-adevăr desăvîrșite? Or, Renaud, femei, adevărate femei, să recunoaștem, nu se găsesc decît în lumea bună. Ca să se dezvolte, acestor ființe complicate și fragile le trebuie trîndăveală, bogăție, un climat de lux și de plictiseală. Celelalte? Celelalte pot fi dorite, pot fi frumoase, dar ce-mi

pot oferi? Amorul senzual? „Cele două pîntece care se freacă", cum spunea Marc Aureliu? Sau „Am redus amorul la o funcțiune, și această funcțiune la minimul ei", cum spunea domnul Taine? Devotamentul monoton și stereotip de o viață întreagă? Pentru mine, toate astea nu înseamnă nimic. Ceea ce-mi trebuie este orgoliul victoriei, romanescul decorului... Poate că greșesc... Dar nu. Cum poți greși cînd constați propria ta natură? Sînt romantic, amice, nebunește romantic, conștient romantic. Am nevoie să fiu iubit ca să fiu fericit și, cum sînt urît, să fiu puternic ca să fiu iubit. Tot planul vieții mele este construit pe aceste date și, orice-ai spune, *pentru mine* acesta este singurul plan rațional.

Aveam în clipa aceea înțelepciunea pe care ți-o dă o sănătate șubredă, și „planul de viață" al lui Lecadieu mi se părea cu totul absurd.

— Te plîng, i-am răspuns, te plîng și nu te înțeleg. Te osîndești singur la o viață zbuciumată, neliniștită (ești de pe acum neliniștit), și probabil la înfrîngere în fața unor adversari nedemni de tine. Ce-mi pasă mie dacă alții sînt biruitori în aparență, cînd biruința mea este reală, adică interioară? In sfîrșit, ce dorești tu, Lecadieu? Fericirea? Crezi, oare, că puterea sau chiar femeile ți-o pot dărui? Ceea ce tu numești viață adevărată eu numesc viață ireală. Cum poți să dorești lucruri nedesăvîrșite și, prin urmare, trădătoare, cînd ai norocul să te numeri printre cei care, putînd să-și consacre viața ideilor, sînt deținătorii unei fericiri aproape de neatins?

El ridică din umeri:

— Da, da, cunosc cîntecul ăsta. Și eu i-am citit pe stoici. Ți-o repet, mă deosebesc și de ei, și de tine. Da, aș putea fără îndoială să găsesc un fel de fericire provizorie în cărți, în opere de artă, în muncă. Pe urmă, pe la treizeci-patruzeci de ani, aș regreta că mi-am irosit viața. Ar fi prea tîrziu. Eu concep o altă eșalonare a vîrstelor gîndirii. Mai întîi să scapi de obsesia ambiției prin singurul leac folositor, adică satisfăcîndu-ți-o, apoi (dar numai apoi) să-ți termini viața într-o înțelepciune cu atît mai sinceră, cu cît cunoști ceea ce disprețuiești... Așa stau lucrurile, și o amantă cu adevărat distinsă m-ar scuti de zece ani de eșecuri și intrigi josnice.

Îmi amintesc de o trăsătură de-a lui, pe care n-am prea înțeles-o, dar care acum îmi apare grăitoare. Descoperise într-o braserie o servitoare irlandeză, urîtă și murdară, și nu avusese liniște pînă nu se culcase cu ea. Lucrul îmi părea cu atît mai ridicol, cu cît fata abia vorbea franceza și cu cît singura „lipsă" a atotștiutorului nostru Lecadieu era totala necunoaștere a englezei.

— La urma urmei, ce-ți veni? îl întrebam mereu. Nici măcar nu poți să te înțelegi cu ea!

— Cît de puțin psiholog ești! îmi răspundea. Nu vezi că toată plăcerea în asta constă?

Și, într-adevăr, mecanismul e ușor de închipuit.

Nereușind să găsească la amantele lui obișnuite distincția sau pudoarea, necesare fericirii lui, își căuta iluzia în misterul unei limbi necunoscute.

Avea numeroase carnete, pline de notații intime, de proiecte, planuri de lucrări. Într-o seară, și-a uitat unul dintre aceste carnete pe o masă, și frunzărindu-l, am găsit o serie de cugetări care ne-au amuzat mult de tot. Am reținut una dintre ele care era foarte „Lecadieu": „Eșecul demonstrează slăbiciunea dorinței, și nu îndrăzneala ei".

În capul unei pagini se putea citi:

Puncte de reper

Musset la douăzeci de ani e un mare poet.	Nimic de făcut.
Hoche, Napoleon la douăzeci și patru de ani sînt comandanți de armată.	Nimic de făcut.
Gambetta la douăzeci și cinci de ani este un avocat ilustru.	Poate.
Stendhal nu publică *Roșu și Negru* decît la patruzeci și opt de ani.	Iată ceva care mai dă speranțe.

Această agendă a ambiției ni s-a părut atunci destul de caraghioasă, deși ipoteza „Lecadieu om de geniu" era departe de a fi absurdă. Dacă am fi fost întrebați: „Are vreunul dintre voi vreo șansă să iasă din rînduri, să dobîndească marea glorie?", am fi răspuns: „Da, Lecadieu". Dar omul mai avea nevoie și de noroc.

În viața oricărui om ce poate deveni mare intervine un eveniment mărunt care dezlănțuie succesul. Ce ar fi fost Napoleon fără Vendemiar la

Saint-Roch? Dar Byron fără lovitura de bici a criticilor scoțieni? Fără îndoială că nimic excepțional. Și încă Byron șchiopăta, ceea ce pentru un artist reprezintă o forță, iar Bonaparte, timid, se temea de femei. Cît despre Lecadieu al nostru, urît și sărac era, talentat era, dar avea să-și găsească el oare Saint-Roch-ul lui?

Pe la începutul anului trei, directorul școlii i-a chemat pe cîțiva dintre noi în biroul lui. Acest director era Perrot, Perrot din *Istoria artei*, un om de treabă, asemănător și cu un mistreț proaspăt ieșit din baie, și cu un ciclop, căci era chior și formidabil. Cînd i se cerea un sfat privind viitorul, răspundea: „Ei, viitorul... După ce plecați de aici, încercați să găsiți o slujbă bună, bine plătită, și cu cît mai puțină muncă, pe cît posibil."

În ziua aceea, după ce ne adunarăm în jurul lui, ne ținu următorul discurs:

— Cunoașteți din auzite pe Trélivan, ministrul? Da? Bine... Domnul Trélivan l-a trimis la mine pe secretarul său... Caută un educator pentru fiii lui și întreabă dacă vreunul dintre voi n-ar vrea să le dea de trei ori pe săptămînă lecții de istorie, literatură și latină. E de la sine înțeles că celui care primește îi voi face toate înlesnirile necesare. După părerea mea, e un mare noroc să-ți asiguri o protecție atît de înaltă și să ai, poate, după terminarea școlii, o sinecură bună, din care să poți „ronțăi" tot restul zilelor. În sfîrșit, e un lucru care merită să fie studiat; gîndiți-vă, înțelegeți-vă, și diseară dați-mi un nume.

Îl cunoșteam cu toții pe Trélivan, prietenul lui Jules Ferry și al lui Challemel-Lacour, cel mai cultivat, cel mai spiritual dintre bărbații de stat de pe atunci. În tinerețea sa, uimise Cartierul Latin recitînd, urcat pe o masă, *Catilinarele* și *Filipicele*. Bătrînul Hase, profesorul de greacă de la Sorbona, spunea că niciodată nu avusese un elev mai bun. Păstrase, și după ce venise la putere, o fantezie care ne încînta. La tribuna Camerei cita din poeți. Cînd era interpelat cu prea multă grosolănie (în timpul atacurilor asupra Tonkinului, cînd opoziția se arăta feroce), deschidea un Teocrit sau Platon și nu mai asculta de loc. Chiar ideea de a-și dori pentru copiii săi un educator tînăr în loc de unul dintre profesorii lor obișnuiți era și ea caracteristică pentru Trélivan, și ne-a plăcut.

Aș fi primit bucuros să mă duc la el cîteva ore pe săptămînă, dar Lecadieu, ca șef de promoție, avea prioritate, iar răspunsul lui era ușor de prevăzut. Găsise prilejul pe care îl așteptase probabil cu atîta înfrigurare; intra de-a dreptul în serviciul unui om puternic, al cărui secretar putea să devină într-o bună zi; desigur, acesta avea să-l lanseze în lumea misterioasă pe care prietenul nostru dorea s-o domine. Ceru postul și-l obținu. A doua zi intra în funcțiune.

Ne deprinsesem, Lecadieu și cu mine, să stăm mult de vorbă în fața dormitorului, în fiecare seară. Am cunoscut astfel, chiar din prima săptămînă, mii de amănunte despre casa Trélivan. Lecadieu nu-l văzuse pe ministru decît o singură dată, în prima zi; și încă trebuise să-l aștepte

pînă la ora nouă seara, fiindcă ședința Camerei se prelungise.

— Ei bine, l-am întrebat, ce a spus marele om?

— Ca să fiu sincer, mi-a spus Lecadieu, la început am fost cam dezamăgit. Noi pretindem unui om însemnat să nu fie om; de îndată ce-l vedem cu ochi, nas, gură, de îndată ce omul pronunță fraze alcătuite din cuvinte obișnuite, e ca și cum s-ar risipi un miraj. Dar Trélivan este plăcut, cordial, inteligent. Mi-a vorbit despre Școala Normală, m-a întrebat despre gusturile literare ale generației noastre, apoi m-a condus la soția lui, care, spunea el, se ocupă mai mult decît dînsul de educația copiilor. Ea m-a primit bine. Parcă s-ar teme de el; iar el afectează un ton ironic cînd îi vorbește.

— Semn bun, Lecadieu. E frumoasă?

— Foarte frumoasă.

— Dar nu prea tînără, deoarece fiii ei...

— În jur de treizeci... poate ceva mai mult.

Duminica următoare, am fost poftiți la dejun de către unul dintre foștii noștri profesori, devenit deputat. Era prieten cu Gambetta, cu Bouteillier, cu Trélivan, și Lecadieu profită de ocazie spre a obține unele informații.

— Știți cumva, domnule, cine era doamna Trélivan înainte de căsătorie?

— Doamna Trélivan? Cred că e fiica unui industriaș din Eure-et-Loire... O familie de burghezi înstăriți, după cîte mi-amintesc.

— E inteligentă, spuse Lecadieu pe acel ton imprecis, care poate fi și întrebare, și afirmație

și care, în realitate, este dorința de a primi o confirmare.

— Ba nu, spuse moș Lefort cu un aer surprins. De ce vrei neapărat să fie inteligentă? Pare-mi-se, se spune chiar că e proastă. Colegul meu Jules Lemaître, care e de-al casei...

Lecadieu, aplecat asupra mesei, îl întrerupse brusc.

— E cinstită?

— Cine? Doamna Trélivan?... Vezi asta... prietene. Se spune că ar avea amanți; eu nu știu nimic despre așa ceva. S-ar putea. Trélivan nu se ocupă prea mult de ea. El trăiește, așa se spune, cu domnișoara Marsay, pe care a ajutat-o să intre la Comedia Franceză în vremea cînd el era la Bele-Arte... Știu că primește la domnișoara Marsay și că-și petrece acolo aproape toate serile.

Așa că...

Deputatul de Caen dădu mîinile în lături, clătinînd din cap, și vorbi despre apropiatele alegeri.

Chiar a doua zi după această conversație, atitudinea lui Lecadieu față de doamna Trélivan deveni mai liberă, mai puțin constrînsă. Frazele banale schimbate cu dînsa în timpul lecției erau acum pătrunse de o agresivitate învăluită. O privea din ce în ce mai cutezător. Ea purta rochii destul de decoltate, care lăsau să i se vadă începutul sînilor sub șalul de tul. Umerii și brațele i se împliniseră, precedînd, fără să anunțe încă, grăsimea maturității. Fața-i era lipsită de riduri, sau poate Lecadieu era prea tînăr ca să-i

ghicească brazdele imperceptibile. Cînd se așeza, doamna Trélivan descoperea glezne foarte fine, pe care rețeaua subțire a mătăsii le făcea să nici nu pară carnale. În felul acesta, ea îi apărea lui Lecadieu divină prin frumusețea și prin umbrele savante care-i înfășurau trupul, totuși accesibil, fiindcă, după cum glăsuia legenda, era o fire slabă.

Vă spuneam că elocința lui Lecadieu era originală și puternică. De cîteva ori avu cochetăria cam obraznică de a nu se opri cînd doamna Trélivan intră în timp ce el evoca cu mare plăcere, în fața copiilor uimiți, Roma Cezarilor, Curtea Cleopatrei sau pe constructorii catedralelor. Cu un gest ea îi făcea semn să continue, și apoi, mergînd în vîrful picioarelor, se așeza încetișor într-un fotoliu. „Da, da, își spunea Lecadieu, care o observa în timp ce vorbea, te gîndești că mulți iluștri oratori sînt mai puțin interesanți decît acest mic normalist." Probabil însă că se înșela și că de fapt ea se gîndea, privind vag spre vîrful pantofului sau spre focurile prismatice ale diamantului ei, la cizmar sau la vreo nouă bijuterie.

Totuși, revenea. Lecadieu ținea, în legătură cu aceste apariții, o socoteală minuțioasă, pe care ea n-avea cum s-o bănuiască. Dacă venea trei zile la rînd, se gîndea: „Mușcă din momeală". Și, reluînd una cîte una frazele pe care credea că le încărcase de subînțelesuri, încerca să-și amintească reacțiile doamnei Trélivan. Acolo a surîs. Cutare cuvînt, deși spiritual, o lăsase prea calmă; la această aluzie, puțin cam îndrăzneață, îi aruncase o privire surprinsă și semeață. Dacă timp

de o săptămînă nu venea, „totul s-a sfîrșit, își spunea el, o plictisesc". Folosea atunci mii de șiretlicuri, încercînd să afle de la copii, fără ca ei să bănuiască, ce ar fi putut-o reține pe mama lor. Întotdeauna era vorba de ceva foarte simplu. Doamna Trélivan fie că se afla în călătorie, fie că era suferindă, sau prezida un comitet de doamne.

— Vezi, îmi spunea Lecadieu, cînd descoperim că sentimente atît de puternice în noi nu sînt în stare să dezlănțuie aceeași furtună la o altă ființă, am vrea... Dar mai ales e groaznic cînd nu știi. Misterul acesta total care învăluie gîndurile celuilalt, iată cauza principală a pasiunilor. Dacă am putea ghici gîndurile bune sau rele ale femeilor n-am mai suferi atît. Ne-am bucura sau am renunța. Dar calmul ăsta, care poate ascunde curiozitate, poate să nu ascundă nimic...

Într-o zi ea îi ceruse cîteva titluri de cărți, și în felul acesta s-a încropit o scurtă convorbire. Sfertul de oră de conversație de după o lecție a devenit o obișnuință, și — destul de repede — Lecadieu preschimbă tonul școlăresc în acel tip de glumă, serioasă și ușuratică în același timp, care se dovedește aproape întotdeauna a fi un preludiu al dragostei. Ați observat că în conversațiile dintre bărbat și femeie tonul glumeț nu servește decît ca să mascheze intensitatea dorinței? Ai zice că, conștienți de puterea care-i mînă și de primejdia care-i paște, cei doi se străduiesc să-și apere liniștea prin indiferența simulată a vorbelor. Atunci orice cuvînt devine o aluzie, orice frază — un sondaj, orice compliment — o mîngîiere. Atunci vorbe și sentimente alunecă pe

două planuri suprapuse, și planul superior, cel al cuvintelor, nu poate fi interpretat decît ca un semn și simbol al celuilalt, pe care se mișcă imagini animalice și nelămurite.

Acest tînăr înflăcărat, care voia să domine Franța cu geniul său, se cobora pînă acolo încît discuta despre ultimele spectacole de teatru, despre romane și chiar despre rochii sau vreme. Îmi împuia capul cu descrierea coleretelor de tul negru sau al tocelor albe cu nod Louis XV (era epoca mînecilor înfoiate și a pălăriilor înalte).

— Bătrînul Lefort avea dreptate, îmi spunea el, nu-i foarte deșteaptă. Mai bine zis, nu pătrunde niciodată dincolo de suprafața lucrurilor care o privesc. Dar ce-mi pasă ?!

În timp ce vorbea, vedea mîna pe care o apucase Julien, talia pe care o cuprinsese Felix de Vandenesse.

— Cum se poate trece, se întreba el, de la tonul ceremonios, de la această înțepeneală a trupurilor, la uimitoarea familiaritate pe care o presupune iubirea ? Cu femeile pe care le-am cunoscut pînă astăzi, primele gesturi nu erau decît glume întotdeauna îngăduite și chiar provocate; restul urma, în mod firesc. Dar în cazul ăsta, nu-mi pot închipui nici cea mai ușoară mîngîiere... Julien ? Dar lui Julien i-au fost hărăzite seri întunecoase într-o grădină, complicitatea unei nopți frumoase, viața în comun... Eu nici nu pot măcar s-o văd singură...

Într-adevăr, cei doi copii erau mereu prezenți și în zadar căuta Lecadieu în ochii doamnei Trélivan o încurajare sau un semn de înțelegere. Ea

îl privea cu un calm perfect, cu un sînge rece care nu-i permitea să-și încerce norocul.

De cîte ori pleca din micul palat în care locuia familia Trélivan, Lecadieu rătăcea de-a lungul cheiului, meditînd :

„Sînt un laș... Femeia asta a avut amanți... Are cel puțin doisprezece ani mai mulți decît mine; nu poate fi chiar atît de greu accesibilă... E adevărat că soțul ei este un om deosebit. Dar care femeie observă asemenea lucruri ?... El o neglijează, și ea pare să se plictisească cumplit."

Și-și repeta cu furie: „Sînt un laș... Sînt un laș."

S-ar fi disprețuit mai puțin dacă ar fi cunoscut mai bine în ce stare se afla atunci inima doamnei Trélivan. Sînt informații culese de mine mult mai tîrziu, de la o femeie care jucase pe lîngă ea, în momentul acela, rolul meu pe lîngă Lecadieu. Uneori, întîmplarea îți scoate la iveală, după douăzeci de ani, amănunte care te-ar fi interesat atît de mult în momentul aventurii!

Thérèse Trélivan se măritase din dragoste. Era, după cum aflasem, fiica unui industriaș, dar a unui industriaș voltairian și republican, tip de burghez francez astăzi foarte rar, dar foarte obișnuit încă spre sfîrșitul Imperiului. În timpul uneia din campaniile sale electorale, Trélivan fusese primit de părinții Thérèsei și o uluise pe fată. Dînsa îl ceruse în căsătorie. A trebuit să înfrîngă opoziția unei familii care, pe bună dreptate, îi obiecta renumele de afemeiat și pasionat jucător de cărți al lui Trélivan. Tatăl îi spusese : „E un crai care te va înșela și te va ruina". La care ea răspunsese : „Îl voi transforma".

Cei care au cunoscut-o pe atunci spun că frumusețea, naivitatea, nevoia ei de a se devota formau un ansamblu foarte armonios. Căsătorindu-se cu un deputat încă tînăr, dar de pe atunci celebru, își închipuise că vor duce o viață frumoasă de pereche ce se consacră apostolatului. Se vedea inspirînd soțului discursuri, copiindu-le, aplaudîndu-le, se vedea sprijin devotat în clipe grele, tovarășă discretă și prețioasă la succes. Își „sublimase" înflăcărarea de fată tînără într-o aparentă pasiune politică.

Căsătoria a fost ceea ce era de așteptat. Trélivan și-a iubit soția cît timp a dorit-o, adică vreo trei luni. Apoi a încetat brusc să mai țină seama de existența ei. Spirit sarcastic, realist și cu un entuziasm reținut, fusese mai mult plictisit decît sedus de o pasiune care părea să-l stînjenească.

Naivitatea, care e pe placul firilor contemplative, îi irită pe oamenii de acțiune. Respinsese, mai întîi cu tandrețe, apoi politicos, în cele din urmă sec, această colaborare domestică. Primele sarcini și măsurile de prevedere cerute de graviditate fuseseră pentru el un pretext ca să se îndepărteze de casă. Revenise la prietene mai asemănătoare ca temperament cu el. Cînd soția i se plînsese, îi răspunsese că este liberă.

Hotărîtă să nu divorțeze, în primul rînd din cauza copiilor, apoi pentru că era totuși mîndră să poarte numele lui Trélivan, dar mai ales pentru că nu voia să-și mărturisească înfrîngerea față de familie, fusese silită să adopte obiceiul apăsător de a călători singură cu copiii, silită să rabde mila politicoasă a prietenilor, să surîdă

cînd era întrebată dacă soțul ei este plecat. În cele din urmă, după șase ani, în care trăise aproape părăsită, obosită de toate, urmărită de o nelămurită nevoie de dragoste, chinuită, în ciuda decepțiilor suferite, de visul unei iubiri perfecte și curate, vis ce făcuse tot farmecul vieții ei de fecioară, își luase drept amant pe un coleg și prieten politic al lui Trélivan, un om vanitos, stîngaci, care o părăsise și el după cîteva luni.

Aceste două experiențe nefericite îi inspiraseră o mare neîncredere în toți bărbații. Ofta și zîmbea cu tristețe ori de cîte ori se vorbea în fața ei despre căsătorie. Fusese o tînără vioaie și spirituală; devenise tăcută și lipsită de vlagă. Medicii găseau în ea o bolnavă supusă, o neurastenică incurabilă. Trăia în așteptarea neîntreruptă a unei nenorociri sau a morții. Mai cu seamă pierduse cu totul acea drăgălașă încredere care-i dăduse atîta farmec în tinerețe... Se credea incapabilă și nevrednică de iubire.

Vacanța de Paște întrerupse învățătura copiilor și-i dădu lui Lecadieu un răgaz de meditații îndelungate, în urma cărora luă o hotărîre. A doua zi după începerea lecțiilor, cînd ora se sfîrșise, îi ceru doamnei Trélivan o întrevedere între patru ochi. Ea crezu că vrea să i se plîngă de unul dintre elevi și-l pofti într-un salonaș. El o urmă cu un calm perfect, așa cum te simți în preajma unui duel în care ești hotărît să riști totul. De îndată ce închise ușa, îi spuse că nu mai poate să tacă, că nu mai trăiește decît pentru clipele pe care le petrece în preajma ei, că are necontenit în fața ochilor chipul ei; în sfîrșit, decla-

rația cea mai artificială și cea mai literară, după care voi să se apropie de ea și s-o prindă de mîini.

Ea îl privi plictisită și încurcată și repeta: „Dar e absurd... Taci, te rog..." În sfîrșit, îi spuse: „E ridicol, încetează, te rog, și pleacă" cu un ton atît de rugător și în același timp atît de hotărît, încît el se simți învins și rușinat. Se depărtă de ea și ieși murmurînd: „Îi voi cere domnului Trélivan să trimită alt educator pentru fiii dumneavoastră".

În vestibul se opri un moment, puțin buimăcit, apoi rătăci cîteva secunde în căutarea pălăriei, în așa fel încît un servitor, care-l auzi, deschise ușa vestibulului și-l conduse spre ieșire.

În aceeași clipă, plecarea în chip de amant gonit, cu valetul în spate, redeșteptă brusc în mintea prietenului meu o nuvelă de Balzac, pe care tocmai o citise, o nuvelă scurtă, dar foarte frumoasă, cu titlul *Femeia părăsită*.

Vă amintiți cu toții de *Femeia părăsită?*... Ah! Voi nu sînteți balzacieni... Trebuie să vă amintesc deci — ca să înțelegeți cele ce urmează — că, în această povestire, un tînăr se introduce, sub un pretext fals, la o doamnă și-i declară, fără nici un preambul, iubirea cea mai extravagantă.

Ea îi aruncă o privire plină de superioritate și de dispreț și-i spune valetului, pe care l-a sunat: „Jacques — sau Jean —, condu pe domnul". Pînă aici seamănă destul de bine cu aventura lui Lecadieu.

Dar, la Balzac, tînărul — în timp ce traversează anticamera — face următoarea reflecție: „Dacă plec voi fi pe vecie socotit un prost de

către această femeie; poate că în clipa asta ea regretă că m-a gonit cu atîta violență; trebuie s-o înțeleg".

Îi spune atunci valetului: „Am uitat ceva", urcă, o găsește pe doamna de Beauséant tot în salon și devine amantul ei.

„Da, și-a spus Lecadieu, încercînd cu neîndemînare să nimerească mîneca, da, este exact situația mea... Exact... Și nu numai că voi rămîne un prostănac în ochii ei, dar o să-i și povestească bărbatului său toată aventura. Ce neplăceri vor urma!... În timp ce dacă o revăd, dimpotrivă..."

Spuse valetului: „Mi-am uitat mănușile", traversă vestibulul aproape alergînd și redeschise ușa iatacului.

Doamna Trélivan ședea, visătoare, pe un scăunaș, lîngă cămin; îl întîmpină cu uimire, dar cu o privire foarte duioasă:

— Cum?... întrebă ea. Tot dumneata? Credeam...

— I-am spus valetului că mi-am uitat mănușile. Vă implor, ascultați-mă cinci minute.

Ea nu protestă și e sigur că, în cele cîteva minute de gîndire pe care i le lăsase plecarea amicului meu, regretase pornirea-i virtuoasă. Acel sentiment, atît de omenesc, care ne îndeamnă să disprețuim ceea ce ni se oferă și să ne agățăm de ceea ce ne scapă a făcut, fără îndoială, ca după ce-l gonise, de bună-credință, să dorească să-l revadă în clipa cînd îl auzi depărtîndu-se.

Thérèse Trélivan avea treizeci și nouă de ani. Din nou, și poate chiar pentru ultima oară, viața putea să devină pentru ea un teribil și încîntător

amestec de durere și bucurie; se mai ivea o dată prilejul de a cunoaște plăcerea întîlnirilor amoroase, a scrisorilor secrete, a raționamentelor fără de sfîrșit pe care le stîrnește gelozia. Amantul ei avea să fie un adolescent care avea poate geniu; visul acelei protecții materne, atît de brusc curmat de soțul ei, ar putea prinde viață cu un om care i-ar datora ei totul.

Il iubea oare? Habar n-am, dar înclin să cred că pînă în clipa aceea nu se gîndise niciodată la el decît ca la strălucitorul profesor al fiilor ei, și aceasta nu din dispreț, ci din modestie. Cînd se apropie de ea după un lung discurs pe care nici nu-l urmărise, îi întinse mîna și-și întoarse privirile de la dînsul cu o grație nemărginită.

Gestul acesta, care era în tradiția eroinelor lui Lecadieu, îl bucură atît de mult, încît tînărul sărută cu pasiune singura mînă ce i se întinse.

În seara aceea s-a străduit în chip cinstit să-și ascundă fericirea față de mine; discreția făcea parte din personajul amantului, după cum învățase el să și-l închipuie din romane. Se ținu bine în timpul cinei și o bună parte din seară; îmi amintesc că s-a discutat atunci cu multă însuflețire prima lucrare a lui Anatole France și că Lecadieu a analizat cu pricepere ceea ce numea el „poezia puțin prea conștientă". Cam pe la ora zece mă luă de lîngă prietenii noștri și-mi povesti cele întîmplate în ziua aceea.

— N-ar fi trebuit să-ți spun toate acestea, dar m-aș înăbuși dacă n-aș avea măcar un om căruia să mă spovedesc. Am jucat totul pe o carte, prietene, am jucat la rece și am cîștigat. Prin ur-

mare, e adevărat, cu femeile e de ajuns să fii îndrăzneț. Ideile mele despre dragoste, care te amuzau pentru că erau scoase din cărți, rămîn valabile în practică. Balzac este un om foarte mare.

După care a început o poveste lungă, la sfîrșitul căreia a rîs, m-a luat de umeri și a încheiat:

— Viața e minunată, Renaud.

— Mi se pare, i-am spus eu desprinzîndu-mă, că-ți strigi victoria puțin prea devreme. Ți-a iertat îndrăzneala, asta-i tot ce înseamnă gestul ei. Greutățile rămîn aceleași.

— Vai! spuse Lecadieu, n-ai văzut aerul cu care m-a privit. A devenit dintr-o dată încîntătoare. Nu, amice, nu te poți înșela asupra sentimentelor unei femei. Pe asta am simțit-o eu însumi indiferentă, multă vreme. Cînd îți spun „mă iubește" știu ce-ți spun.

Il ascultam cu acea mirare ironică și puțin stînjenită pe care ți-o inspiră întotdeauna iubirile altora. Avea totuși motive să socotească partida cîștigată; opt zile după aceea, doamna Trélivan era amanta lui. Condusese operațiile decisive cu o mare pricepere, pregătindu-se pentru fiecare întîlnire, fixîndu-și dinainte mișcările, cuvintele. Succesul lui a constituit triumful unei strategii amoroase aproape științifice.

După teoriile vulgare, actul posesiunii marchează sfîrșitul iubirii-pasiune; cazul lui Lecadieu demonstrează că, dimpotrivă, el poate tocmai să declanșeze mecanismul. E drept că această femeie îi oferea aproape tot ceea ce alcătuise pentru el, încă din adolescență, imaginea unei iubiri fericite.

În ideea pe care și-o făcea despre plăcere am deslușit întotdeauna mai multe elemente care pe mine mă surprindeau, pentru că eu însumi nu le asociasem vreodată. El avea nevoie:

1. Să-și simtă iubita superioară lui într-o anumită privință și gata să renunțe pentru el la un anumit lucru — situație socială, bogăție...

2. Mai dorea să fie castă și să aducă în amor o anumită rezervă, pe care el, Lacadieu, să fie nevoit s-o învingă. În fond, cred că era mai mult orgolios decît senzual.

Or, Thérèse Trélivan întruchipa aproape întru totul tipul de femeie de care îmi vorbise de atîtea ori. El îi era recunoscător pentru casa ei, pentru camera elegantă în care-l primea, cu complicitatea unei prietene; pentru rochiile, pentru trăsurile ei. Și mai ales l-a bucurat foarte mult mărturisirea că vreme îndelungată o intimidase, fapt care l-a legat puternic de ea.

— Nu găsești, îmi spuse el, că este extraordinar? Te crezi disprețuit, în orice caz neglijat, găsești o mie de motive, toate întemeiate, ca să-ți explici disprețul unei femei. Deodată, transportat de cealaltă parte a decorului, descoperi că ea, în aceleași momente, a trecut prin aceleași neliniști. Ți-amintești? Îți spuneam: „N-a venit la trei lecții; desigur că o plictisesc". În același moment ea gîndea (mi-a spus-o): „Cred că prezența mea îl plictisește, nu voi veni timp de trei lecții". Această cunoaștere desăvîrșită a unui suflet străin, pe care-l puteai crede ostil, reprezintă poate pentru mine, dragul meu, cea mai mare plăcere pe care ți-o oferă dragostea. Te liniștește

pe deplin, e ca un încîntător repaus al amorului propriu. Cred, Renaud, că am s-o iubesc.

Eu, care, firește, îmi păstram sîngele rece, nu uitasem de convorbirea noastră cu bătrînul Lefort.

— Dar e inteligentă? l-am întrebat.

— Inteligentă, răspunse el cu însuflețire; ce înseamnă inteligentă? Întîlnești la școală matematicieni (de exemplu Lefèvre) pe care specialiștii îi găsesc minunat de inteligenți și pe care tu și cu mine îi socotim niște brute. Dacă încerc să-i explic Thérèsei filozofia lui Spinoza (și am încercat), desigur că o plictisesc, măcar că ea dă dovadă de multă răbdare și atenție, dar în multe alte privințe, dimpotrivă, mă surprinde și mă depășește. Știe despre adevărata viață a unei anumite societăți din Franța acestui sfîrșit de secol al XIX-lea mai mult decît tine, decît mine sau decît domnul Renan. Despre personaje politice, despre lume, despre influența femeilor pot s-o ascult ore întregi fără să mă plictisesc.

În lunile care au urmat, doamna Trélivan a dovedit o bunăvoință nesfîrșită în a satisface curiozitatea amicului meu cu privire la asemenea subiecte. Era destul ca Lecadieu să-i spună: „Aș dori să-l văd o dată pe Jules Ferry... Constant trebuie să fie un om ciudat... Pe Maurice Barrès îl cunoști?" ca ea să-i făgăduiască numaidecît că va pune la cale o întîlnire. Începea să descopere prețul nenumăraților amici ai lui Trélivan care pînă atunci i se păruseră atît de plictisitori și de greoi. Îi făcea o plăcere deosebită să folosească creditul bărbatului pentru a aduce un omagiu tînărului ei amant.

— Dar Trélivan? întrebam eu uneori, cînd Lecadieu se întorcea de la vreuna din acele serate de la care îmi aducea întotdeauna atîtea povești minunate... Totuși, cum de nu-și dă el seama de schimbarea situației tale în casă?

Lecadieu devenea visător.

— Da, îmi răspundea el, e destul de straniu.

— Spune, ea te primește vreodată și acasă?

— Foarte puțin, din cauza copiilor și a servitorilor, dar în ceea ce-l privește pe Trélivan, nu nimerește niciodată acasă între trei și șapte. Ceea ce e de mirare e că ea i-a cerut de douăzeci de ori invitații pentru mine, locuri la Cameră, la Senat și că el acordă toate cu multă politețe, ba chiar cu bunăvoință, fără să ceară nici un fel de explicație. Cînd cinez la el, mă tratează cu o stimă deosebită. Mă prezintă: „Un tînăr normalist plin de talent..." Cred că a început să mă simpatizeze.

Una din urmările noului său fel de viață a fost faptul că Lecadieu nu mai lucra de loc. Directorul nostru, fascinat de numele puternicului Trélivan, renunțase să-i mai controleze ieșirile; profesorii noștri se plîngeau de el. Era prea strălucitor ca să fie în primejdie de a nu-și lua examenul de agregat, dar pierdea teren. I-am spus-o; el a rîs. Să citească treizeci, patruzeci de autori dificili i se părea acum o îndeletnicire absurdă și nedemnă de el.

— Examenul de agregat, spunea, îl voi lua pentru că am ajuns aici, dar ce corvoadă!... Pe tine te amuză să studiezi sforile necesare pentru punerea în mișcare a bătrînelor marionete universitare? Pe mine asta mă interesează oarecum, pentru că îmi plac sforăriile, dar dacă tot ne ținem de prostii e mai interesant să ne agităm pe altă scenă de păpuși, unde publicul e mai numeros. În lumea asta, așa cum e ea alcătuită, puterea stă în raport invers cu munca depusă. Viața cea mai fericită, în societatea modernă, i se oferă celui mai util. Un orator bun, un om de spirit, are la dispoziție saloanele, femeile și chiar dragostea poporului. Îți amintești de vorba lui La Bruyère: „Rangul îl scoate mai întîi în evidență pe om; el îl face să cîștige treizeci de ani". Rangul este astăzi apanajul cîtorva oameni: miniștri, șefi de grupări, înalți funcționari, care sînt mai puternici decît au fost vreodată Ludovic al XIV-lea sau Napoleon.

— Și atunci? Ai face politică?

— Nu. De ce? Nu-mi fac nici un plan precis. Stau „la pîndă", voi prinde orice ocazie... Există o mie de cariere în afară de cea politică, prin însăși natura lor înrudite cu latura ei de „miracol", fără însă să presupună pericolele politicii. Omul politic are, oricum, nevoie să fie pe placul poporului. În ceea ce mă privește, vreau să plac politicienilor, și ăsta e un joc de copii, ba chiar un joc plăcut. Mulți dintre ei sînt oameni cultivați; Trélivan vorbește despre Aristofan mult mai bine decît dascălii noștri și cu un simț al vieții pe care ei nu-l au. Tu habar n-ai de acest cinism pur, de această magnifică lipsă de pudoare.

După toate astea, elogiul adus de mine unei catedre în provincie, cu patru ore de curs, care lasă mult timp liber pentru meditație, i se părea probabil foarte nesărat.

Tot pe atunci am aflat de la unul dintre colegii noștri, al cărui tată frecventa familia Trélivan, că Lecadieu nu era pe placul tuturor. Nu știa să-și ascundă bine sentimentul de deplină egalitate cu cei mari. Machiavelismul lui era străveziu. Lumea era intrigată văzîndu-l pe băiatul ăsta, prea gras pentru vîrsta lui, cu masca lui *à la* Danton mereu pe lîngă stăpîna casei. Oamenii îl simțeau timid și plictisit de timiditatea lui, dar în același timp puternic și foarte conștient de forța lui. „Cine este acest Caliban care vorbește limbajul lui Prospero ?" întrebase domnul Lemaître.

Un alt aspect neplăcut al aventurii era nevoia permanentă de bani care îl hăituia acum pe Lecadieu. Costumul juca un anumit rol în noul său plan de viață, și, în privința asta, măcar că era un spirit strălucit, făcea adevărate copilării. Timp de trei seri l-am ascultat vorbindu-mi despre vesta albă încheiată încrucișat pe care o purta un tînăr șef de cabinet. Pe stradă se oprea în fața magazinelor de încălțăminte și studia îndelung forma pantofilor. Apoi, văzîndu-mă tăcut și dezaprobator :

— Hai, îmi spuse el, deșartă-ți sacul... Nu-mi lipsesc argumentele ca să-ți răspund.

Camerele elevilor, la Normală, sînt un fel de firide închise cu perdele și aliniate de-a lungul unui culoar. A mea era la dreapta camerei lui Lecadieu ; la stînga dormea André Klein, care este acum deputat de Landes.

Cu cîteva săptămîni înainte de concurs am fost trezit de un zgomot care mi s-a părut ciudat și, ridicîndu-mă în capul oaselor, am auzit deslușit niște hohote de plîns. M-am sculat ; pe culoar, Klein, îngrijorat, pîndea, cu urechea lipită de perdea, în fața camerei lui Lecadieu. De acolo veneau gemetele.

Nu-l văzusem pe prietenul meu de mult, dar ne obișnuisem într-atîta cu absența lui, încît nimeni nu băgase de seamă cît de mult lipsise.

După ce mi-a cerut, cu o mișcare a capului, un sfat, Klein trase perdeaua. Lecadieu, încă îmbrăcat, era întins pe pat și plîngea. Amintiți-vă de ceea ce vă spuneam despre tăria lui de caracter, despre respectul ce i-l purtam, și veți înțelege mirarea noastră.

— Ce-i cu tine ? l-am întrebat... Lecadieu ! răspunde-mi... Ce ai ?

— Lasă-mă în pace... Plec.

— Pleci ? Ce mai e și povestea asta ?

— Nu e nici o poveste, sînt silit să plec.

— Ești nebun ? Te-au concediat ?

— Nu... am promis eu că plec.

Clătină din cap și căzu din nou pe pat.

— Ești ridicol, Lecadieu, spuse Klein.

Celălalt se ridică, cu vioiciune.

— La urma urmei, ce s-a întîmplat ?... l-am întrebat eu. Klein, lasă-ne singuri, te rog.

Rămaserăm singuri ; Lecadieu își revenise. Se sculă, se duse la oglindă, își netezi părul, își netezi cravata și se așeză lîngă mine.

De-abia atunci, văzîndu-l mai bine, m-a izbit nemaipomenita schimbare a trăsăturilor lui. S-ar fi spus că ochii îi erau stinși. Am avut intuiția că în acel mecanism minunat s-a stricat o piesă esențială.

— Doamna Trélivan? am întrebat eu, temîndu-mă să nu fi murit.

— Da, spuse el, după un suspin... Ai răbdare, îți spun totul... Da, astăzi, după lecție, Trélivan mi-a trimis vorbă prin valetul lui să vin pînă la el, în birou. Lucra. M-a întîmpinat cu „Bună ziua, amice", și-a încheiat liniștit paragraful și, fără alt cuvînt, mi-a întins două din scrisorile mele... (făcusem prostia să trimit niște scrisori, nu numai sentimentale, dar imposibil de apărat). Nu știu ce am bîlbîit, fără îndoială niște fraze incoherente. Nu eram pregătit; precum știi, trăiam cu sentimentul unei totale siguranțe. El era cît se poate de calm; eu mă simțeam judecat, măsurat.

Cînd am tăcut, și-a scuturat scrumul țigării (o, ce pauză, Renaud... în ciuda situației, am avut timp să-l admir, era un gest de mare comedian) și a început să-mi vorbească despre situația „noastră" cu o nepărtinire, cu o detașare și cu o limpezime uimitoare. Nu poți să-ți faci o idee despre discursul lui. Totul îmi părea clar, evident. Mi-a spus:

„Dumneata o iubești pe soția mea. Îi scrii acest lucru. Și ea te iubește, avînd pentru dumneata chiar un sentiment pe care-l cred foarte sincer, foarte adînc. Desigur că știi ce a însemnat viața noastră conjugală! Iubirea dumitale, a ei nici măcar nu sînt vinovate. Mai mult încă, eu doresc în acest moment — și am motive personale — să fiu liber; nu voi pune nici un fel de piedică în calea fericirii voastre... Copiii? Nu am, după cum știi, decît băieți; îi voi înscrie la liceu, ca interni... Vacanțele? Totul se va aranja cu

voie bună și politețe. Micuții nu vor avea nimic de suferit, dimpotrivă. Mijloace de existență? Thérèse are o avere modestă, iar dumneata îți vei cîștiga traiul... Nu văd decît o singură piedică, mai bine zis o greutate: eu sînt un om public, și divorțul meu va stîrni oarecare scandal. Ca să reduc la minimum acest scandal, am nevoie de dumneata. Îți ofer o ieșire corectă, onorabilă. Nu vreau ca soția mea, rămînînd la Paris în timpul procesului, să alimenteze fără voia ei bîrfelile. Îți cer să pleci și s-o iei cu dumneata. Îl voi preveni pe directorul dumitale și voi aranja să fii numit profesor într-un colegiu de provincie."

„Dar, domnule, i-am spus, nu sînt încă agregat."

Nu-i nimic, nu e neapărat nevoie. Fii liniștit; mai am încă destulă influență la minister ca să numesc un profesor de a șasea. De altfel, nimic nu te împiedică să-ți continui pregătirea examenului de capacitate și să te prezinți la anul. Atunci voi avea grijă să capeți un post mai bun. Și mai ales nu trebuie să crezi că am de gînd să-ți fac mizerii... Ba, chiar dimpotrivă. Te găsești într-o situație prea penibilă, știu, amice, te compătimesc, țin seama de asta; mă gîndesc, în toată povestea asta, la interesul dumitale ca și la al meu; dacă primești condițiile mele te voi ajuta să ieși din încurcătură... Dacă le refuzi, mă voi vedea obligat să folosesc armele legale."

— Armele legale, ce vrea să însemne asta? Ce poate să-ți facă?

— Orice... proces de adulter.

— Ce prostie! Șaisprezece franci amendă? Ar fi cu totul ridicol.

— Da, dar un om ca el poate să închidă cuiva toate drumurile în viață. A-i ține piept ar fi o nebunie; dacă cedez, dimpotrivă... cine știe ?!

— Ai acceptat ?

— Plec peste opt zile, cu ea, la Colegiul din Luxeuil.

— Și ea consimte ?

— Vai! îmi spuse Lecadieu, e minunată. Mi-am petrecut seara la ea. Am întrebat-o: „Nu te temi de viața de provincie, de mediocritate, de plictiseală ?" Mi-a răspuns: „Plec cu dumneata; n-am dorit decît asta."

Am înțeles atunci de ce Lecadieu ceda atît de ușor; era amețit de ideea că va trăi liber cu amanta lui.

Pe atunci, eram, ca și dînsul, foarte tînăr, și această lovitură de teatru avea ceva atît de dramatic, încît i-am acceptat fatala necesitate, fără să-mi mai trecă prin gînd s-o discut. Mai tîrziu, cînd cunoscînd oarecum oamenii am cugetat asupra acestor evenimente, am înțeles că Trélivan profitase în mod abil de lipsa de experiență a unui copilandru ca să-și netezească propria lui viață cu cît mai puține pagube. De multă vreme dorea să scape de o femeie care-l plictisea. Am aflat, mai tîrziu, că, încă de pe atunci, era hotărît să se căsătorească cu domnișoara Marsay. Cunoscuse existența primului amant, dar șovăise atunci să dezlănțuie un scandal care, din cauza relațiilor necesare cu omul acela, coleg de-al lui, i-ar fi creat greutăți destul de mari în viața politică. Exercițiul puterii îl învățase să se supună împrejurărilor, și omul pîndise ocazia favorabilă. Nici nu putea să găsească una mai potrivită: un adolescent strivit de prestigiul său, soția îndepărtată din Paris pentru multă vreme, dacă-și urma amantul (și era probabil că-l va urma, pentru că el era tînăr, și dînsa îl iubea); scandalul public redus la minimum prin dispariția protagoniștilor. Întrevăzuse posibilitatea de a juca la sigur și cîștigase partida fără greutate.

Cincisprezece zile mai tîrziu, Lecadieu dispăruse din viața noastră. A mai scris de cîteva ori, nu s-a prezentat la examenul de agregat din anul acela, nici la cel din anul următor. Undele provocate de această cădere au devenit din ce în ce mai mici, apoi au pierit. Printr-un *faire-part*, mi-a anunțat căsătoria lui cu doamna Trélivan. Prin diverși colegi am aflat că devenise agregat, de la un inspector general — că fusese numit la liceul din B..., post foarte solicitat, „grație unor influențe politice", apoi am părăsit universitatea și am uitat de Lecadieu.

Anul trecut, mînat la B... de niște treburi, am avut curiozitatea să pășesc pragul liceului, instalat într-o fostă mănăstire, unul dintre cele mai frumoase din Franța, și să-l întreb pe portar ce s-a mai întîmplat cu domnul Lecadieu. Portarul acesta era un om prevenitor și vorbăreț, care, desigur, tot ducînd încolo și încoace caietul de absențe și cel de „arestați", într-o atmosferă încărcată de știință, devenise cam pedant.

— Domnul Lecadieu? mi-a spus el... Domnul Lecadieu aparține corpului profesoral al acestui liceu de peste douăzeci de ani și sperăm că aici își va petrece anii pe care-i mai are pînă la pensie...De altfel, dacă doriți să-l vedeți nu aveți

decît să traversaţi curtea de onoare şi să coborîţi în curtea celor mici, scara din stînga. Desigur că e pe acolo şi stă de vorbă cu supraveghetoarea.

— Cum? Liceul nu e în vacanţă?

— Ba da, dar domnişoara Septime a primit să se ocupe în timpul zilei de copiii unor familii din localitate. Domnul director a avut bunăvoinţa să-i acorde permisiunea, iar domnul Lecadieu îi ţine tovărăşie.

— Ia te uită! Dar Lecadieu e însurat, nu-i aşa?

— Era, domnule, mi-a răspuns portarul meu cu un aer de reproş şi cu o voce tragică. Am înmormîntat-o pe doamna Lecadieu acum un an, în ajun de Sfîntul Carol cel Mare.

„Adevărat, gîndeam eu, trebuie să fi avut aproape şaptezeci de ani... Ciudată viaţă trebuie să fi dus acest menaj!“

Şi l-am mai întrebat:

— Ea era mult mai în vîrstă decît el, nu-i aşa?

— Domnule, îmi spuse el, e unul din lucrurile cele mai uluitoare pe care le-am văzut în acest liceu. Doamna Lecadieu a îmbătrînit dintr-o dată... Cînd au sosit aici, ea era, nu exagerez, o fetişcană... blondă, cu tenul roz, bine îmbrăcată... şi mîndră. Poate că ştiţi cine a fost ea.

— Da, da, ştiu.

— Ei bine, fireşte, soţia unui preşedinte de consiliu, vă închipuiţi că într-un liceu de provincie... La început ne-a neliniştit mult. În această casă sîntem foarte uniţi, domnule... Domnul director spune mereu: „Vreau ca liceul meu să fie o familie“, şi cînd intră într-o clasă nu uită niciodată să-l întrebe pe profesor: „Domnule Lecadieu (spun Lecadieu tot aşa cum aş spune domnule Nebout sau domnule Lecaplain), ce mai face soţia dumneavoastră?“ Dar, cum v-am mai spus, la început doamna Lecadieu nu voia să cunoască pe nimeni, nu făcea vizite şi nici nu primea. Mulţi dintre domnii ăştia îi purtau pică soţului, şi lucrul e de înţeles. Din fericire, domnul Lecadieu era un bărbat galant şi aranja lucrurile cu soţiile dumnealor. E un om care ştie să se facă plăcut. Acum, cînd ţine o conferinţă în oraş, toată elita e acolo — notarii, industriaşii, prefectul, toată lumea... Şi apoi toate se aranjează. Chiar şi soţia lui s-a obişnuit; în ultima vreme nu era femeie mai populară şi mai amabilă pe aici ca doamna Lecadieu... Dar era bătrînă, bătrînă...

— Adevărat? am întrebat eu... Dacă-mi permiţi, voi încerca să-l găsesc pe domnul Lecadieu.

Am traversat curtea de onoare. Era o veche mănăstire din secolul al XV-lea, dezavantajată din pricina prea numeroaselor ferestre, prin care se zăreau bănci şi table pline de crăpături. La stînga, o scară boltită cobora spre o curte mai mică, înconjurată de nişte copaci pipernicţi. La piciorul acestei scări stăteau două persoane: un bărbat, cu spatele spre mine, şi o femeie voinică, cu faţa osoasă, cu părul uns, al cărei bust, îmbrăcat în flanelă cadrilată, era săltat de un corset de modă veche. Perechea aceasta părea cufundată într-o discuţie însufleţită. Pasajul bol-

tit, ca un tub acustic, mi-a adus la ureche o voce care mi-a redeşteptat cu extraordinară limpezime palierul dormitorului de la Normală, şi iată ce am auzit:

— Da, Corneille e poate mai puternic, dar Racine e mai sensibil, mai delicat. La Bruyère a spus, cu mult spirit, că unul îi înfăţişează pe oameni aşa cum sînt; celălalt...

A auzi asemenea banalităţi spuse unei astfel de interlocutoare şi a gîndi că erau rostite de un om care fusese duhovnicul primelor mele gînduri şi avusese cea mai mare influenţă asupra mea în tinereţe, mi s-a părut atît de straniu şi mai ales atît de penibil, încît am făcut brusc doi paşi, sub boltă, ca să-l văd mai bine pe cel ce vorbea, cu speranţa că mă înşelasem. Omul întoarse capul, dezvăluind o înfăţişare neaşteptată: o barbă căruntă, un cap chel. Dar era totuşi Lecadieu. Şi el m-a recunoscut numaidecît; pe faţă i se citi o vagă expresie de plictiseală, aproape de durere, care dispăru repede sub un surîs binevoitor, puţin stînjenit, puţin stîngaci.

Destul de emoţionat şi nedorind să vorbim despre trecut în faţa supraveghetoarei ursuze, l-am invitat de îndată pe prietenul meu la masă şi i-am dat întîlnire la ora prînzului, într-un restaurant indicat de el.

În faţa liceului din B... se deschide o mică piaţă plantată cu castani; am zăbovit acolo destul de mult. „De ce depinde, îmi spuneam, reuşita sau eşecul unei existenţe? Iată că Lecadieu, născut să fie un om de seamă, traduce an de an, cu generaţii succesive de şcolari din Touraine, aceleaşi versiuni, şi-şi petrece vacanţele făcînd o curte pedantă unui monstru ridicol, în timp ce Klein, care este inteligent, dar n-avea totuşi geniu, dă viaţă visului de tinereţe al lui Lecadieu. De ce? (Va trebui, cred, să-i cer lui Klein să intervină pentru numirea lui Lecadieu la Paris)."

Şi îndreptîndu-mă spre Saint Etienne de B..., o frumoasă biserică romană pe care doream s-o revăd, încercam să-mi închipui cauzele acestei prăbuşiri: „La început Lecadieu nu putea să fie altfel decît era. Acelaşi om, acelaşi creier. Ce se petrecuse? Trélivan pesemne că i-a menţinut necruţător în provincie. S-a ţinut de cuvînt şi i-a asigurat lui o avansare rapidă, dar le-a interzis Parisul... Pentru anumite firi, provincia este foarte prielnică... În ceea ce mă priveşte, mi-am găsit acolo fericirea. Odinioară avusesem la Rouen profesori cărora împăcarea cu viaţa provincială le dăduse o minunată seninătate, un gust curat şi scutit de nestatornicia modei.

Dar un tip ca Lecadieu are nevoie de Paris. În exil, setea lui de putere îl împinge spre căutarea unor succese mediocre... Să fii om de spirit la B... e o încercare grea pentru un caracter. Să fii om politic? Foarte greu cînd nu eşti localnic. În orice caz, e o muncă de lungă durată; există drepturi cîştigate, vechime, un fel de ierarhie. Un temperament ca al lui probabil că s-a descurajat uşor... Şi încă, un bărbat singur mai poate să evadeze, să lucreze, dar Lecadieu avea o femeie cu el. După primele luni de fericire, probabil că ea a început să regrete viaţa

mondenă... E ușor de presupus că a făcut unele concesii... Apoi a îmbătrînit... El e senzual... Sînt și fete tinere, cursuri de literatură... Doamna Trélivan devine geloasă... Viața nu mai e decît un șir de discuții stupide, istovitoare... Apoi boala, dorința de a uita, de asemenea obișnuința, uimitoarea relativitate a ambițiilor, fericirea găsită în satisfacții ale orgoliului care i s-ar fi părut ridicole la douăzeci de ani (consiliul municipal, cucerirea supraveghetoarei)... Și totuși, Lecadieu al meu, adolescentul genial, nu se poate să fi dispărut cu totul; trebuie să mai fi rămas în sufletul acesta resurse bogate, poate scufundate, dar la care poți ajunge, care pot fi scoase la suprafață..."

Cînd am ajuns la restaurant, după ce văzusem catedrala, Lecadieu era acolo și ducea cu patroana — o femeie mică, grasă, cu cîrlionți negri — o conversație savantă și glumeață, ale cărei ultime fraze mi-au produs silă. M-am grăbit să-l trag la o masă.

Cunoașteți volubilitatea neliniștită a oamenilor care se tem de o aluzie neplăcută. De îndată ce conversația tinde să se apropie de temele „tabu", o falsă înviorare le trădează neliniștea. Frazele lor seamănă atunci cu trenurile goale cărora comandamentul le dă drumul să circule în sectoarele vulnerabile pentru a dejuca un atac prevăzut. În tot timpul mesei, Lecadieu a vorbit într-una cu o elocință ușoară, curgătoare, banală pînă la absurd, despre orașul B..., despre colegiul său, despre climă, despre alegerile municipale, despre intrigile dintre profesoare.

— Este aici, dragul meu, într-a zecea, o mică învățătoare.

Pentru mine, singurul lucru interesant ar fi fost să aflu cum a renunțat această mare ambiție, cum a capitulat această voință dîrză, în sfîrșit, ce devenise viața lui sentimentală din ziua cînd părăsise Normala. Dar de fiecare dată cînd încercam să-l atrag pe această linie, el întuneca totul cu o țîșnitură de vorbe goale și confuze. Regăseam ochii aceia stinși, care mă izbiseră atît în seara zilei cînd Trélivan îi descoperise legătura.

În timp ce ni se servea brînza, eu mi-am ieșit din țîțîni și, pierzîndu-mi măsura, i-am spus brutal, fixîndu-l cu privirea:

— Ce joc joci tu, Lecadieu?... Ai fost totuși un om inteligent!... De ce vorbești ca o culegere de texte alese?... De ce ți-e frică de mine?... Și de tine?

Se roși tot. O licărire iute de voință sau poate de furie îi trecu prin ochi, și, timp de cîteva clipe, l-am regăsit pe Lecadieu al meu, pe Julien Sorel, pe Rastignac-ul meu de la școală. Dar imediat, pe obrazul mare, bărbos apăru masca oficială și un zîmbet.

— Cum? spuse el... Cum adică, inteligent?... Ce vrei să spui? Întotdeauna ai fost un om ciudat.

Apoi mi-a vorbit despre directorul lui; domnul de Balzac își dăduse gata învățăcelul.

VIOLETELE DE MIERCURI

— Hai, Jenny, rămîi!

Jenny Sorbier fusese uluitoare în tot timpul dejunului. Debitate cu talentul actriței și parcă întocmite de geniul unei romanciere, anecdote și povestiri se înlănțuiseră, topite într-o vervă nesecată. Oaspeților lui Léon Laurent, fermecați, vrăjiți, copleșiți, li se părură a fi trăit, în afara timpului, o oră încîntătoare.

— Nu, e aproape patru, și azi e miercuri. Doar știi, Léon, că e ziua în care duc violete îndrăgostitului meu.

— Ce păcat! răspunse acesta cu glasul lui sacadat, care-și cîștigase faima în teatru. Dar îți cunosc statornicia... Nici nu insist.

Jenny sărută doamnele și, după ce bărbații o îmbrățișară, plecă. De îndată ce ieși, osanalele se porniră în cor:

— E într-adevăr extraordinară! Ce vîrstă are, Léon?

— Aproape optzeci de ani. Cînd, în copilăria mea, mama mă ducea la matineele clasice ale

Teatrului Francez, Jenny era deja o Célimène glorioasă... Nici eu nu mai sînt tînăr.

— Geniul nu are vîrstă, spuse Claire Ménétrier... Ce-i cu povestea violetelor?

— Un mic roman pe care mi l-a dezvăluit într-o zi... Și pe care nu l-a scris niciodată... Dar nu vreau să înfrunt riscul de a povesti după dînsa. Mă tem de comparație.

— Da, *are* de ce să-ți fie teamă. Dar sîntem oaspeții dumitale; trebuie să ne distrezi și s-o înlocuiești pe Jenny, care ne-a părăsit.

— Bine! Să încerc deci să vă povestesc istoria violetelor de miercuri. Mă tem să nu fie prea sentimentală pentru gustul nostru de azi.

— Dă-i drumul! îl îndemnă Bertrand Schmitt. Epoca noastră e dornică de sentimente. Nu simulează cinismul decît ca să-și ascundă nostalgiile.

— Credeți?... Fie!... Voi potoli deci această sete... Voi toți de aici sînteți prea tineri ca să vă amintiți de ceea ce a însemnat, multă vreme, strălucirea lui Jenny. Părul ei roșcat, pe care-l lăsa să cadă pe niște umeri admirabili; ochii ei prelungi, cu privirea galeșă; glasul mușcător, aproape dur, subit frînt de senzualitate; totul sporea frumusețea ei tulburătoare și semeață.

— Frumoasă tiradă, Léon!

— Da, dar cam demodată... Mulțumesc totuși... A primit premiul I la Conservator, prin 1895, și numaidecît a fost angajată la Comedia Franceză. Știu, vai, din experiență, că în acest teatru ilustru nu-i ușor să răzbești. Fiecare rol din repertoriu are titularul lui, care și-l apără cu strășnicie. Cea mai drăguță dintre subrete poate

să aștepte zece ani ca să fie distribuită în rolurile cele mai bune din Marivaux sau Molière. Jenny, o mare cochetă, se ciocnea de femei puternice și perseverente. Oricare alta s-ar fi resemnat să bată pasul pe loc sau după doi ani să emigreze la teatrele de pe bulevard. Dar Jenny a noastră nu era așa. Ea s-a aruncat în luptă; a pus la bătaie tot ce avea: talentul ei de actriță, cultura, puterea ei de seducție, tulburătorul ei păr.

Foarte repede, și-a cucerit în teatru un loc de prim rang. Administratorul miza numai pe ea. Autorii o solicitau pentru rolurile grele, pe care, spuneau ei, numai ea le putea impune. Criticii o tămîiau cu o perseverență de necrezut. Pînă și teribilul Sarcey scria: *„Are o ținută și inflexiuni cu care poate să vrăjească un crocodil"*.

Tatăl meu, care a cunoscut-o pe vremea aceea, mi-a spus că Jenny își adora meseria, că vorbea despre ea cu inteligență și că încerca să scoată din ea efecte noi și tulburătoare. Teatrul aluneca atunci spre un realism destul de naiv. Dacă Jenny trebuia, în nu știu care piesă, să moară otrăvită, se ducea prin spitale ca să studieze efectele otrăvii. În ceea ce privește exprimarea sentimentelor, se studia pe ea însăși. De îndată ce era vorba de arta ei, vădea lipsa de scrupule a unui Balzac, care-și folosea, în vederea vreunui roman, propriile pasiuni sau pe cele ale unei iubite.

Vă dați seama că o fată de douăzeci și doi de ani, de o frumusețe somptuoasă și care atinsese brusc gloria, era curtată. Și-au încercat norocul colegi, scriitori și bancheri. Unul din tagma

acestora din urmă, Henri Stahl, a devenit favoritul ei. Nu pentru că era bogat. Jenny stătea împreună cu familia ei și nu prea avea griji. Ci pentru că avea, și el, un farmec deosebit și mai ales pentru că se oferise s-o ia în căsătorie... Știți că această căsătorie a fost întîrziată din pricină că părinții lui Stahl s-au opus, că s-a făcut trei ani mai tîrziu și că n-a durat, independența lui Jenny neputîndu-se împăca cu constrîngerile vieții conjugale. Dar asta e altă poveste. Să revenim la Comedia Franceză, la debuturile prietenei noastre... și la violete.

Imaginați-vă foaierul artiștilor, în seara reluării de către Jenny a *Prințesei din Bagdad*, piesa lui Dumas-fiul. Piesa are cusururile ei, și chiar pe mine, care admir, pentru construcția lor solidă, *Demi-Monde, Prietenul femeilor, Francillon,* exagerările lui Dumas din *Străina* sau din *Prințesa* mă fac să zîmbesc. Dar toți cei care au văzut-o pe Jenny în acest rol au scris că ea l-a făcut să sune autentic. Am vorbit adesea cu dînsa despre asta. Surprinzător este că ea credea în rol. „La vîrsta aceea, mi-a spus, gîndeam în chip destul de firesc, la fel ca o eroină a lui Dumas-fiul, și mi se părea ciudat să dezvălui în plină zi ceea ce se petrecea în mine, în colțul cel mai ascuns al sufletului meu." Mai adăugați că rolul îi oferea posibilitatea unor efecte tari: părul despletit, umerii goi. Pe scurt, era sublimă.

Iat-o deci în foaierul teatrului, în timpul unui antract, după ce fusese ovaționată. Lumea se

îngrămădea în jurul ei. Jenny se aşezase pe o banchetă, lîngă Henri Stahl, şi sporovăia cu exaltarea fericită pe care ţi-o dă victoria :

„Vai! dragul meu Henri... Bine că mă văd iar la suprafaţa apei! În sfîrşit, respir... M-ai văzut, acum trei zile. Eram cufundată?... În fundul bălţii. Mă înăbuşeam... Şi deodată, în astă seară, hop! M-am opintit bine şi iată-mă la suprafaţă!... Spune, Henri, dacă mă înecam în ultimul act, dacă nu puteam să înot pînă la capăt? Doamne, Doamne!"

Uşierul intră şi-i dădu un buchet de flori.

„De la cine?... A! de la Saint-Loup... Rivalul tău, Henri... Pune-mi-le în lojă."

„E şi o scrisoare, domnişoară", spuse uşierul.

Jenny o deschise şi izbucni în rîs.

„E de la un licean... Îmi spune că în «bomba» lor au fondat un Jenny-Club."

„Tot Jockey Clubul, spuse Henri, a devenit un Jenny-Club."

„Liceenii mă emoţionează mai tare, spuse Jenny. Asta îşi termină scrisoarea cu versuri... Ascultă, dragul meu :

Pentru umila-mi poezie, iertare,
Şi rima nu-mi dispreţuiţi ;
De-adîncă dragoste-s în stare!
Directorului însă nimica nu-i şoptiţi.

Nu-i încîntător?"

„Ai să-i răspunzi?"

„Sigur că nu! Ca ăsta sînt zece pe zi. Dacă m-aş potrivi să le răspund, aş fi un om pierdut...

Dar mă linişteşte... Pe aceşti admiratori de şaisprezece ani îi voi păstra multă vreme."

„Nu e sigur... La treizeci de ani, vor fi notari."

„Şi de ce ar înceta notarii să mă mai admire?"

„Mai e ceva, domnişoară", spuse uşierul.

Şi îi întinse un buchet de violete de doi bani.

„Vai, ce drăguţ!... Priveşte, Henri... Fără carte de vizită?"

„Fără, domnişoară... Portarul mi-a spus că le-a adus un student de la Politehnică, în uniformă."

„Draga mea, spuse Henri Stahl, felicitările mele... Să provoci emoţii unor capete matematice nu-i lucru uşor."

Ea mirosi adînc parfumul violetelor.

„Miros foarte frumos... Sînt singurele omagii care-mi fac plăcere... Nu-mi place publicul matur şi lipsit de griji, care vine să mă vadă murind la miezul nopţii tot aşa cum, la prînz, se duce la Palais-Royal ca să asculte loviturile de tun."

„Publicul e sadic, spuse Stahl. Întotdeauna a fost aşa... Gîndeşte-te la jocurile de circ... Ce succes ar avea o actriţă care ar înghiţi o sută de ace!"

Ea rîse.

„Iar cea care ar înghiţi o maşină de cusut, spuse, ar fi ultima expresie a succesului."

Se auzi: „În scenă!"

Jenny se ridică.

„Să mergem, pe curînd! Mă duc să-mi înghit suta de ace."

Iată, după istorisirea lui Jenny, cum a început aventura.

Miercurea următoare, în timpul ultimului antract, ușierul apăru din nou surîzînd, cu un mic buchet de violete.

„Poftim! spuse ea. Din nou politehnicianul meu?"

„Da, domnișoară."

„Cum arată?"

„Nu știu, domnișoară. Să mă duc să-l întreb pe portar?"

„Nu, n-are nici o importanță."

În săptămîna următoare n-a mai jucat miercurea, dar cînd a venit joi, la repetiție, buchetul de violete, cam veștejit de data aceasta, se afla în cabina ei. La ieșire s-a oprit la portar.

„Spune-mi te rog, Bernard, violetele mele sînt de la același tînăr?"

„Da, domnișoară... E a treia oară."

„Cum arată politehnicianul ăsta?"

„E drăguț... Foarte drăguț... Cam slăbuț, scofîlcit, cu ochii în fundul capului. O mustăcioară neagră. Un lornion... E cam caraghios cu sabia... Zău că pare tare îndrăgostit tinerelul, domnișoară. Îmi întinde buchetul de violete și zice: «Pentru domnișoara Jenny Sorbier» și roșește..."

„Pentru ce vine mereu miercuri?"

„Nu știți?... Miercurea e ziua liberă a politehnicienilor. În fiecare miercuri, parterul și galeriile sînt pline... Fiecare cu cîte o fată."

„Și al meu vine cu o fată?"

„Da, domnișoară, dar e soră-sa... Seamănă leit unul cu altul..."

„Bietul băiat! Dacă aș avea mai mult suflet, Bernard, ți-aș spune să-l aduci măcar o dată în foaier, ca să-mi poată da personal floricelele lui."

„Nu vă sfătuiesc, domnișoară... Acești îndrăgostiți de teatru, atîta timp cît nu te ocupi de ei, nu prezintă nici un pericol. Admiră actrițele de pe scenă, de departe, și se mulțumesc cu atît... Dacă li se acordă cea mai mică atenție se agață și... asta-i nesuferit... Le dai vîrful degetelor, vor mîna toată... Da, domnișoară, dumneata rîzi, dar eu am experiență... De douăzeci de ani sînt aici. Ei, cîte fete îndrăgostite n-am văzut eu în cabina asta... Și cîți băieți zăpăciți... Și domni în vîrstă... Le-am primit întotdeauna florile, biletele, dar de urcat nu i-am lăsat niciodată!"

„Ai dreptate, Bernard... Să fim insensibili, prudenți și cruzi."

„Asta nu e cruzime, domnișoară, doar bun-simț."

Au trecut săptămîni. În fiecare miercuri, Jenny își primea buchețelul de doi bani. Povestea era cunoscută în teatru. O colegă îi spuse lui Jenny într-o zi:

„L-am văzut pe politehnicianul tău... Are un cap romantic, încîntător. E un băiat făcut să joace în *Badine* sau în *Chandelier*."

„De unde știi că-i al meu?"

„Pentru că mă aflam, întîmplător, la portar în momentul cînd aducea florile, spunînd cu timiditate: «Pentru domnișoara Jenny Sorbier, vă rog...» Era emoționant. Îl ghiceai pe băiatul foarte inteligent căruia îi este frică să nu fie

ridicol și care totuși nu-și poate stăpîni sentimentele... Un moment, am regretat chiar că nu vine pentru mine ; i-aș fi mulțumit, l-aș fi consolat... Bagă de seamă că nu cerea nimic, nici măcar să te vadă... Dar dacă eram în locul tău...

„L-ai fi primit ?“

„Da, pentru o clipă... Doar asta durează de săptămîni. Și în curînd vine vacanța. Ai să pleci... Așa că nu există pericolul să nu poți scăpa de el...“

„Ai dreptate, spuse Jenny. E o nebunie să-ți disprețuiești admiratorii cît timp sînt numeroși și tineri, ca să alergi după ei treizeci de ani mai tîrziu, cînd sînt rari și cu chelie.“

În seara acea, la plecare, i-a spus portarului :

„Bernard, miercurea viitoare, cînd vine politehnicianul cu violetele, spune-i să mi le aducă chiar el, după actul al treilea... Joc în *Mizantropul*. Rolul meu are o singură rochie. Am să urc în cabina mea și am să-l primesc acolo... Nu ! Am să-l aștept pe culoar, la piciorul scării... Sau, poate, în foaier.“

„Bine... Nu vă e teamă, domnișoară ?...“

„De ce să-mi fie teamă ? Plec în turneu peste zece zile, și de altfel tînărul ăsta e legat la mîini de școala lui.“

„Prea bine, domnișoară... Eu am spus ce aveam de spus...“

Miercurea următoare, fără să vrea, Jenny a jucat-o pe Célimène, pentru necunoscutul ei, cu o foarte vie dorință de a plăcea. În antract, urcă scărița, cuprinsă de curiozitate, aproape neliniștită. Se așeză în foaier și așteptă. În jurul ei circulau obișnuiții teatrului. Administratorul vor-

bea cu Blanche Pierson, pe atunci rivala lui Jenny, dar nici o uniformă neagră cu aur nu se arăta. Nervoasă, nerăbdătoare, fugi la poartă.

„N-a întrebat nimeni de mine ?“

„Nu, domnișoară.“

„E miercuri și n-am primit violetele. Bernard o fi uitat oare să mi le trimită sus ?... Sau o fi vreo neînțelegere ?“

„O neînțelegere, domnișoară ?... Ce fel de neînțelegere ? Doriți să mă duc la portar să văd despre ce e vorba ?“

„Da, dacă ești bun... Sau, mai bine, nu ! Îl văd eu pe Bernard la plecare.“

Apoi, glumind pe socoteala ei, își spuse :

„Ce animale ciudate sîntem noi ! Timp de șase luni, abia am dat atenție unei fidelități atît de discrete, și deodată, pentru că sînt lipsită de omagiul pe care-l disprețuiam, iată-mă tulburată ca și cum aș aștepta un amant... Ah ! Célimène, cît ai să-l regreți pe Alceste după ce te va părăsi îndurerat !“

După spectacol, intră la portar.

„Ei, Bernard ! Nu mi-ai trimis curtezanul ?“

„Domnișoară, e ca un făcut ! Azi n-a venit... E prima oară cînd acceptați să-l primiți și prima miercure, de șase luni, cînd lipsește la apel.“

„Extraordinar ! Crezi că l-a prevenit cineva și că s-a speriat ?“

„Nu, sigur că nu, domnișoară... Nimeni nu era la curent cu chestiunea, afară de dumneavoastră și de mine... Dumneavoastră n-ați spus nimic ?... Eu nici atîta... Nici nevestei nu i-am suflat o vorbă.“

„Atunci, cum îți explici ?“

„Nu-mi explic, domnişoară... Mai e şi întîmplarea... Poate că a obosit. Poate că a fost bolnav... Vedem noi miercurea viitoare."

Dar miercurea viitoare, nici urmă de politehnician şi de violete.

„Ce-i de făcut, Bernard ?... Crezi că l-am putea regăsi prin colegii lui... Sau prin general, comandantul şcolii ?"

„Dar cum, domnişoară ? Nici nu-i ştim măcar numele."

„Adevărat... Ce trist ! Totul a dat greş, Bernard."

„Ba nu, domnişoară... Aţi avut un an bogat, plecaţi în turneu, o să aveţi alte succese... Asta nu înseamnă că aţi dat greş !"

„Ai dreptate. Sînt o nerecunoscătoare... Numai că îndrăgisem tare violetele mele de miercuri."

A doua zi, Jenny părăsi Parisul, Henri Stahl o urmă cu devotament. In fiecare hotel, Jenny îşi găsea camera plină de trandafiri.

Cînd se întoarse la Paris, uitase de romanticul ei matematician.

Peste un an primi o scrisoare din partea unui colonel Genevrière, care-i cerea o întîlnire într-o chestiune personală. Scrisoarea era cuviincioasă şi demnă ; nu exista nici un motiv să refuze întrevederea cerută. Jenny îl rugă pe colonel să vină acasă la dînsa, într-o sîmbătă după amiază. Colonelul veni în civil, îmbrăcat în negru. Ea îl primi cu dezinvoltura graţioasă pe care i-o dăduse deprinderea scenei, dar pe care o avea şi din natură ; totuşi, atitudinea ei, aşa cum era

firesc, exprima o întrebare mută : „Ce dorea de la dînsa acest vizitator necunoscut ?" Aştepta.

„Vă mulţumesc, domnişoară, că m-aţi primit. Nu puteam să vă explic în scrisoare scopul vizitei mele. Dacă mi-am îngăduit să vă cer o întîlnire, am avut această îndrăzneală nu ca bărbat, ci ca tată... Mă vedeţi îmbrăcat în negru. Port doliu după fiul meu, locotenentul André Genevrière, ucis la Madagascar, acum două luni."

Jenny făcu un gest ca şi cum ar fi spus : „Vă compătimesc din toată inima, dar..."

„Nu l-aţi cunoscut pe fiul meu, domnişoară... Ştiu... Dar el vă cunoştea şi vă admira... Vi se va părea aproape de necrezut... şi totuşi, ceea ce vă voi spune e adevărat... Eraţi fiinţa pe care o admira şi pe care o iubea cel mai mult pe lumea asta..."

„Mi-e teamă să înţeleg, colonele... V-a spus-o el ?"

„Mie ? Nu... Ii spusese sorei lui, care-i era şi confidentă... Totul a început în ziua cînd a fost împreună cu ea să vadă *Jocul dragostei şi al întîmplării* [1]... Copiii mei s-au înapoiat vorbind cu entuziasm despre dumneavoastră. «Ce pudoare, cîtă gingăşie, spuneau ei, ce poezie emoţionantă...» Pe scurt, o mie de lucruri adevărate, nu mă îndoiesc, dar cărora înflăcărarea tinereţii, nevoia ei de absolut... Bietul meu băiat era un visător şi un romantic."

„Doamne ! strigă Jenny, el e cel care... ?"

[1] Comedie de Marivaux.

„Da, domnişoară. Politehnicianul, care în fiecare miercuri, timp de şase luni, v-a adus cîte un buchet de violete, era fiul meu, André... Asta o ştiu tot de la fiica mea... Sper că această copilărie, care era de fapt un omagiu, nu v-a displăcut... Vă iubea atît de mult pe dumneavoastră, sau poate imaginea pe care şi-o făurise despre dumneavoastră... Pereţii camerei lui erau acoperiţi cu fotografiile dumneavoastră... Cîte demersuri a făcut sora lui pe lîngă fotografii dumneavoastră ca să-i obţină una în plus!... La şcoală, colegii făceau glume pe socoteala lui din cauza acestei pasiuni... «Scrie-i o dată!» îi spuneau."

„De ce n-a făcut-o?"

„A făcut-o, domnişoară, şi vă aduc un teanc de scrisori care n-au fost niciodată expediate şi pe care le-am găsit după moartea lui."

Colonelul scoase din buzunar un pachet, pe care i-l întinse lui Jenny. Mi l-a arătat ea într-o zi; scrisul e fin, rapid, neciteţ... Un scris de matematician, un stil de poet.

„Vă rog să păstraţi aceste scrisori, domnişoară, ele vă aparţin... Şi vă rog să scuzaţi acest demers ciudat... M-am simţit dator să-l fac în amintirea fiului meu... În sentimentele pe care i le-aţi insuflat nu era nimic uşuratic, nimic nerespectuos. Pentru el aţi reprezentat perfecţiunea, graţia... Şi vă asigur că André era demn de marea lui dragoste."

„Dar de ce n-a cerut să mă vadă? De ce n-am încercat eu să-l întîlnesc?... Ah! ce necaz mi-e..."

„Nu trebuie să vă faceţi nici un fel de remuşcări, domnişoară... N-aveaţi cum să ghiciţi... Dacă, de îndată ce a terminat şcoala, André a cerut să plece în Madagascar, a fost, desigur, din cauza dumneavoastră... Da, îi spusese sorei lui: «Sau scap de această pasiune fără nădejde, plecînd departe, sau voi face fapte mari, şi atunci...»"

„Nu erau oare fapte destul de mari, spuse Jenny, credinţa, perseverenţa şi discreţia de care a dat dovadă?" Apoi, în clipa cînd colonelul se ridică să plece, îi prinse amîndouă mîinile. „Cred că n-am făcut nimic rău, spuse ea, şi totuşi... Şi totuşi mi se pare că am şi eu datorii faţă de această umbră, care, vai! n-a cunoscut mulţumirea... Vă rog, colonele, spuneţi-mi unde este îngropat fiul dumneavoastră... Vă jur că în fiecare miercuri, pînă la moarte, voi depune cîte un buchețel de violete pe mormîntul lui."

Iată de ce, încheie Léon Laurent, o viaţă întreagă, Jenny a noastră, care trece drept sceptică, dezamăgită — unii spun chiar cinică —, îşi lasă în fiecare miercuri prietenii, munca şi chiar dragostea, ca să se ducă, singură, la cimitirul Montparnasse, la mormîntul unui locotenent pe care nu l-a cunoscut niciodată... Aşa-i că am avut dreptate şi că povestea e prea sentimentală pentru vremurile noastre?

Se lăsă o tăcere, apoi Bertrand Schmitt spuse:

— O să existe totdeauna romantism pe lumea asta pentru cei care sînt demni de el.

O CARIERA

În atelierul pictorului Beltara se întrunesc, la fiecare a treia sîmbătă a lunii, deputatul Lambert-Leclerc (în momentul de față subsecretar de stat la finanțe), romancierul Civrac și Fabert, autorul acelui *Caliban Rege,* care tocmai a obținut la *Gymnase* un succes atît de neobișnuit.

Intr-o seară, Beltara prezentă prietenilor pe un tînăr provincial, vărul lui, care dorea să se consacre literelor :

— Copilul ăsta, le spuse el, a scris un roman pe care nu-l cred mai prost decît altele și pe care te rog, Civrac, să-l citești. Vărul meu nu cunoaște pe nimeni la Paris, locuiește la Bayeux, unde practică ingineria.

— Un om fericit, spuse Fabert. Ați scris o carte, locuiți în provincie și nu cunoașteți pe nimeni ? Succesul dumneavoastră e asigurat, domnule. Cinstea de a vă fi descoperit va fi disputată, și dacă veți ști să vă plăsmuiți cu atenție propria legendă, într-un an veți ajunge mai celebru decît însuși prietenul nostru Civrac. Dar vă dau un sfat : nu vă arătați... Bayeux ! Perfect. Bayeux. Cine nu e simpatic văzut din Bayeux ? Nu că n-ați părea un om încîntător, dar e omenește să nu suporți geniul decît de la mare distanță.

— Fiți bolnav, spuse Lambert-Leclerc, boala prilejuiește cariere frumoase.

— Și, orice-ai face, adăuga Beltara, nu-ți părăsi meseria. O meserie este un admirabil post de observație. Dacă te închizi într-un cabinet de lucru, ai să scrii într-un an, în chip de profesionist, cărți minunat construite și absolut plictisitoare.

— Imbecilule ! rosti cineva cu o voce aspră. „O meserie este un admirabil post de observație." Cum poate un om inteligent ca tine, Beltara, să repete asemenea clișee ? Ce anume vrei tu să observe un scriitor care să nu poată fi găsit în el însuși ? Oare Proust ieșea din casă ? Oare Tolstoi își părăsea ogoarele ? Cînd era întrebat cine e Natașa, răspundea : „Natașa sînt eu". Și Flaubert...

— Scuză-mă, îl întrerupse Beltara. Tolstoi trăia în mijlocul unei familii imense, și ăsta era unul dintre elementele forței sale. Proust era un om care mergea la Ritz, avea amici și scotea din ei tot ce putea, iar despre Flaubert...

— De acord, i-o reteză Civrac, dar închipuie-ți-l pe Proust lipsit de temele lui mondene ; ar fi găsit desigur altceva. E tot atît de atrăgător cînd vorbește despre boala lui, sau despre camera lui, sau despre bătrîna lui servitoare. De altfel am să-ți dau un exemplu care o să te convingă că cea mai vie inteligență, căreia norocul

i-a asigurat cele mai deosebite condiții de observație, nu e suficient pentru a produce o operă. Prietenul nostru Chalonnes... Cine a avut ocazia și timpul să observe mai bine ca el medii din cele mai diverse? Chalonnes a văzut, și de aproape, pictori, scriitori, industriași, actori, oameni politici, diplomați, într-un cuvînt, toate scenele, chiar cele mai ascunse, ale comediei umane. Și ce-a făcut din toate astea? Din păcate, știm noi ce!

— Chalonnes, întrerupse Lambert-Leclerc, ce s-a întîmplat cu Chalonnes? Are vreunul dintre voi știri despre el?

— Avem același librar, spuse Civrac, și-l întîlnesc acolo din cînd în cînd, dar se face că nu mă vede.

Tînărul provincial se aplecă spre gazda lui și o întrebă în șoaptă cine e Chalonnes.

— Civrac, spuse Beltara, povestește acestui copil cariera lui Chalonnes. La vîrsta lui, asta poate să-i servească drept exemplu.

Civrac se ridică, se așeză pe marginea divanului și, cu glasul lui ironic, care părea să rupă silabele cu dinții, începu îndată un discurs în toată legea:

— Nu știu, domnule, dacă ați auzit vreodată vorbindu-se despre Marea Retorică a liceului Henric al IV-lea, Retorica din 1893, la fel de celebră în cartierul Panthéonului ca și marea promoție a Școlii Normale din care, precum știți, au făcut parte Taine, Prévost-Paradol, Sarcey și Edmond About. Clasa aceasta a fost, așa cum îmi repetă unul dintre vechii noștri profesori ori

de cîte ori îl întîlnesc, o „pepinieră de oameni iluștri", pentru că acolo se găseau în același timp Beltara, Lambert-Leclerc, Fabert și eu însumi. Lambert-Leclerc, care își începuse pregătirea pentru viața publică, își petrecea după-amiezile cu Fabert la curse...

— Respectă-mi excelența, spuse ministrul.

— Excelența-ta era singurul dintre noi al cărui temperament de adolescent îngăduia încă de pe atunci să ți se prezică viitorul. Beltara nu manifesta nici o înclinație specială pentru desen. Fabert — nici o aptitudine pentru teatru. Profesorul nostru de literatură, moș Hamelin, îi spunea: „Bietul meu Fabert, nu vei ști niciodată franceza". Judecată dreaptă, pe care, însă, un public ignorant pare s-o revizuiască astăzi. Cît despre mine, marea mea plăcere artistică era pe atunci s-o desenez pe Venus pe marginea caietelor. Chalonnes ne întregea grupa.

Era un băiat blond, cu trăsături fine și fermecătoare, care muncea puțin, citea mult, își alegea admirabil poeții și cravatele și-și cîștigase asupra noastră, prin siguranța gustului, o mare autoritate. Cam pe atunci, citind povestea celor „Treisprezece", hotărîsem să fondăm noi patru și Chalonnes asociația celor „Cinci", de la liceul Henric al IV-lea. Fiecare dintre cei „Cinci" trebuia să-i susțină în viață pe ceilalți patru în toate împrejurările. Era stabilit că orice ar fi putut să obțină vreunul dintre cei „Cinci" — bani, influență, relații — trebuia să fie pus la dispoziția obștii. Era un plan frumos, dar n-a rămas decît plan, pentru că, în cele din urmă, sfîrșitul studiilor ne-a despărțit.

Excelența-sa și cu mine am făcut Dreptul; Fabert, care era silit să-și cîștige existența, a intrat la banca unchiului său; Beltara a început Medicina. Armata ne-a împrăștiat și mai tare, și apoi întîmplarea. Timp de șase ani n-am avut unii despre alții decît știri foarte rare.

La Salonul din 1900 am văzut pentru prima oară o pînză a lui Beltara. Am fost surprins să-l regăsesc pictor și mai surprins, încă, să-i descopăr talentul. Întotdeauna descoperi cu adîncă mirare talentul la un prieten din copilărie. Ideea că oamenii de geniu au fost și ei colegii cuiva nu ne ajută să înțelegem că unul dintre ei ar fi putut să fie prietenul nostru. I-am scris. M-a invitat la el. Atelierul lui mi-a plăcut, m-am mai dus pe acolo de cîteva ori și, după un lung schimb de scrisori și de telegrame, am izbutit, în cele din urmă, să pun la cale o masă a celor „Cinci". La această masă, fiecare a povestit ce a făcut de la terminarea liceului.

Printr-un șir de întîmplări destul de ciudate, trei dintre noi ne îndepărtaserăm de carierele pe care ni le hărăziseră părinții. Beltara, a cărui amantă era model, făcuse, pentru propria lui plăcere, niște schițe ale ei, care se dovediseră a fi bune. Femeia aceea îl dusese pe la diverși pictori. El începuse să lucreze, reușise și, după cîteva luni, se lăsase de medicină.

Apoi, întorcîndu-se în Sudul lui natal, pictase numeroase portrete ale unor negustori marsiliezi și ale soțiilor lor și cîștigase vreo douăzeci de mii de franci, ceea ce îi îngăduise să muncească, chiar la întoarcerea în Paris, pentru propria lui plăcere. Mi-a arătat pînze care „afirmau un temperament", cum se exprimau pe atunci criticii de artă.

Fabert, căruia i s-a jucat un act de către artiștii amatori, cu prilejul unei serate date de unchiul său, primise felicitări călduroase de la un bătrîn autor, prieten al familiei. Acest om generos, care îl îndrăgise, prezentase de curînd la Odeon prima piesă a colegului nostru: *Stepa*. Lambert-Leclerc era secretarul unui senator de Ardèche, care-și luase angajamentul să facă din el un subprefect. Eu scrisesem nuvele, pe care i-am silit pe cei „Cinci" să le asculte.

Chalonnes ne urmărise în tăcere. A făcut observații fine și juste asupra primelor mele încercări, mi-a atras atenția că una dintre nuvele nu este decît o nuvelă de Mérimée, transformată după capul meu, și că stilul meu semăna prea tare cu al lui Barrès, pe care-l admiram foarte mult. Văzuse piesa lui Fabert, și, cu un surprinzător simț al tehnicii teatrale, i-a atras atenția asupra unei scene care trebuia modificată. Cu Beltara a făcut înconjurul atelierului și a vorbit despre impresionism cu o competență admirabilă. Apoi, spre folosul lui Lambert-Leclerc a făcut o analiză a situației politice din Ardèche și a dovedit o cunoaștere precisă a subiectului. Cu toții ne-am reîntărit vechea părere că Chalonnes este cel mai strălucitor din grupul nostru, și cu o sinceră umilință i-am cerut să ne povestească și el începutul carierei sale.

Moștenise, la optsprezece ani, o avere destul de mare și se instalase cu cărțile lui într-un mic apartament, unde, după cum ne spunea, lucra la mai multe volume deodată.

Primul trebuia să fie un roman în genul lui *Wilhelm Meister* al lui Goethe, reprezentînd de fapt cel dintîi volum dintr-o *Nouă Comedie Umană*. Se gîndea de asemenea la o piesă de teatru care urma să îmbine elemente din Shakespeare, din Musset și din Molière: „Înțelegi ce vreau să spun, fantastică și ironică, ușoară și profundă". În sfîrșit, începuse să lucreze la o *Filozofie a spiritului*, „înrudită cu a lui Bergson, îmi spuse el, dar mergea mult mai departe cu analizele".

M-am dus să-l vizitez, și apartamentul lui mi s-a părut — mie, care trăiam pe atunci într-o cameră mobilată de hotel — locul cel mai încîntător din lume. Mobile vechi, cîteva copii după statui din Luvru, o copie bună după un Holbein, rafturi încărcate cu cărți frumos legate, un desen autentic de Fragonnard formau un interior de artist.

Mi-a oferit o țigară englezească, care avea o culoare deosebită și un gust neașteptat. I-am cerut să văd începutul *Noii Comedii Umane*, dar prima pagină încă nu era terminată. Din piesa de teatru nu avea decît titlul; din *Filozofia spiritului* — o duzină de fișe. Dar mi-a arătat pe-ndelete un mic *Don Quijotte* romantic, cu desene minunate, pe care tocmai îl cumpărase de la vecinul său anticarul, autografe date de Verlaine, catalogul unor negustori de tablouri. Am petrecut toată după-amiaza cu el; mi-a fost foarte plăcut în tovărășia lui.

Și astfel, întîmplarea reconstituise grupul celor „Cinci", care deveni mai solid ca oricînd.

Chalonnes, neavînd nimic de făcut, asigura legătura. Adesea își petrecea zilele în atelierul lui Beltara. Acesta ajunsese la modă de cînd făcuse portretul doamnei Jarvis, ambasadoarea americană. Multe femei frumoase veneau la el să le picteze și-și aduceau prietenele ca să asiste la ședințele de pozat sau să vadă lucrarea terminată. Atelierul era plin de argentiniene cu ochi minunați, de americane blonde, de englezoaice estete, care-l comparau pe amicul nostru cu Whistler. Multe dintre aceste femei veneau pentru Chalonnes, care le amuza și le plăcea. Beltara, care pricepuse repede puterea de atracție a amicului său, se servea cu îndemînare de această momeală. Chalonnes își avea acolo fotoliul lui, cutia de țigări la dreapta, punga de bomboane la stînga. Umplea atelierul, și în timpul ședințelor de pozare avea sarcina să distreze modelul. Reușise de asemenea să se facă indispensabil, printr-un fel de instinct al compoziției picturale. Nimeni mai bine decît el nu găsea decorul și poza potrivită unei anumite figuri. Înzestrat cu un simț rar al frumuseții tonurilor, indica pictorului un strop de galben sau de albastru, pe care acesta trebuia să le prindă din zbor. „Dragul meu, ar trebui să faci critică de artă", îi spunea Beltara, uimit de înzestrările prietenului lui.

— Da, știu, răspundea liniștit Chalonnes, dar nu vreau să mă împrăștii.

În atelierul acesta a cunoscut-o pe doamna de Thianges, ducesa de Capri, pe Celia Dawson, pe doamna Jarvis, care-l invitară toate la cină. Pentru ele, el era un „om de litere", prietenul lui Beltara, și îl prezentau oaspeților drept

„domnul Chalonnes, binecunoscutul scriitor". Deveni un fel de consilier literar al frumuseţilor la modă. Il luau pe la librării şi-l rugau să le îndrume lecturile. El promitea fiecăreia să-i dedice cîte unul din romanele ce urmau să alcătuiască *Noua Comedie Umană*.

Multe dintre ele îi povesteau viaţa. „Mi-ar plăcea să-mi vorbiţi despre dumneavoastră, le spunea el, pentru marea mea maşină am nevoie de toate mecanismele sufletului unei femei inteligente." Cunoscut ca om discret, deveni repede deţinătorul celor mai nostime secrete din Paris. Cum intra într-un salon, îndată se îndreptau spre el cîteva figuri încîntătoare.

Şi cum femeile îşi deschideau sufletele în faţa lui, îl găsiră şi bun psiholog. Se spunea în mod obişnuit: „Chalonnes este unul dintre cei mai fini bărbaţi, dintre cei mai înţelegători".

— Ar trebui, i-am spus într-o zi, să scrii romane de analiză. Nimeni n-ar realiza mai bine decît tine un fel de *Dominique* feminin al zilelor noastre.

— Da, da, ştiu, mi-a spus el cu aerul unui om copleşit de tot felul de treburi şi care se vede silit să le refuze tocmai pe cele mai plăcute, numai că eu am marea mea operă şi, oricum, asupra ei trebuie să mă concentrez.

Adesea, Fabert venea să-l caute la atelier ca să-l ia la repetiţii. De cînd cu succesul *Carnavalului* său, Fabert devenise un om important în teatrele de bulevard. Ii cerea lui Chalonnes să aducă o boare de aer proaspăt în momentele cînd actorii şi regizorii sînt atît de sătui de toate, încît îi simţi gata să lase baltă piesa. Chalonnes

se achita magistral de acest rol. Simţea mişcarea unei scene, curba unui act, dibuia o intonaţie falsă, o tiradă prea lungă. Sîcîiţi la început de necunoscutul acesta, actorii sfîrşiră prin a-l adopta. Sătui de autor, veşnicul duşman, îl îndrăgiră pe omul acesta, care nu însemna nimic. In curînd, deveni destul de cunoscut în lumea teatrelor, la început ca „amicul domnului Fabert", apoi sub numele lui adevărat. Controlorii prinseseră obiceiul să-i dea un fotoliu în schimbul unui zîmbet. Mai întîi cîţiva secretari, apoi toţi, l-au înscris pe listele de repetiţii „generale".

— Ar trebui să faci critică teatrală, îi spuse Fabert, ţi-ar reuşi foarte bine.

— Da! desigur, răspunse Chalonnes, dar, vezi tu, fiecare cu meseria lui.

In anul în care cei „Cinci" împliniră cu toţii treizeci şi patru de ani, eu am primit premiul Goncourt pentru *Ursul albastru*, şi pe Lambert-Leclerc l-au făcut deputat. Fabert şi Beltara erau de multă vreme foarte cunoscuţi. Unitatea noastră nu era cu nimic zdruncinată. Şi astfel se realizase fără efort scenariul romantic care ne distrase atîta pe vremea cînd eram liceeni. Micul nostru grup întindea încet-încet, spre lumile cele mai diferite, tentacule puternice şi bine înfipte. Reprezentam într-adevăr una dintre forţele Parisului, o forţă cu atît mai eficace cu cît nu era oficială.

Fără îndoială, faptul că un grup artistic este recunoscut *de jure* aduce avantaje. Faima cîştigată de unul dintre membri se adăugă automat, în spiritul publicului, la reputaţia celorlalţi, şi numele grupului, dacă e bine ales, atrage curio-

zitatea. Un om cultivat din 1835 putea fi iertat dacă ar fi ignorat existența domnului Sainte-Beuve, dar nu avea dreptul să-i ignoreze pe *Romantici*. Totuși, nici neajunsurile nu sînt mai mici. Decadența este și ea colectivă, așa cum a fost grandoarea. Doctrinele, manifestele oferă ținte ușoare. A ataca în franctiror este mai puțin riscant.

Noi nu exercitam aceeași profesie, deci nu ne despărțea nici un fel de invidie. Formam o încîntătoare asociație de admirație reciprocă. Cum pătrundea vreunul dintre noi într-un salon nou, făcea un elogiu atît de viu celorlalți patru, încît era rugat să-i aducă și pe ei.

Lenea de a gîndi este destul de mare la cei mai mulți dintre oameni, așa că ei acceptă întotdeauna de la un expert stabilirea unei scări de valori artistice. Fabert era un mare dramaturg pentru că așa spuneam eu, iar eu eram „cel mai profund dintre romancieri" pentru că Fabert repeta mereu acest lucru. Cînd am dat, în atelierul acela, „Serbarea venețiană în secolul al XVIII-lea", ne-a fost ușor să adunăm acolo tot ceea ce merită să fie cunoscut la Paris. A fost o seară încîntătoare. Femei foarte frumoase au jucat o comedioară a lui Fabert într-un decor de Beltara. Dar în ochii musafirilor noștri, gazda era Chalonnes. Avea răgaz, multă grație; devenise în mod firesc șeful nostru de protocol. Cînd ni se spunea „deliciosul dumneavoastră prieten..." știam că e vorba de el.

Continua să nu facă nimic — și nu mă refer numai la faptul că romanul, piesa, lucrarea lui despre filozofia spiritului nu înaintaseră cu un

rînd; el, literalmente, nu făcea nimic. Nu numai că nu publicase nici o carte, dar nu scrisese niciodată un articol de revistă, niciodată o notă în vreun jurnal, nu pronunțase niciodată o vorbă în public. Și asta nu pentru că i-ar fi fost greu să obțină publicarea; îi cunoștea, și încă foarte bine, pe cei mai importanți editori, pe directorii revistelor. Și nici pentru că ar fi dorit, cu bunăștire și din chibzuială, să rămînă un spectator. Nu, la el setea de glorie era firească. Faptul se datora unor cauze felurite și convergente, unei nepăsări înnăscute, unei curiozități instabile, unui soi de neputință de a voi. Un artist este întotdeauna într-o privință un infirm; tocmai infirmitatea îl desprinde de real, îl forțează să „decoleze", să zboare deasupra vieții. Chalonnes era prea bine împlîntat în viață, ea îl satisfăcea pe deplin. Lenea lui desăvîrșită îi oglindea fericirea.

De altfel, nu exista scriitor care să nu-l numească pe amicul nostru „scumpul meu confrate" și să nu-i trimită cărți. Pe măsură ce unul sau altul dintre noi înaintam în ierarhia lumii pariziene, atît de precisă în aparenta ei neglijență, Chalonnes avansa și el și se vedea, într-un fel, cinstit cu gradul la care ajungea vreunul dintre noi. Noi aveam toată grija ca mîndria să-i fie cruțată în orice împrejurare. Așa cum un general de curînd avansat și puțin rușinat de o alegere de care se teme să nu fie cumva arbitrară se străduiește să-l ridice la suprafață pe un vechi camarad de la Saint-Cyr.

Incepuserăm să vedem învîrtindu-se în jurul nostru tot felul de tineri, care veneau să ne

ceară sprijinul. Pentru ei, Chalonnes, care trăia printre noi ca egalul nostru, era „scumpe maestre“, fiind vorba de o generaţie prudentă. Intre ei, poate că se întrebau: „Ce a scris ăsta? Ai citit ceva de el?“ Uneori, cîte un nepriceput îl felicita pentru *Ursul albastru,* sau pentru *Caliban Rege.* „Scuzaţi-mă, spunea Chalonnes, de sus şi cu un ton uşor jignit, sînt lucrări foarte bune, într-adevăr, dar nu sînt ale mele.“ Dintre noi cinci, de altfel, el era singurul care primea cu plăcere să citească manuscrise şi să dea sfaturi — inutile ca toate sfaturile, dar întotdeauna fine şi înţelepte.

Această glorie gratuită se înfiripase atît de încet şi printr-o mişcare atît de firească, încît nu ne mai surprinse. Am fi fost miraţi, şi chiar scandalizaţi, dacă din neglijenţă amicul nostru n-ar fi fost invitat la una din ceremoniile oficiale care reunesc „lumea literelor şi a artelor“. De altfel, nu era uitat niciodată. Uneori, cînd întîmplarea ne făcea să descoperim singurătatea şi sărăcia vreunui mare artist necunoscut, neluat în seamă nici de public, nici de stat, ni se întîmpla să cugetăm o clipă cît e de paradoxală reuşita lui Chalonnes. „Da, gîndeam noi, poate că e nedrept, dar ce să-i faci?! Intotdeauna a fost aşa. Şi apoi, celălalt are geniu, are partea cea mai bună.“

Intr-o dimineaţă, venind la el să-mi iau micul dejun, am văzut într-un colţ un adolescent respectuos care tria reviste vechi. Chalonnes îl prezentă „secretarul meu“. Era un băieţaş foarte drăguţ, care absolvise Şcoala de istorie şi arheologie naţională.

După cîteva zile, Chalonnes ne spuse că-l plăteşte cu 300 de franci pe lună şi ne mărturisi că această cheltuială îl cam strîmtorează. „Dar, adăuga el cu resemnare, e greu pentru oameni ca noi să se lipsească de secretar.“

Războiul din 1914 l-a atins pe fiecare. Beltara a fost dragon, Fabert — aviator la Salonic, Lambert-Leclerc, după o rană onorabilă, a revenit la Cameră şi a obţinut un subsecretariat de stat. Chalonnes, după ce fusese infanterist de clasa a II-a la intendenţă, a fost rechemat de către serviciul de propagandă şi a terminat războiul în strada Francisc I. La demobilizarea noastră, a lui Fabert şi a mea, ne-a făcut servicii mari, căci pierduserăm contactul cu Parisul în timpul îndelungatei noastre absenţe, în timp ce el, dimpotrivă, îşi făcuse noi şi puternice prietenii.

Beltara fusese decorat cu un ordin militar. Fabert îl avea de multă vreme. Lambert-Leclerc a obţinut de la colegul său care se ocupa cu bele-artele să fac şi eu parte din prima promoţie civilă de după armistiţiu. Cei cinci mi-au oferit o mică dar încîntătoare cină (icre negre, votcă, nisetru) într-unul din restaurantele ruseşti. Muzicanţii, în caftane de mătase, cîntau cîntece ţigăneşti. Mi s-a părut (poate din pricina tristeţii acelor cîntece) că Chalonnes era cam abătut în seara aceea.

Am plecat pe o frumoasă noapte de iarnă împreună cu Fabert, care locuieşte în cartierul meu, şi, mergînd pe Champs-Elysées, n-am vorbit decît despre el.

— Bietul Chalonnes! spusei eu, totuşi trebuie să-i fie penibil, la vîrsta asta, să vadă în urma lui un trecut absolut gol.

— Crezi tu că-şi dă seama? întrebă Fabert. E de o inconştienţă atît de măreaţă!

— Nu ştiu. Cred mai curînd că trăieşte pe două planuri. Cînd totul merge bine, cînd e foarte solicitat, sărbătorit, uită că n-a făcut nimic ca să merite toate astea. Dar, în fond, nu se poate să nu-şi dea seama. Există în el o nelinişte mereu prezentă, care trebuie să răbufnească de îndată ce la suprafaţă totul se linişteşte... Intr-o seară ca asta, în care aţi vorbit toţi cu atîta bunăvoinţă despre opera mea, iar eu am încercat să vă răspund, cum de nu şi-o fi dat seama că despre el nu era nimic de spus?

— Dar poate fi închipuit un om total lipsit de ambiţie şi deci de gelozie?

— Fireşte, dar nu cred să fie cazul lui Chalonnes. Pentru asta ar trebui să fie sau foarte modest şi să-şi spună: „Aceste lucruri nu sînt pentru mine", sau foarte orgolios şi să gîndească: „Nu le doresc". Chalonnes doreşte aceleaşi lucruri ca şi toată lumea, dar e mai mult leneş decît ambiţios. Te asigur că e o situaţie dureroasă.

Subiectul ne-a preocupat multă vreme; fiecare dintre noi îl trata cu bunăvoinţă. Prin contrast cu atîta sterilitate, propria noastră fecunditate devenea mai concretă, şi acest sentiment plăcut ne inspira milă pentru Chalonnes.

A doua zi, Fabert şi cu mine ne-am dus să-l vedem pe Lambert-Leclerc la minister.

— Dorim, i-am spus eu, să-ţi expunem o idee care ne-a venit aseară după ce ne-am despărţit. Nu crezi că e foarte neplăcut pentru Chalonnes să ne vadă pe toţi patru decoraţi, în timp ce el, singur, e ţinut departe? N-are nici o importanţă? Bineînţeles, dar nimic nu este important: e vorba de un simbol. Şi, în definitiv, dacă asta n-are nici o importanţă, de ce să nu fie şi Chalonnes la fel cu ceilalţi?

— Eu aş fi de acord, spuse Lambert-Leclerc, dar i-ar trebui titluri.

(— Cum? protestă ministrul din fundul divanului pe care era întins, eu n-am pronunţat niciodată o asemenea platitudine.

— O, iartă-mă. Mă adresez lui Fabert... Tu ai spus: „E necesară măcar aparenţa titularilor."

— Asta, poate, spuse Lambert-Leclerc. Nu eram la secţia Bele-Arte, nu puteam să fac ce voiam, dar vă spusesem doar că dacă Chalonnes vrea să treacă la mine, la aprovizionare, ar fi foarte uşor.)

— Era stupid, continuă povestitorul. Dar trebuie să recunosc că n-ai stăruit. La promoţia Hégésippe Moreau, Chalonnes îşi primi crucea. Cînd i-am cerut să semneze cererea, am avut stîngăcia să-i spun (pentru că eram puţin stîrnit văzînd că socoteşte acest lucru firesc) că am avut unele greutăţi în rezolvarea chestiunii.

— Adevărat? se miră el. Aş fi crezut, dimpotrivă, că e foarte simplu.

— Da, dacă aveai titluri...

Dar surpriza lui a fost atît de mare, încît am schimbat vorba.

Amicii şi admiratorii i-au oferit un mic banchet. Lambert-Leclerc l-a adus cu el pe ministrul Instrucţiunii Publice, care se nimerise să fie un om de spirit. Mai erau acolo doi academicieni, plus un laureat al premiului Goncourt, actriţe, oameni de lume. Din capul locului, atmosfera a fost cum nu se poate mai plăcută. Omul e mai curînd un animal binevoitor atunci cînd nu este nici gelos, nici neliniştit. Chalonnes, care nu stînjenea pe nimeni, era simpatic tuturor, şi pentru că se ivise ocazia participării la fericirea lui, toată lumea era bucuroasă s-o facă.

In sufletul lor, toţi cei de faţă ştiau bine că eroul acestei sărbătoriri nu era nimic altceva decît închipuirea pe care ei şi-o făuriseră despre el. Ii erau recunoscători că existenţa lui depinde numai de favoarea lor şi, în strălucirea stranie a acestei cariere, gustau dovada sigură a puterii lor, care smulsese neantului o glorie. Ludovic al XIV-lea îi iubea mult pe oamenii care-i datorau totul, şi, în această privinţă toate elitele sînt regale.

La desert, un poet recită versuri încîntătoare. Ministrul ţinu un mic discurs „pe un ton de glumă drăguţă şi duioasă“, cum ar fi notat fraţii Goncourt, vorbind despre influenţa discretă şi adîncă a lui Chalonnes asupra literaturii franceze contemporane, despre talentul lui de „causeur“, despre Rivarol, Mallarmé. Toată masa, în picioare, îl aclamă. Apoi răspunse Chalonnes, cu multă fineţe şi modestie. Fu ascultat într-o atmosferă de emoţie cu adevărat plăcută şi delicată. Pe scurt, există sărbătoriri simpatice, şi cea despre care vorbesc a fost pe deplin.

La plecare, l-am luat pe Chalonnes în trăsura mea şi i-am spus :

— A fost foarte bine.

— Da, nu-i aşa? mi-a răspuns el. Şi mi-a făcut plăcere să simt că toată lumea a fost foarte sinceră.

Avea dreptate.

Cariera lui Chalonnes se deschidea astfel minunată şi netedă ca o cale regală, în faţa ochilor noştri satisfăcuţi. Nici o pată, nici un eşec; e privilegiul neantului de a fi cu desăvîrşire invulnerabil. Puteam să-i prezicem de pe acum amicului nostru rozeta, cravata; de pe acum, în anumite case prietene, se vorbea despre institut. Ducesa de T... sugerase cu sfială acest proiect unui academician, mare meşter în potrivirea alegerilor, care îi răspunse: „Ne gîndim noi la asta, dar ar fi cam prematur“. Pe faţa lui Chalonnes se desluşea tot mai bine frumoasa seninătate pe care o dă fie cea mai curată înţelepciune, fie cea mai netulburată inactivitate, cele două putîndu-se de altfel şi confunda.

Cam pe atunci începu mrs. Pecks să se intereseze de el. Gladys Newton Pecks era o americană tînără şi bogată, care, ca mai toate americanele bogate şi tinere, trăia (şi de altfel mai trăieşte şi acum) cea mai mare parte a anului în Franţa. Are un apartament pe strada Francisc I şi o casă în Sud. Soţul ei, William Newton Pecks, fiind preşedinte la *Universal Rubber Company* [1] şi la mai multe societăţi de căi ferate, nu-şi petrece pe continent decît vacanţele.

[1] Societate universală de cauciuc (în l. engl.).

O cunoşteam cu toţii de multă vreme pe Gladys Pecks, care se consacrase întotdeauna cu pasiune literaturii, picturii şi muzicii moderne. Se ocupase mult de Beltara în perioada lui de debut. Îi cumpărase pînze, îl pusese să-i facă portretul şi-i înlesnise comanda portretului doamnei Jarvis, ceea ce însemnase lansarea lui. Timp de doi ani nu le vorbise prietenilor ei decît despre Beltara ; oferise dineuri Beltara, organizase expoziţii Beltara, şi, în sfîrşit, îl invitase să-şi petreacă o iarnă în casa ei din Napoule ca să poată lucra în linişte.

Apoi venise succesul, şi succesul pecetluieşte întotdeauna sfîrşitul marilor prietenii ale doamnei Pecks. Femeie de o inteligenţă remarcabilă, ea dovedeşte în dragostea ei pentru lucrurile de artă sentimentele anumitor speculanţi de bursă, care au oroare de valorile clasice şi nu se ocupă decît de acţiuni mici, încă necunoscute marelui public, dar asupra cărora ei deţin informaţii confidenţiale şi sigure. Ea îl iubeşte pe scriitorul care nu găseşte editor, pe autorul dramatic obscur, jucat de trei ori într-un teatru de avangardă, pe muzicianul de tipul lui Eric Satie înainte de a fi făcut discipoli, sau pe eruditul specialist într-un domeniu anevoios, cum ar fi acela al cărţilor religioase indiene sau al picturii primitive chineze.

De altfel, niciodată oamenii pe care-i ocroteşte ea nu sînt nulităţi şi nici măcar mediocri. E îndemînatică şi are gust. Doar teama de vulgaritate, de banal poate s-o îndepărteze de tot ce-i excepţional. Nu o văd pe Gladys Pecks înnebunită după Tolstoi sau Balzac. E o femeie care se îmbracă minunat, la cea mai bună croitoreasă, dar care încetează să mai poarte o rochie, oricît de frumoasă ar fi şi oricît de mult i-ar plăcea, din clipa cînd ştie că a fost copiată. Pe scriitori şi pictori îi tratează la fel ; îi cedează cameristei din momentul cînd prietenele ei au început să-i înţeleagă.

Cred că eu port răspunderea de a o fi lansat pe urmele lui Chalonnes. Fusesem aşezat lîngă ea într-o seară, la un dineu dat de Hélène de Thianges. Nu mai ştiu cum, venise vorba despre el şi am spus :

— Nu, n-a publicat nimic, dar are proiecte mari, şi cîteva lucrări sînt gata schiţate.

— Le-aţi văzut ?

— Da, dar n-aş fi în stare să vă vorbesc despre ele. Sînt doar nişte note.

N-am făcut-o anume, dar asta e tocmai ceea ce, mai mult ca orice în lume, putea s-o ademenească pe o doamnă Pecks. Îndată după dineu, l-a înghesuit pe Chalonnes într-un colţ şi, în ciuda strădaniilor Hélènei, căreia îi plăcea ca în salonul ei grupurile să se facă şi să se desfacă, nu i-a mai dat drumul toată seara. Îi observam de departe. „Ar fi trebuit să prevăd una ca asta, îmi spuneam... Dar, desigur, Chalonnes este autorul ideal pentru Gladys Pecks. Ea caută ineditul, ermeticul ; se poate închipui ceva mai ermetic decît publicul lui Chalonnes — public care nu există — sau mai inedit decît opera lui, care n-a fost niciodată scrisă ? Fizicianul care rarefiază din ce în ce mai mult aerul dintr-un balon tinde către vidul absolut ; Gladys Pecks, rarefiind materia operei prietenilor, pe care-i avusese

pe rînd, tindea către neant. Cu Chalonnes a nimerit-o. Şi pentru unul, şi pentru celălalt va fi o admirabilă consacrare a carierei şi, fără îndoială, am făcut doi fericiţi."

Într-adevăr, chiar de-a doua zi, în viaţa lui Gladys Pecks a început perioada Chalonnes. Era hotărît că el va cina la dînsa de trei ori pe săptămînă, că ea se va duce la el să-i vadă manuscrisele, că ea îl va lua cu dînsa în iarna următoare la Napoule „ca să poată lucra în linişte". Timp de cîteva zile, am fost cam îngrozit de ideea primului contact dintre Gladys Pecks şi manuscrisele lui Chalonnes. Mi se părea că, pînă şi pentru ea, aceste manuscrise erau prea subţirele. Era o slăbiciune şi o eroare de raţionament din partea mea. Am văzut-o chiar a doua zi după primul inventar: era entuziasmată.

— *There is more in this...* există mai multă substanţă, îmi spuse ea, în proiectele prietenului dumneavoastră decît în opera masivă a lui Henry James [1]... Totul merge bine.

Această lună de miere spirituală a durat cam două luni, în timpul cărora Gladys Pecks trîmbiţase în tot Parisul că se ocupă de publicarea operelor unui mare scriitor necunoscut, care era Chalonnes al nostru. Îi găsise un editor; căuta un traducător englez. Îl prezentă pe Chalonnes tuturor străinilor celebri care treceau prin Paris: lui George Moore [2], lui Pirandello [3], lui Hoffmansthal [4], lui Sinclair Lewis [5]. Apoi, după ce

[1] Romancier şi eseist american (1843—1916).
[2] Scriitor irlandez (1852—1933).
[3] Celebru scriitor italian (1867—1936).
[4] Dramaturg austriac (1874—1929).
[5] Romancier american (1885—1951).

isprăvi toate mijloacele de agitaţie posibile în jurul lui, îi ceru lui Chalonnes un text.

S-ar fi mulţumit cu un lucru cît de mic, un eseu, o plachetă, cîteva pagini. Chalonnes, care, fireşte, nu lucrase în timpul celor două luni mai mult decît de obicei, nu putea să-i dea nimic şi i-a spus-o cu o seninătate, încă netulburată de nimic. Dar Gladys Pecks nu era femeia care să lase un geniu în paragină. De zece ori în viaţa ei luase în antrepriză pe cîte unul dintre aceşti oameni mărunţi, obscuri, săraci, timizi, care, nu se ştie de ce, au darul misterios al scrisului, al picturii, al compoziţiei, şi în cîteva luni făcuse din el un om celebru, căutat, linguşit. Găsise în aceste metamorfoze plăceri vii. Avea o mare şi îndreptăţită încredere în posibilităţile ei de alegere şi de lansare. Luase iniţiativa dresajului lui Chalonnes, şi — cu sau fără voia lui — Chalonnes trebuia să producă.

Nu ştiu cum a procedat ea: fără îndoială, măgulindu-l, sau poate cu promisiuni (prin cochetărie n-aş crede, fiindcă am cunoscut-o pe Gladys ca pe o femeie rece şi absolut pură); ştiu doar că într-o bună dimineaţă am primit vizita lui Chalonnes, care părea foarte încurcat.

— Aş dori părerea ta, îmi spuse... Gladys Pecks se oferă să-mi pună la dispoziţie, pe tot timpul iernii, casa ei din Napoule, ca să pot lucra în linişte. Îţi mărturisesc că nu prea am chef să părăsesc Parisul... Şi apoi, acum nici nu mă prea simt în formă... Dar, vezi, asta i-ar face plăcere; e foarte înflăcărată de romanul meu, şi gîndul că, poate, în cîteva luni de singurătate l-aş putea isprăvi e destul de ispititor.

„A isprăvi romanul" mi s-a părut un eufemism ciudat, căci nu știam să-l fi început vreodată; dar, cum lucrul fusese spus cu mare seriozitate, m-am ferit să subliniez cuvîntul.

— Ei bine, i-am spus, sînt încîntat; doamna Pecks are de o mie de ori dreptate. Tu ești desigur foarte talentat, risipești zilnic în conversații obișnuite capitole întregi dintr-o carte strălucită. Dacă solicitudinea unei femei, o atmosferă de încredere, de admirație, îți îngăduie să exprimi, în sfîrșit, tot ceea ce noi știm bine că ai de spus, vom fi cu toții foarte fericiți... Primește, dragul meu, o să mă bucur... O să ne bucurăm cu toții.

Mi-a mulțumit și, cîteva zile mai tîrziu, a venit să-mi anunțe plecarea. În tot timpul iernii n-am primit de la el decît cîteva cărți poștale. În februarie m-am dus să-l văd la Napoule.

Casa familiei Pecks — micul castel tipic provensal care domină golful restaurat de ei — e foarte frumoasă. Contrastul dintre asprimea ținutului, a peisajului, și confortul aproape de necrezut al apartamentelor dau impresia de feerie. Grădinile sînt așezate în terasă și foarte ingenios trucate, căci pentru construirea lor, în coasta unei stînci, a trebuit să se aducă mase imense de beton. Cu mari cheltuieli, familia Pecks a procurat din Italia chiparoși, care, cu înălțimea lor decorativă, încadrează acest peisaj artificial și violent. Cînd am sosit, majordomul mi-a spus că domnul lucrează și m-a lăsat să aștept destul de mult.

— Dragul meu, mi-a spus Chalonnes cînd, în sfîrșit, m-a primit, nu știam ce-i aia muncă. Lucrez în mijlocul bucuriei și al belșugului. Ideile mă înconjoară, mă asediază, mă amețesc. Pana mea nu-i în stare să alerge destul de repede pentru a nota toate imaginile, amintirile, gîndurile care-mi țîșnesc din memorie. Oare și ție ți se întîmplă așa?

Am mărturisit cu umilință că asemenea crize de supraabundență mie mi se întîmplă mai rar; am mai adăugat că mi se părea firesc ca el, mai curînd decît mine, să fie beneficiarul unui asemenea har și că lunga lui tăcere îi îngăduise să adune material așa cum nici unul dintre noi nu izbutise.

Am petrecut cu el toată seara (doamna Pecks era încă la Paris). L-am găsit schimbat în chip ciudat. Unul dintre farmecele sale de pînă atunci fusese conversația lui nespus de variată. Pentru mine, care n-am mult timp de citit, era prețios să găsesc în Chalonnes un om care citea de toate. Prin el descoperisem pe cei mai interesanți dintre tineri. Cum el ieșea în fiecare seară, fie la teatru, fie în lume, nimeni la Paris nu știa mai multe istorii, mai multe drame intime sau mai multe vorbe de duh. Chalonnes era mai ales unul dintre rarii prieteni cu care puteai să vorbești întotdeauna despre tine, despre munca ta, simțind că e cu adevărat interesat și că, în timp ce tu vorbești, el nu se gîndește la propria lui persoană. Toate acestea erau foarte plăcute.

Dar Chalonnes pe care-l regăseam la Napoule era alt om. De două luni nu mai deschisese o carte, nu mai văzuse pe nimeni. Nu mai vor-

bea, de fapt, decît despre romanul lui. I-am dat noutăți despre prietenii noștri. M-a ascultat o clipă, apoi a scos din buzunar un carnețel, în care și-a făcut o însemnare.

— Ce faci ? l-am întrebat.

— Nimic, mi-a trecut prin cap o idee pentru cartea mea și n-am vrut s-o las să-mi scape.

O clipă după aceea, în timp ce tocmai îi citam un cuvînt spus de unul dintre modelele lui Beltara, carnetul reapăru.

— Iar ! Dar e o manie.

— Dragul meu, am un personaj care pe alocuri seamănă cu Beltara. Ceea ce-mi spui tu îmi poate fi de mare folos.

Avea cumplita deformație profesională a începătorilor, zelul convertiților. Luasem cu mine cîteva capitole din noua mea carte, ca să le citesc lui Chalonnes și să-i cer părerea, așa cum făceam întotdeauna. Mi-a fost cu neputință să-l fac să mă asculte ; am decretat că devenise plicticos, insuportabil. Pînă la urmă m-a și scos din fire, criticîndu-i pe maeștrii pe care îi respectasem, întotdeauna, cu o ușurință disprețuitoare.

— Găsești ? spunea el. Naturalețea lui Stendhal ? Da... și asta te vrăjește pe tine ? În fond, e roman foileton, atît *Mănăstirea*, cît și *Roșul*. Cred că se poate face mult mai bine...

Am fost aproape fericit să-l părăsesc...

Cînd m-am întors la Paris, am recunoscut îndată minunatele însușiri de *manager*[1] ale lui Gladys Pecks. Se și vorbea mult despre cartea

[1] Impresar (în l. engl.).

lui Chalonnes, și se vorbea așa cum se cuvenea. Nici urmă din acea reclamă grosolană și gălăgioasă, care-i îndepărtează pe cei delicați. Pare-se că femeia asta a descoperit secretul publicității misterioase, cu care se pricepe să lanseze cîte un nume, luminîndu-l discret. Paul Morand[1] spunea despre ea că ar fi deschis ermetismul.

Din toate părțile mi se puneau întrebări : „Veniți din Sud ? L-ați văzut pe Chalonnes ? Se pare că e deosebită cartea lui."

Gladys Pecks și-a petrecut luna martie la Napoule, apoi ne-a anunțat că romanul este aproape gata, dar că Chalonnes n-a vrut să-i arate nimic. Spunea că opera lui alcătuiește un tot și că expunerea unor fragmente izolate ar fi însemnat o primejdioasă dezvirginare.

În sfîrșit, la începutul lui aprilie, ne aduse la cunoștință că Chalonnes se reîntoarce la Paris și că, la cererea lui, vom fi convocați să petrecem o sîmbătă seară la ea, ca să ascultăm lectura romanului.

Ce lectură ! Cred că nimeni dintre noi n-o va uita în viața lui. Salonul din strada Francisc I fusese pregătit cu cea mai desăvîrșită artă a punerii în scenă. Toate luminile erau stinse, afară de o lampă mare de Veneția, a cărei lumină lăptoasă cădea ușor pe fața celui ce citea, pe manuscris și pe o admirabilă ramură de prun, așezată, în spatele lui Chalonnes, într-un vas chinezesc. Telefonul fusese întrerupt. Oamenii de serviciu primiseră ordin să nu ne deranjeze,

[1] Scriitor francez contemporan.

sub nici un motiv. Chalonnes era nervos, însuflețit de o falsă veselie și destul de înfumurat, iar doamna Pecks — radioasă și triumfătoare. Ea l-a instalat, i-a dat un pahar cu apă, a potrivit abajurul; el și-a pus ochelarii mari, cu ramă de baga, și-a dres glasul și, în sfîrșit, a început.

Chiar după primele zece fraze, Fabert și cu mine am început să ne uităm unul la altul. Sînt arte în prețuirea cărora te poți înșela, fiindcă noutatea manierei, a viziunii pot surprinde și falsifica aprecierea, dar un scriitor se dezvăluie din cîteva cuvinte. In cazul acesta însă, din primele clipe ni s-a dezvăluit ceea ce era mai grav: Chalonnes nu știa să scrie, dar de loc. Un copil poate să aibă naivitate, e firesc. Dar Chalonnes scria plat, prostește. De la omul acesta atît de fin, atît de priceput, ne-am fi așteptat poate la un exces de complicații. Dar s-a întîmplat contrariul, și anume ne aflam în fața unui roman pentru midinete, un roman avînd ceva didactic, plicticos și pueril. Nu ne-au trebuit decît două capitole ca să descoperim nulitatea subiectului, după ce descoperiserăm nulitatea formei. Ne priveam cu deznădejde. Beltara ridica abia văzut din umeri și mă întreba din ochi: „Iți vine să crezi?“ Fabert clătina din cap și părea să șoptească: „E oare cu putință?“ Eu o priveam pe Gladys Pecks. Își dădea oare și ea seama de valoarea reală a ceea ce ascultam? Incepuse să asculte cu bunăvoință, dar foarte curînd o cuprinsese agitația și neliniștea și, din timp în timp, mă privea cu un aer întrebător. „Ce catastrofă! gîndeam eu. Ce să-i spun?“

Lectura dură mai mult de două ore, în timpul cărora nici unul dintre ascultători nu deschise gura. Cît de patetică poate fi o carte proastă și cît de transparentă! Deslușești în ea intenții minunate, dar și o stîngăcie copilăroasă. Sufletul naiv al artistului se dezvăluie atît de tare! Il ascultam pe Chalonnes și mă minunam descoperind deodată în el un întreg univers de decepții, de melancolie, de sentimentalism refulat. Imi spuneam că ar fi foarte amuzantă o carte al cărei erou să fie el însuși, autorul unui roman prost, o carte care să cuprindă în întregime textul acestui roman, ceea ce ar deschide în legătură cu personajul noi și surprinzătoare perspective. Chalonnes citea, și înduioșarea lui, dincolo de îngrozitoarea stîngăcie a formei, te făcea să te gîndești la amorul emoționant și ridicol al unui monstru.

Cînd isprăvi, tăcerea se prelungi cu încă un minut; speram cu toții că Gladys Pecks ne va salva. La urma urmei, ea era gazda și cea care dorise această seară. Dar ea părea posomorîtă și supărată. Beltara, care datorează Sudului său natal un sînge rece de erou își dădu seama pînă la urmă că trebuie să se sacrifice și improviză o tiradă convenabilă. Puse mutismul nostru pe seama emoției, îi mulțumi doamnei Pecks, fără de care această carte frumoasă n-ar fi fost scrisă niciodată, și, întorcîndu-se spre mine, încheie:

— Civrac va fi desigur foarte mîndru s-o predea editorului lui.

— Ei, am spus eu, al meu, sau altul... Cred că doamna Pecks...

— De ce altul? interveni cu vioiciune Chalonnes. Nu, al tău îmi place mult, e foarte priceput. Dacă vrei să-ţi iei sarcina de a face demersurile trebuincioase, mi-ar face plăcere.

— Desigur, dragul meu, nimic mai uşor.

Tăcerea doamnei Pecks devenea penibilă. Sună, comandă oranjadă, prăjiturele.

Chalonnes îşi căuta motive mai temeinice de fericire.

— Ce părere ai despre personajul Alicei?

— Admirabilă, spuse Beltara.

— Nu-i aşa că scena împăcării este foarte adevărată?

— E cea mai bună, răspunse Beltara.

— A, nu! spuse Chalonnes. Nu cred că e cea mai bună. Cea mai bună e, poate, întîlnirea Georgianei cu Silvio.

— Ai dreptate, spuse Beltara împăciuitor, asta e chiar mai frumoasă.

Doamna Pecks mă trase într-un colţ.

— Vă rog, îmi spuse ea, fiţi sincer. E ridicol, nu-i aşa? Cît se poate de ridicol!

Am făcut un semn afirmativ.

— Dar cum e cu putinţă? continuă ea. Dacă mi-aş fi închipuit... Părea atît de inteligent.

— Dar e foarte inteligent, dragă doamnă Pecks. Creaţia şi conversaţia sînt două domenii atît de diferite! Atît de uşor te poţi înşela!

— *No, no*, spuse ea, *ist's unforgivable...* [1] Mai ales nu trebuie să apară. Şi după ce am făcut atîta publicitate... Trebuie să i se spună, nu-i aşa, că e o situaţie stupidă, că-i ruşinos.

[1] Nu, nu... e de neiertat... (în l. engl.).

— Vă rog, mai aşteptaţi. Nici nu ştiţi ce mare rău i-aţi face. Mîine, între patru ochi, voi încerca. Astă-seară scutiţi-l, vă asigur că aşa trebuie.

A doua zi, la prima încercare de a-l critica pentru un lucru de amănunt, Chalonnes a primit mica mea observaţie sfioasă cu o asemenea furie, cu un asemenea dispreţ şi l-am simţit atît de rănit, încît mi-am pierdut tot curajul. O experienţă îndelungată m-a convins de ineficacitatea anumitor iniţiative. De ce să mai joc o dată *Mizantropul*, actul I, scena a II-a? Ştiam că mi se va spune: „Dar eu susţin că versurile mele sînt foarte bune" şi că nu voi avea cruzimea să dau replica. Era mai bine să bat în retragere din capul locului. Am plecat cu manuscrisul sub braţ şi m-am dus să-l depun la editorul său, căruia i l-am dat fără nici un comentariu, spunîndu-i doar că este cartea lui Chalonnes.

— Adevărat? E cartea lui Chalonnes? Sînt încîntat s-o primesc. Am auzit mult vorbindu-se despre ea. Vă sînt foarte recunoscător, scumpe prietene, că v-aţi gîndit la mine. Nu credeţi că ar fi bine să-i cer semnarea imediată a unui contract pe zece ani?

L-am îndemnat să mai aştepte un pic. Păstram speranţa că va citi cartea şi că o va refuza. Dar ştiţi cum se petrec lucrurile astea. Numele meu şi al lui Chalonnes îi ajungeau; a trimis manuscrisul la tipar fără altă lectură, şi această veste îl consolă pe Chalonnes de atitudinea protectoarei sale.

Doamna Pecks a aşteptat trei zile, pentru ca demersurile întreprinse de mine să-şi poată pro-

duce efectul. Cînd a aflat rezultatul mi-a reproșat cu asprime, ca o protestantă corectă și aspră ce era, slăbiciunea de care dădusem dovadă și i-a scris lui Chalonnes o scrisoare seacă, pe care el ne-a arătat-o a doua zi cu uimită indignare. Multă vreme a căutat cauza pe socoteala căreia să pună o judecată atît de nedreaptă. În cele din urmă se opri la o idee cu totul absurdă, care-l scutea, însă, de umilință: își închipui că Gladys Pecks se recunoscuse în personajul unei englezoaice puțin ridicole care figura în carte. Și, regăsindu-și astfel liniștea, nu se mai gîndi la protectoarea lui.

Pestre trei luni, cartea apăru.

N-a avut parte de o presă proastă. Chalonnes era prea simpatic tuturor pentru ca cineva să-l necăjească fără rost. Criticii prieteni citară cartea cu discreție, ceilalți tăcură.

Dar critica orală a circulat cu o iuțeală vertiginoasă. Timp de cîteva zile n-am întîlnit pe nimeni care să nu-mi spună: „Și Chalonnes? Ai văzut? E nepermis!..." Într-o lună, tot Parisul a știut, fără să fi citit, că e de prisos să citească. În vitrinele librăriilor, frumoasele coperte galbene se făcură de culoarea lămîii, și apoi, încet-încet, se înnegriră. La sfîrșitul anului, aproape întreaga ediție fu înapoiată editorului, care-și pierdea banii investiți și pe care Chalonnes îl acuza de furt.

Căci insuccesul îl acrise tare. Acum el împărțea omenirea în două: „Cei care au fost favorabili cărții mele — Cei care n-au fost favorabili cărții mele". Lucru care îngreuia mult

viața grupului nostru. Cînd era vorba să punem la cale o masă:

— Pe ăsta nu, spunea Chalonnes. Nu pot să-l sufăr.

— De ce? întreba Fabert. Are mult spirit și nu e om rău.

— Ăsta? spunea Chalonnes. Un rînd n-a scris despre cartea mea.

Omul acesta, atît de modest și de plăcut, devenise insuportabil de vanitos. Purta tot timpul în buzunar un articolaș elogios, obținut cu mare greutate, și-l citea oamenilor pe care-i întîlnea. Cînd un critic îi enumera romancierii de talent din generația noastră, se mira de lipsa numelui său. „Bidou ăsta e un mizerabil!" spunea el. Sau: „Nu m-aș fi așteptat la așa ceva din partea lui Jaloux..."

În curînd, asemenea nebunilor care, după ce au învinuit tot cartierul că-i persecută, sfîrșesc prin a vedea dușmani în propria lor soție sau în copii, îi intră și lui în cap că „Cei cinci" n-au fost cu adevărat favorabili cărții lui și, încet-încet, se depărtă de noi.

Poate că într-un mediu nou, mai puțin informat, avea să mai găsească acea încredere respectuoasă și gratuită pe care noi i-o dăruiserăm atîta vreme. De trei ori la rînd lipsi de la reuniunile noastre. Beltara i-a scris și n-a primit răspuns. În cele din urmă, s-a luat hotărîrea să fiu trimis la el în chip de ambasador al celorlalți „Patru".

— Pentru că, la urma urmelor, nenorocitul de el, spuneam noi, nu e vinovat că n-are talent.

L-am găsit acasă și m-a primit, dar cu multă răceală.

— Lasă, lasă, mi-a spus el, adevărul e că oamenii sînt infecți și că voi nu sînteți mai breji decît ceilalți. Cît timp am fost pentru voi un sfătuitor, un admirator cucernic, ați fost prietenii mei. De îndată ce am vrut eu însumi să creez, de îndată ce tu, mai ales, ai simțit în mine un viitor rival, mi-ai înconjurat opera de tăcere.

— Eu ? am spus. Dimpotrivă ; dacă ai ști cîte demersuri am făcut pentru tine...

— Da, știu eu cum se îngroapă oamenii, cu aerul că-i tămîiezi...

— Dar bine, Chalonnes ! Oricum, prea ești nedrept. Amintește-ți de ziua în care ai venit să-mi spui că vei pleca la Napoule, că vrei în sfîrșit să lucrezi. Șovăiai, nu erai în formă ; dacă te-aș fi reținut, ai fi rămas. Dar eu, dimpotrivă, te-am încurajat, te-am felicitat...

— E drept, spuse el. Și tocmai asta n-o să v-o iert niciodată lui Gladys Pecks și ție.

Se ridică, se îndreptă spre ușă, o deschise ca să-mi arate că audiența se sfîrșise, și cînd să ies îmi aruncă aceste admirabile cuvinte :

— Din cauza voastră mi-am distrus cariera.

Și culmea, comentă Beltara, culmea este că a grăit adevărul.

FLORI DE SEZON

Etienne Carlut coborî din taxi în fața intrării principale a cimitirului Montparnasse.

Ducea un buchet de crizanteme, din care țîșneau toate focurile toamnei, de la ruginiu pînă la galben-deschis. Cînd trecu prin fața celor doi paznici care supravegheau intrarea, unul dintre ei îl salută. Împiedicat de flori, Carlut răspunse doar printr-un semn cu capul.

— Îl cunoști, șefule ?

— Da, puțin... E un profesor... Soția lui a fost înmormîntată la sfîrșitul lui septembrie, în a șaptea diviziune... Vine în fiecare joi... pentru că în ziua asta n-are școală... Mi-a explicat el... la început.

— Prea tînăr pentru un văduv... Nu vine el multă vreme.

— Nu se știe niciodată... Nu, nu se știe... După cum e omul.

Dacă omul cu barba scurtă, îmbrăcat în negru, care-și purta crizantemele cu atîta neîndemînare — cînd în brațe, ca pe un prunc, cînd la spate — ar fi fost întrebat, ar fi răspuns că va

veni acolo în fiecare joi pînă la moarte, pe care, de altfel, o dorea cît mai apropiată. Dispariția neașteptată a lui Lucile fusese pentru el un dezastru ireparabil, pe care mintea-i refuza să-l accepte. Fuseseră căsătoriți cinci ani, și ea îi schimbase viața. Înainte de a fi cunoscut-o, era un om grav, (cam plicticos, spuneau femeile), pe care nu-l interesa decît munca lui. Îi plăcea să-și țină cursul, să-și corecteze manuscrisele, să-și pregătească teza de doctorat. Pentru el lumea din afară nici nu exista.

Deodată, într-un hotel de munte, unde-și petrecea vacanța, o întîlnise pe Lucile, de o frumusețe atît de rară, cu părul ei de aur, cu ochii ei violeți, cu ceafa ei înclinată, cu umerii rotunzi, încît în toți acești cinci ani nu-i venise să creadă în existența ei reală.

Chiar atunci cînd o avea goală, în patul lui, iar ea îl privea pe sub gene, ca o victimă supusă, i se părea un personaj de legendă sau de feerie. Ea îi evoca pe Shakespeare și pe Musset. Își reproșa, cînd făcea asemenea asociații, de a fi pînă și în dragoste un profesor incorijibil, un pedant. Nu, Lucile nu era copia unor eroine imaginare, ci o femeie cu surîsuri drăgăstoase, cu fața mobilă, cu trupul suplu și proaspăt. Fiind cochetă, îl necăjise uneori, îl neliniștise. Dar el nu-și mai amintea decît de farmecul ei fără seamăn.

„Am pierdut tot ce am avut", își spunea, îndreptîndu-se către mormîntul ei, pe care-l considera sfînt.

A treia spre sud, a doua spre vest. În primele săptămîni avusese nevoie de aceste indicații ca

să regăsească drumul. Acum mergea drept spre piatră, o marmură cenușiu-închis, pe care se putea citi numai: *Lucile Carlut, născută Auban (1901—1928)*. Un moment se gîndise la o inscripție în latină: *Conjugi, amicae*[1], dar ea nu ar fi fost de acord. Ca să ajungă la mormînt trecea prin fața cavourilor unor familii puternice, monumente hidoase, unele gotice, altele egiptene, care aminteau de bogăția vreunui magnat al oțelului sau al băcăniei.

Cît de mult prefera el lespedea simplă, fără ornamente, ultimul dar pe care-l alesese cu dragoste pentru soția lui! Ultimul? Nu, nu chiar ultimul, deoarece mai erau și aceste crizanteme, ale căror nuanțe aprinse i-ar fi plăcut atît de mult. Cum era cu putință ca ea să zacă sub lespedea aceasta?

I se părea că-i aude glasul:

— Iar mi-ai adus flori? Ce drăguț din partea ta!

Își amintea de refuzul lui pasionat de a crede, cînd medicul, după ce-și aplecase capul pe inima ei, spusese: „S-a sfîrșit". Cum putuse Lucile să-l lase singur? Semăna atît de puțin cu ea, femeie atentă, prevenitoare și care nu-și pierdea niciodată speranța.

Așeză crizantemele, de-a curmezișul, sub inscripție, apoi rămase acolo în picioare, dus pe gînduri. În fiecare săptămînă se silea să-și readucă în minte etapele fericirii lor: logodna, călătoria de nuntă, lungile nopți de dragoste; intimitatea delicioasă, cînd, așezat la masa de lucru, ridica ochii și o întîlnea surîzînd pe furiș,

[1] Soției, prietenei (în l. lat.).

complice; apoi așteptarea plină de emoții a copilului. Fuseseră de acord în toate, în privința mobilării apartamentului ca și în privința pieselor de teatru pe care doreau să le vadă. Ea-i citea atît de bine gîndurile, încît îi răspundea la cîte o frază înainte ca el s-o fi rostit. Acum nu mai avea nici soție, nici copil.

— Biata Lucile! Ultimele tale cuvinte le-ai rostit ca să mă liniștești. Apoi, în mijlocul unei propoziții...

În tot timpul iernii venea în fiecare joi.

De fiecare dată aducea altfel de flori, dînd dovadă de tot atîta imaginație ca s-o încînte pe moartă de cîtă dăduse odinioară ca să-i placă femeii vii. De Crăciun își aminti de bucuria copilărească pe care i-o produceau lui Lucile pomul mic și iluminat, cadourile pe care și le puneau unul altuia sub ramuri; împodobi mormîntul cu frunze verzi, cu ramuri cu bobițe roșii, cu verdeață. Dar de la o săptămînă la alta zilele deveneau tot mai lungi. În căruțele florarilor apărură flori noi. Într-o zi de martie aduse un buchet de violete și de ciuboțica-cucului. Cerul era senin, soarele — călduț; lumina se juca pe marmură. Îl cuprinse un fel de voie bună, pe care și-o imputà numaidecît.

Ca întotdeauna, se lăsă furat de visare: „Iubeai primăvara. În fiecare an, în prima zi în care puteai să ieși fără palton, cu cîteva flori prinse de reverul taiorului, aveai un aer victorios. Niciodată nu voi mai vedea mersul tău de zeiță..." Fără voia lui, întoarse capul. O femeie tînără, îmbrăcată în negru, tocmai intra în alee; se opri la zece metri de el, în fața unui mormînt. Ducea

pe brațe o jerbă, pe care o depuse pe o piatră, cu o mișcare grațioasă. Apoi îngenunche pe postament.

Pălăria îi acoperea o parte din figură. Etienne pîndi momentul în care își va întoarce capul. Femeia se ridică, și el o văzu plîngînd. Avea trăsături grave și pure. Părul negru încadra o frunte înaltă. Mantoul, de fapt o jachetă lungă, îi sublinia talia subțire. Se depărtă, fără să se uite în jur. Strecurîndu-se printre morminte și cavouri, ajunse pe aleea principală. Cînd auzi zgomotul pașilor îndepărtîndu-se pe pietriș, el se duse să privească piatra în fața căreia îngenunchease tînăra femeie. Citi: *„Antoine Constant (1891—1928"*. Plîngea deci după un soț, nu după un părinte, nici după un fiu. Apoi se gîndi: „O fi un amant". Dar nu crezu.

În joia următoare, fără să-și dea seama că de fapt spera s-o revadă, veni exact la aceași oră. Ea nu apăru. Așteptă multă vreme, și meditația lui fu și mai tristă ca de obicei. Se înduioșă de propria-i soartă. Viața îi era pustie. Nu avea prieteni intimi. Lucile și cu dînsul își țineau riguros familiile la distanță, neîngăduindu-le să năpădească două vieți care se mulțumeau una cu cealaltă.

„Ce diferență, gîndi el, între serile noastre de atunci și singurătatea mea de acum!" Ce trist e să cinezi repede, fără poftă, să te înfunzi în fotoliu, să citești ziarele de seară, să încerci în zadar să te lași prins de o carte, apoi, ore întregi, să aștepți somnul care nu mai vine!"

Munca îl pasionase atunci cînd o împărtășea soției sale. Îi citea o frază, aștepta reacția ei, în-

totdeauna sensibilă și inteligentă. Cînd venea timpul, intrau în camera lor. Cît de încîntătoare era ea în ținută de noapte, cu părul desfăcut! Va fi oare lipsit pe veci de cea mai vie dintre plăceri?

Niciodată! Va trebui să spună „niciodată" mîngîierilor, pentru că ideea de a se recăsători sau chiar de a face curte altei femei i se părea un sacrilegiu. Cum ar mai fi putut el să repete altei femei vorbele pe care le găsise pentru Lucile?

Cum ar fi permis el unei intruse să pătrundă în casa pe care o consacrase în întregime memoriei lui Lucile? Portretele ei erau pe toate mobilele. In dulapuri, rochiile ei rămăseseră așa cum le pusese ea. Doamna Auban, soacra lui, care locuia în provincie, sugerase, după înmormîntare, că ar fi trebuit să le dea de pomană.

— Păi da... desigur... N-ai ce să-i faci, sărmanul de tine... Vederea lor te va întrista.

Era un gînd care i se păruse vinovat și josnic.

O bătrînă trecu pe lîngă el. Căra apă într-o cutie de tinichea, desigur ca să învioreze niște flori. Un nor acoperi soarele. Etienne fu prins de un tremur ușor și, după ce aruncă o ultimă privire către placa de marmură cenușie, plecă. Dar fără voia lui, în loc s-o ia direct pe aleea principală, făcu un ocol și trecu prin fața mormîntului lui Antoine Constant. Era împodobit cu un buchet de iriși, încă proaspeți. Necunoscuta venise în ajun, poate chiar în dimineața aceea...

Nici în următoarele două joi n-o zări. In a treia, cînd ajunse el, ea era acolo. Lui Etienne i se păru că femeia aruncă pe furiș priviri grăbite spre florile pe care el tocmai le dezvelea. Erau

lalele roșii și galbene. „Nu, astea nu-s de doliu", gîndi el. „De loc... Dar tu le-ai fi îndrăgit. Spuneai: Trebuie să înviorăm biroul ăsta auster... Vai! Numai pe tine aș vrea să te trezesc, cu obrajii tăi parfumați, cu fruntea ta călduță." Apoi, aruncînd la rîndul său o privire doamnei în negru, zări florile aduse de ea. In ziua aceea, ca și el, alesese culori vii, dar garoafe, nu lalele.

De atunci a văzut-o în fiecare joi. Ea sosea cînd înaintea lui, cînd după el, dar rămînea credincioasă zilei de joi... „Nu cred că din cauza mea", își spunea el. Totuși, aștepta venirea ei cu o vagă emoție. Fiecare dintre ei acorda o mare atenție alegerii florilor și privea mai direct acum la ceea ce oferea celălalt umbrei. Se născuse între ei un fel de întrecere de care profitau morții, căci calitatea buchetelor era în continuă creștere. Aduseră în același timp primii trandafiri, dar cei aduși de ea erau roșii, iar ai lui — de culoarea ceaiului. Apoi dezlănțuiră adevărate focuri de artificii din gladiole multicolore.

Inainte de a pleca, el aștepta ca ea să se îndepărteze de ajuns, temîndu-se să n-o stînjenească, avînd aerul că o urmărește, că încearcă să-i vorbească. Ea, vădit, nu dorea acest lucru, căci mergea repede, fără să privească îndărăt.

Intr-o zi de mai, pe cînd ieșea din rîndul necropolelor bogate și se îndrepta spre mormîntul lui Lucile, auzi un zgomot de voci și-l văzu pe paznicul cunoscut apucînd-o de braț pe bătrîna pe care el însuși o văzuse de cîteva ori ducînd cîte un vas plin de apă. Femeia încerca să se smulgă. Paznicul părea s-o ia drept martor pe

tînăra în negru, și cînd îl zări și pe Etienne, spuse:

— Poftim, domnul este și el interesat în treaba asta.

Etienne, cu buchetul în mînă, se apropie de grup.

— Ce s-a întîmplat?

— S-a întîmplat, spuse gardianul, că am prins-o pe femeia asta furînd flori... Da, doamnă... A furat, printre altele, și din ale dumneavoastră... și ale dumneavoastră, domnule... O pîndesc de cîteva săptămîni, dar de data asta am prins-o cu mîța-n sac...

Tînăra femeie părea tulburată.

— Lăsați-o, spuse ea. Pentru mine n-are nici o importanță. Florile erau veștejite, tocmai venisem să le schimb.

— Veștejite, spuse gardianul. Nu toate... Știe ea să le aleagă, din fiecare buchet, pe cele care mai țin. Iată, mergeți să vedeți la numărul 107, diviziunea a opta, cum își face treaba... Și-a pus în vas un buchet de lăcrămioare, care n-a costat-o scump, vă asigur. Le-a adunat de peste tot.

— Ei, și ce e rău în asta? întrebă tînăra femeie. Doar nu le ia ca să le vîndă.

— De ce faci asta? o întrebă Etienne pe bătrînă. O privi cu atenție, nu avea un aer vulgar. Ea plecă privirile. De ce faci asta? repetă el. N-ai bani să cumperi flori? De aceea?

Femeia ridică ochii.

— Sigur că de asta... Ce altceva ar putea să fie?... Ce ați face dumneavoastră, doamnă, dacă acolo ar fi mormîntul fiului dumneavoastră și ați avea un bărbat atît de zgîrcit încît să vă refuze

pînă și un fir de lăcrămioare sau chiar un buchet de violete?... Ei? Ce ați face?

— Aș face ca dumneata, spuse cinstit doamna în negru.

— Da, spuse gardianul, dar eu am ordin.

Își scoase chipiul, dădu drumul bătrînei și-l luă pe Etienne ca martor.

— Ce să mai vorbim, domnule... Ați făcut desigur armată... Ordinul e ordin... Nu sînt mai aspru ca altul, dar slujba-i slujbă...

— Dacă nu există nici o plîngere... spuse Etienne. Doamna și cu mine venim aici în fiecare joi și schimbăm florile. Dacă în cele de săptămîna trecută se găsesc unele care mai sînt bune, cu atît mai bine!

— Bine... bine... făcu paznicul. Dacă dumneavoastră sînteți mulțumiți, atunci toată lumea e mulțumită... Apoi, întorcîndu-se către vinovată: Puteți pleca, spuse el.

Etienne îi dădu ceva bani bătrînei, iar doamna în negru ținu să adauge și ea ceva. Pe urmă Etienne se duse să se reculeagă, ca în fiecare săptămînă, la mormîntul lui Lucile. Dar incidentul acesta îl tulburase și nu reuși să se scufunde în gînduri atît de adînc ca de obicei. Imaginile familiare pe care încerca să le evoce îi scăpau. Cînd doamna în negru plecă, o ajunse, în mod voit.

— Vă mulțumesc, spuse ea. E bine că ați sosit. Un bărbat are mai multă autoritate.

— Biata femeie! Noi înțelegem, dumneata și cu mine, mai bine ca oricine nevoia ei de a face ceva, oricît de neînsemnat, pentru o ființă iubită.

— Da, spuse ea... O facem pentru ei, dar o facem și pentru noi.

— Pentru a-i păstra vii în conștiința noastră.
Ea îl privi, mirată și recunoscătoare.

— Simțiți la fel ca și mine... De altfel am remarcat mai de mult... gingășia cu care sînt alese florile dumneavoastră... O iubeați mult pe soția dumneavoastră... domnule Carlut ?

— Îmi știți numele ?

— Într-o zi, cînd nu erați acolo, m-am uitat... Am văzut că a murit la 27 de ani... E îngrozitor...

— Îngrozitor ! Era atît de perfectă... Frumoasă, dulce, spirituală...

— Și eu am pierdut pe cel mai bun soț din lume... Într-adevăr, nu cunosc nici o femeie care să fi fost iubită cu atîta delicatețe și să fi fost ocrotită cu atîta bunătate... Poate prea mult... Antoine făcea totul pentru mine, și moartea lui m-a lăsat absolut descumpănită.

— Ce tînăr a murit ! Da, vă mărturisesc că și eu, mînat de un sentiment de curiozitate și de simpatie... am citit inscripția... Am văzut pe ea 1891—1928... Ce s-a întîmplat ?

— Un accident de automobil... Mi l-au adus într-o seară neînsuflețit... Dimineață plecase foarte fericit... Era pe cale să fie avansat la gradul de șef de serviciu.

— Era funcționar ?

— Nu... Lucra într-o uzină mare de produse chimice. La 37 de ani era al treilea personaj din întreprindere. În foarte scurt timp ar fi ajuns patron.

— Aveți copii ?

— Nu am nici măcar această mîngîiere.

Ajunseră la poarta principală. Paznicul-șef îi salută cam zeflemitor.

— Uite ! îi spuse ajutorului său cînd se îndepărtară, ăia doi... E mai bine așa... Nu ?

În joia următoare, ca și cum s-ar fi stabilit între ei o convenție, de aci înainte acceptată, făcură împreună același traseu după vizita la morminte. Etienne vorbi despre viața lui. Era profesor de clasa întîi la un mare liceu din Paris ; pe lîngă asta, mai și scria. O revistă îl solicitase să devină criticul ei literar.

— La moartea soției mele, începusem o piesă. N-am avut curajul să mă apuc din nou de ea.

— Trebuie, spuse ea. Soția dumitale ar fi dorit-o.

El se învioră.

— O, ea ! Desigur. Mă încuraja să-mi găsesc calea în direcția asta.

Doamna Constant spuse că și ei îi plăcea teatrul. Făcuse studii de literatură destul de aprofundate ; avea două diplome, o licență în engleză.

— Asta-i bine ! Și mediul de oameni de afaceri nu vă plictisea ?

— Nu, cît a trăit Antoine, nu. Ca să-i fac pe plac, primeam pe oricine... Dacă ar fi fost după gustul meu, aș fi preferat să întîlnesc scriitori, artiști, dar cu el...

O întrebă dacă văzuse în cimitir monumentul lui Sainte-Beuve, al lui Baudelaire.

Nu le cunoștea ; se oferi s-o conducă. Ea le găsi hidoase.

— Nu, o lămuri el. E o chestiune de epocă.

Și astfel făcură o plimbare destul de lungă, discutînd cu atîta aprindere, încît nu băgară de seamă că cerul se acoperise de nori și nici măcar nu auziră bubuiturile îndepărtate vestitoare de furtună.

Cînd ajunseră la poarta cimitirului cădeau picături mari.

— Am să iau un taxi, spuse ea. E o stație ceva mai încolo.

— Am să vă imit. Asta e mai mult decît o ploaie. E un potop.

Merseră repede, apoi, ploaia pătrunzîndu-le prin haine, o luară la fugă. In stație era un singur taxi.

— Urcați-vă repede, spuse el.

— Și dumneavoastră ?

— Eu am să aștept. Vine desigur un altul.

— Pe vremea asta ? Nu e sigur. Nu pot să vă las în drum !

— In ce direcție mergeți ?

— Acasă, bulevardul Mozart.

— Dar e de-a dreptul providențial. Locuiesc alături pe strada Pompe. Atunci, am să vă las eu.

Se întrecură cu drăgălășenii, generozitate. Pînă la urmă, ea cedă și-și dădu adresa. Cînd se văzură împreună în taxi, amîndoi se simțiră cuprinși de timiditate. Se înfundară fiecare în cîte un colț și nu-și vorbiră. El își aminti de seara în care, însoțind pe jos pînă acasă o colegă de la liceu, o întîlnise pe Lucile. Ea se supărase. „Dacă nu te-aș fi văzut, mi-ai fi spus ?“ El răspunsese : „Desigur... Era suferindă și se sprijinea de mine ;

nu puteam s-o părăsesc... De altfel, e cu douăzeci de ani mai în vîrstă decît tine.“ „Și ce-i cu asta ? Se ține încă foarte bine.“

„Ce-ai spune, o întrebă el în tăcere pe Lucile în timp ce taxiul trecea prin fața gării Montparnasse, ce-ai spune văzîndu-mă lîngă o femeie tînără și frumoasă... ? și vie ? gîndi el în continuare... Mie mi se pare însă că tu ești cu mine în această mașină, că-ți văd sînii în puloverul negru... Ah, ce rușine mi-e că mă simt gata să revin la viață !... Am atîta nevoie de tine...“ Suspină. Doamna în negru îl privi cu un aer înțelegător și melancolic.

— Sînteți nefericit, spuse ea. *Sîntem* nefericiți.

— Locuiți singură ?

— Da... Adică, cu o servitoare bătrînă, Amélie. O ! e minunată. Ea l-a crescut pe soțul meu. Face de toate în casă... Și dumneavoastră ?

— Și eu sînt singur. Dimineața vine o femeie care-mi face gospodăria. Pleacă la ora cinci, lăsîndu-mi o cină rece.

Ii venea greu să vorbească, fiindcă nu putea să-și mărturisească adevăratele gînduri și nici emoția trezită în el de prezența atît de apropiată a acestui corp de femeie. Soarele reapăruse și făcea să strălucească aurul de pe cupola Invalizilor.

— Ce frumos e ! exclamă el. Oare și dumneavoastră încercați, ca și mine, un sentiment ascuns de ciudă pentru că viața rămîne frumoasă, în timp ce...?

Ea-i răspunse cu pasiune :

— N-aş fi ştiut să mă exprim, dar simt şi eu acelaşi lucru.

O întrebă dacă vine în fiecare săptămînă cu taxiul.

— Da, din cauza florilor. Cînd trăia soţul meu aveam maşină, dar numai el o conducea.

— Şi eu iau un taxi, din aceleaşi motive... Florile... El şovăi multă vreme, apoi spuse, cu aceeaşi voce scăzută şi sfioasă: Poate... În sfîrşit... Vi se va părea ciudat, dar pentru că avem acelaşi drum şi în aceeaşi zi, n-am putea să luăm acelaşi taxi? Aş trece să vă iau.

— Sînteţi amabil... Dar n-aş vrea ca Amélie... Dumnezeu ştie ce ar mai gîndi dacă m-ar vedea plecînd cu dumneavoastră.

— Să procedăm invers. Luaţi un taxi la uşa dumneavoastră şi treceţi să mă luaţi. Voi aştepta în faţa casei.

— Aşa ar fi mai bine. Dar *ei*... Credeţi că ar fi de acord?

— De ce nu? Mergem să îndeplinim o datorie de pietate, de dragoste...

— Lăsaţi-mă să mă gîndesc. În nici un caz n-aş accepta să plătiţi taxiul.

— Nu e nici o problemă; vom împărţi cheltuielile, dacă ţineţi la asta.

— Vedem noi, spuse ea. Iată că am ajuns.

Îşi scoase mănuşa, ca să-i întindă o mînă foarte albă, cu degete lungi şi cu un inel.

În joia următoare, fiecare veni singur la cimitir, dar la ieşire, fără să se fi înţeles, merseră împreună pînă la staţie şi luară acelaşi taxi. Pe drum ea-i spuse:

— M-am gîndit la propunerea dumitale atît de drăguţă. Cred că pot s-o accept. E de-a dreptul absurd să plătim în fiecare săptămînă două taxiuri. Şi prezenţa dumneavoastră îmi face bine. Joia viitoare voi trece să vă iau.

Aceasta deveni un rit. Ea sosea în strada Pompe cu florile pe genunchi; el aştepta sub portic, cu un buchet în mînă. Taxiul se oprea; Etienne se urca. Stabiliseră să nu meargă chiar pînă la poarta cimitirului, pentru ca paznicul să nu-i vadă sosind împreună. Coborau înainte de colţ, şi de acolo înaintau la oarecare distanţă unul de altul, după ce-şi spuneau cu un aer de complicitate, însoţit de un uşor zîmbet: „Pe curînd."

De cînd făceau împreună atîtea drumuri, începuseră să vorbească despre o mulţime de lucruri. Florile fuseseră unul dintre primele subiecte de conversaţie. Amîndurora le plăceau cele de vară, buchetele de flori de cîmp, în care ovăzul se amesteca cu albăstriţele. Acum îşi alcătuiau buchetele, fără îndoială pentru bieţii răposaţi, dar şi unul pentru celălalt.

Etienne, pe care îndatoririle sale de critic îl obligau să citească mult, îndruma lecturile tinerei femei, îi împrumuta cărţi. Cînd le primea înapoi era impresionat de justeţea observaţiilor ei.

Era mai serioasă decît Lucile. De-abia îi trecu prin minte acest gînd, şi imediat şi-l reproşă.

Se înţeleseră să nu părăsească Parisul în timpul verii decît pentru scurte vizite de cîteva zile la familiile lor din provincie. Parastasul de un an pentru Lucile trebuia să aibă loc în iulie. A fost mişcat văzînd-o în biserică, modestă, în

15—1214

ultimul rînd, pe Gabriele Constant. Căci acum cunoştea pronumele doamnei în negru.

— Nu-mi plac parastasele, îi spuse ea, dar e o tradiţie familială.

In august, fiind foarte cald, ea îşi îngădui să poarte doliul în alb-negru.

— Lui Antoine nu-i plăcea să mă vadă în negru, spuse ea în chip de explicaţie şi de scuză.

Intr-o seară o pofti să ia masa cu el în aer liber, în împrejurimile Parisului. Aşezaţi la o măsuţă, în umbră, discutau în mod deschis şi cu încredere.

— Lui Antoine îi plăcea foarte mult să cinăm aşa, în Bois de Boulogne, şi, ce-i drept, e încîntător... E un amestec de Paris şi de pădure... Adesea venea de la birou şi-mi spunea pe neaşteptate: „Hai... mergem la Bois..." Era un soţ minunat.

— Nici nu era prea greu, cu o soţie ca dumneavoastră.

— De ce?

— Pentru că sînteţi înzestrată cu de toate; frumuseţe, spirit, caracter excelent...

— Nu mergeţi prea departe. Nu mă cunoaşteţi. Mi s-a întîmplat să-i fac bietului Antoine nişte scene teribile.

— Adevărat? Nu vă văd de loc în acest rol.

Ea rîse apoi se opri, şi faţa ei căpătă din nou un aer de tristeţe.

— Ba da! Bietul Antoine... Era de o gelozie bolnăvicioasă... Eu, sigură de fidelitatea mea, mă jucam uneori cu focul... Soţul meu se supăra, eu îi răspundeam... Regret că-l necăjeam uneori... Dar adesea se întîmpla din vina lui.

Deodată, plină de remuşcări, îi aruncă o privire plină de teamă, rugăminte şi dragoste.

— Doamne, dar ce tot îndrug eu? Uitaţi ce v-am spus... Seara asta minunată îmbie la confidenţe, chiar periculoase... Aş avea atîta nevoie, adăugă ea cu disperare, ca într-o seară ca asta să fie aproape de mine...

Lacrimi curseră în întuneric. Ea-şi întoarse capul şi-şi şterse ochii.

— In fine, sînt tînără, foarte tînără, şi viaţa mi-e sfîrşită... Sînt cea mai nenorocită dintre femei.

El îi atinse mîna.

— Nu, spuse el, nu e adevărat că totul s-a sfîrşit pentru dumneavoastră... Viaţa nu e chiar aşa... Anotimpurile revin în fiecare an, fiecare cu florile lui.

A te lăsa obsedat de trecut nu este nici sănătos, nici înţelept... Inseamnă a abate amintirile de la rolul lor uman... Ba da... Ele sînt menite să ne facă să trăim şi nu să ne împiedice să trăim, să ne dea curaj şi nu să ni-l ia... Pentru că dumneavoastră şi cu mine am fost fericiţi în căsnicie, ştim că o căsătorie armonioasă e posibilă... Nu credeţi?

Ea nu-şi retrase mîna, îl privi prin perdeaua de lacrimi cu un aer întrebător, apoi clătină din cap.

— Nu, nu cred... Ceea ce e mai trist nu e însăşi tristeţea, ci mai curînd faptul că s-ar putea să încetezi de a mai fi trist... Mi-am jurat să fiu credincioasă.

— Şi eu! răspunse el, aproape sălbatic. Durerea înseamnă şi ea dragoste.

Chelnerul îi invită să-și aleagă un desert. Ea comandă fragi cu zahăr, apoi îndrumă conversația spre subiecte mai puțin personale.

A doua zi, ea veni, ca de obicei, să-l ia la cimitir. Pe drum, și unul și altul au fost stînjeniți și reținuți. Un șofer răgușit și ursuz nu contenea să se plîngă de trecători, de polițiști, de vreme. Gîndurile lor solitare în fața celor două morminte au durat mai mult decît în alte săptămîni. Părăsind aleea, trecură prin fața unei grămezi de pietre sparte. Se vedeau trunchiuri de coloană, fragmente de inscripții: REGRETE ETER... SCUMPEI MELE SOȚ... Ea se opri.

— Astea sînt, spuse el, locuri care au încetat de a mai fi întreținute. Cînd un mormînt e lăsat în părăsire timp de mai mulți ani și se ruinează, e dărîmat ca să se elibereze locul.

— Etienne, spuse ea (pentru prima oară îi spunea pe numele mic), găsesc că lucrul acesta e atît de trist! Morții aceștia care nu mai au pe nimeni, de care nimeni nu-și mai amintește și care mor a doua oară...

El îi luă brațul, și ea se lipi de el.

La întoarcere, cînd se văzură din nou în taxi, discutară despre o carte pe care el făgăduise să i-o împrumute. Îi propuse să se oprească la dînsul, ca s-o caute. Pentru prima dată de cînd îl cunoscuse intra în apartamentul lui. Fotografiile lui Lucile erau pe toate mesele, pe perete, pe birou.

— Nu simțiți, spuse el, că această casă moartă reînvie de cînd ați intrat aici?

Ea ghici că o va cere în căsătorie, și se gîndi că n-ar fi de dorit ca acest lucru să se întîmple într-o cameră închinată amintirii alteia.

— Ce faceți astă-seară?

— N-am nici un program. Doriți să cinăm împreună?

Ea încuviință cu capul, îi întinse mîna, pe care el i-o sărută, și fugi.

Pe stradă, rătăci singură cîtva timp înainte de a se întoarce acasă. Amețită și fericită, se mira cît de tare îi revenise dorul de viață.

„Desigur, gîndea ea, Antoine n-ar fi dorit ca la vîrsta mea să renunț la dragoste. M-ar fi sfătuit să mă recăsătoresc... Și el, dacă aș fi murit eu..."

Toate astea erau adevărate, dar ea adoptase o atitudine, un doliu sever, care făcea ca o hotărîre atît de contradictorie să fie greu de anunțat prietenilor, familiei, după o văduvie atît de scurtă. Și ce va spune Amélie? Desigur că o va dezaproba. Dar ce, noi trăim pentru alții? Nunta va trebui să fie foarte simplă, fără zgomot, și redusă la ceremoniile strict necesare. Văzu rochia pe care avea s-o poarte în ziua aceea, gri, cu un guler alb, degajat pe gît, și cu o garnitură albă la centură.

TESTAMENTUL

Castelul din Chardeuil fiind cumpărat de un industriaş pe care boala şi bătrîneţea îl sileau să-şi caute un loc de retragere la ţară, în curînd tot Périgord-ul nu vorbea decît despre luxul şi gustul cu care fusese restaurată această casă, părăsită de un secol de marchizii de Chardeuil. Grădinile mai ales, se spunea, erau minunate. Un arhitect peisajist, sosit din Paris, barase valea rîului ca să creeze un lac artificial şi făcuse din Chardeuil un al doilea Versailles.

Grădinile frumoase sînt rare în această provincie rurală şi sărăcăcioasă, unde cei mai mulţi dintre castelani imită familia Saviniac, care şi-a transformat parcul în grădină de zarzavat. De aceea, grădinile de flori de la Chardeuil treziră o curiozitate vie pînă la Brive, pînă la Périgueux şi chiar pînă la Bordeaux. Totuşi, după ce s-a lucrat un an de zile, cînd noii proprietari veniră să se stabilească în regiune, se iviră mai puţini vizitatori decît ar fi fost de aşteptat. Périgord-ul nu primeşte noi-veniţi decît dacă ştie cine sînt, şi nimeni nu ştia cine e această doamnă Bernin.

Părea să aibă treizeci şi cinci de ani, în timp ce soţul ei avea cel puţin şaizeci şi cinci. Era destul de frumoasă şi, pînă şi în această pustietate, îşi schimba rochiile de trei ori pe zi. Lucrul părea nefiresc, şi la început castelanii socotiră că nu putea fi soţia lui Bernin, ci amanta lui. Cînd doamna de la Guichardie, un fel de suverană în partea locului, care, deşi trăise în provincie de la război încoace, cunoştea de minune Parisul, a afirmat că doamna Bernin e chiar doamna Bernin şi că descinde dintr-o modestă dar decentă familie burgheză, castelele acceptară versiunea, pentru că într-o chestiune ca aceasta nimeni n-ar fi îndrăznit să contrazică o femeie influentă şi bine informată. Totuşi, multe familii continuară să profeseze în taină o doctrină eretică şi să creadă că chiar dacă doamna Bernin se numea doamna Bernin, ea nu era decît o amantă cu care omul se căsătorise în cele din urmă.

Gaston şi Valentine Romilly, vecinii cei mai apropiaţi ai familiei Bernin — deoarece, de pe colina Preyssac, se văd turnurile castelului Chardeuil —, socotiră că lor mai puţin ca oricui le şade bine să fie severi şi, pentru că familia Bernin îşi depusese cartea de vizită la Preyssac, iar doamna de la Guichardie le dădea dezlegarea să fie politicoşi, hotărîră să facă vizita.

Au fost cu atît mai bine primiţi, cu cît erau printre primii vizitatori. Noii castelani nu numai că i-au reţinut pînă la ora ceaiului, dar s-au oferit să le arate casa, grădinile, dependinţele. Gaston şi Valentine Romilly simţeau că aceste două fiinţe începeau să sufere stăpînind atîta frumuseţe pe care nu aveau cui s-o împărtăşească.

Bernin păstra din autoritatea lui de şef de uzină un ton destul de grav şi obiceiul de a-şi afirma în mod categoric părerile în chestiunile pe care le cunoştea cel mai puţin; altminteri, părea om de treabă. Valentine fu mişcată de dragostea pe care i-o arăta soţiei lui, o blondă micuţă, grasă, blîndă şi veselă. Dar la vizitarea primului etaj, cînd lăudă transformarea surprinzătoare a casei într-un timp atît de scurt, admiră băile instalate în grosimea vechilor ziduri şi ascensoarele din turnuri, doamna Romilly se scandaliză auzind explicaţia doamnei Bernin:

— Da, Adolphe a ţinut ca totul să fie perfect... Pentru moment, desigur, Chardeuil nu este pentru noi decît o casă de ţară, dar Adolphe ştie că am de gînd să trăiesc aici după moartea lui, bineînţeles cît mai tîrziu posibil, şi vrea să mă simt la fel de bine ca şi într-o casă din oraş... Ştiţi poate că are, dintr-o primă căsnicie, mai mulţi copii... De aceea şi-a luat măsurile necesare; Chardeuil a fost trecut pe numele meu şi-mi aparţine în întregime.

Pe o pajişte din vecinătatea casei, clădirile unei ferme vechi fuseseră transformate în grajduri. Gaston admiră frumuseţea cailor, perfecţiunea hamurilor, rîndaşii fără cusur.

— Caii sînt plăcerea mea cea mai mare, se însufleţi doamna Bernin. Tata, care făcuse armata la cavalerie, îşi urca copiii în şa încă din leagăn.

Mîngîie cu mîna o crupă strălucitoare, apoi oftă.

— Desigur, spuse ea, întreţinerea cailor va reprezenta o mare cheltuială... Dar Adolphe s-a gîndit şi la asta; a prevăzut în testament că o fundaţie specială se va ocupa, în parcul din Chardeuil, de ameliorarea rasei cabaline.

— Asta în afară de cota mea, nu-i aşa, Adolphe? Şi aşa, înţelegi, scap şi de impozit la capitolul ăsta.

Grădinile nu erau încă terminate, dar se putea de pe acum ghici aşezarea straturilor cu flori. Statui frumoase atrăgeau atenţia spre punctele asupra cărora dorea arhitectul să fixeze privirile. In mijlocul unui lung bazin dreptunghiular, pe o insulă artificială de beton armat, nişte muncitori ridicau coloane romantice. Vizitatorii şi-au îndreptat plimbarea pe o alee lungă de castani, care dădea spre un pîlc de căsuţe acoperite cu olane vechi, construite în stilul fermelor perigordiene.

— Nu cunoşteam satul ăsta, spuse Valentine.

— Nu-i un sat, spuse doamna Bernin rîzînd, sînt dependinţele. Adolphe a avut ideea de a le construi astfel, în chip de căsuţe separate... Şi veţi vedea cît e de ingenios, în ceea ce mă priveşte, pentru viitor: avem cîteva perechi de servitori credincioşi, pe care ţin să-i păstrez chiar cînd voi rămîne singură... Ei bine, Adolphe va lăsa prin testament fiecăruia dintre ei casa pe care o ocupă, cu o clauză care anulează această danie în cazul cînd omul ar pleca din serviciul meu... In felul ăsta, nu numai că sînt legaţi de mine, dar vor fi şi plătiţi fără să mai fie nevoie să scot eu vreun ban... E o garanţie minunată pentru mine... Şi asta-i în afară de cotă... Copiii lui nu pot spune nimic.

— Credeţi, doamnă? E oare legal? întrebă Gaston Romilly.

— A, domnule, nu-l cunoaşteţi pe Adolphe... Ore întregi a căutat, împreună cu omul lui de afaceri, o redactare potrivită. Nici nu vă puteţi închipui cît e de plin de atenţii, cu tot aerul lui de urs... Nu-i aşa, Adolphe?

Îşi trecu braţul pe sub cel al bătrînului, care scoase un mormăit drăgăstos. Plimbarea a fost lungă; oaspeţii n-au fost scutiţi nici de vizitarea fermei, nici de a lăptăriei model, nici de a curţii de păsări cu specii rare, în care cotcodăceau sute de găini de o albeaţă minunată.

Cînd, în sfîrşit, soţii Romilly se regăsiră singuri în maşină, Valentine întrebă:

— Ei, ce părere ai despre oamenii ăştia?

— Bernin îmi place, spuse Gaston, e ursuz, prea încîntat de sine, dar îl cred cu adevărat bun... Ea e destul de stranie.

— Stranie?! spuse Valentine... O găsesc înspăimîntătoare... Testamentul în sus, testamentul în jos... „Cînd voi rămîne singură. Cît mai tîrziu cu putinţă"... Conversaţia asta, în faţa unui nenorocit, despre tot ce se va întîmpla în momentul morţii lui!... Era într-adevăr penibil... nu ştiam ce să spun.

Rămaseră tăcuţi destul de multă vreme, în timp ce maşina mergea de-a lungul cîmpiilor acoperite de negură şi al plopilor care mărgineau valea. La volan, Gaston era atent la drumul plin de copii care ieşeau de la şcoală. În sfîrşit, spuse:

— Totuşi... Sînt destul de chibzuite măsurile astea pe care le-a luat pentru ca soţia lui să fie perfect liniştită după moartea lui... Ascultînd-o, mă gîndeam la noi... Am greşit nefăcîndu-mi testamentul, am să mă îngrijesc de asta.

— Ce-ţi vine, dragul meu?... Mă îngrozeşti!... În primul rînd, eu voi muri cea dintîi.

— De ce? Tu habar n-ai. Eşti mai tînără decît mine. Nu ai nici o boală... Eu, dimpotrivă...

— Taci... Eşti un bolnav închipuit... Arăţi minunat, şi de altfel, dacă tu ai muri, eu n-aş vrea să-ţi supravieţuiesc... Ce ar fi viaţa mea fără tine? M-aş omorî.

— Cum poţi să spui asemenea nebunii, Valentine? E absurd. Ştii foarte bine că nu se moare dintr-un doliu, oricît de dureros ar fi el... Şi apoi, tu nu mă ai numai pe mine pe lume; mai e Colette, soţul ei... mai sînt nepoţii tăi.

— Colette are rostul ei... Nu mai are nevoie de noi...

— Tocmai... E un motiv în plus ca să iau unele măsuri în favoarea ta.

Tăcură din nou, pentru că maşina traversa un nor de ceaţă mai gros, apoi Valentine reîncepu vorba, cu glas foarte scăzut:

— Sigur că, dacă nenorocul ar vrea să-ţi supravieţuiesc, chiar şi cîteva luni, aş fi mai liniştită dacă aş avea... Vai! dar un testament... mi s-ar părea semn rău... nu... O simplă hîrtie în care să se precizeze că Preyssac şi pămînturile din jur va trebui, în orice caz, să rămînă în posesia mea pînă voi muri. Ginerele nostru e un om foarte drăguţ, dar e un Saviniac... Seamănă cu tatăl lui... Iubeşte pămîntul... Ar fi în stare să şi-l rotunjească pe al lui pe socoteala mea, iar pe mine să mă trimită să trăiesc într-o căsuţă, cine ştie unde... Ar fi foarte dureros pentru mine...

— Nu trebuie să existe o asemenea posibilitate, spuse Gaston, cam mohorît... Sînt gata să sem-

nez orice hîrtie dorești și chiar să-ți las Preyssac prin testament... Dar e oare legal? Vreau să spun: oare valoarea Preyssac-ului nu este mai mare decît partea ce ți se cuvine?

— E ceva mai mare, dar lucrul e ușor de aranjat, spuse Valentine. Dacă tu vrei...

— Cum? întrebă el. I-ai și pus chestiunea notarului Passage?

— Așa, întîmplător, făcu Valentine.

RICOȘEURI

Daniel își privi soția cu surprindere. Rar se întîmplase ca ea să intre dimineața în camera lui.

— Vrei să-mi vorbești? o întrebă.

— Daniel, spuse ea, vrei să-mi faci o plăcere?... Însoțește-mă astă-seară la concert... Rubinstein cîntă *Preludiile* lui Chopin și aș fi atît de fericită să le ascult lîngă tine... Sînt trei luni de cînd n-am mai ieșit seara împreună.

— Sînt trei luni, răspunse Daniel plictisit, de cînd nu mi-ai cerut-o.

— Nu ți-am cerut, pentru că refuzurile tale deveniseră umilitoare pentru mine... Îmi făgăduisem, Daniel, să nu-ți mai ofer tovărășia mea și s-aștept să-ți exprimi tu această dorință, dar azi-dimineață, Anne, pentru care luasem un loc alături de mine, mi-a telefonat că nu se simte bine. Încerc în zadar de două ore să găsesc pe cineva care s-o înlocuiască... Îți mărturisesc că mi se pare caraghios și trist să-mi petrec seara lîngă un scaun gol.

— Invită-ți un bărbat, spuse Daniel.

— Ştii bine, spuse ea, că am jurat să nu ies niciodată cu alt bărbat decît cu tine.

— Ce de jurăminte ! bombăni Daniel. Se gîndi un moment, apoi continuă cu şovăială în glas: Uită-te, aş vrea să-ţi fiu pe plac, dar mi-am luat alte angajamente. Am să încerc să mă liberez de ele. Dacă izbutesc, merg cu tine la concert.

— Eşti drăguţ, spuse ea.

— Stai, nu ţi-am promis nimic, o opri Daniel, ursuz... Ţi-am spus doar că am să încerc.

Trecu în biroul lui şi ceru: „Gobelins 43—14". Era numărul de telefon al lui Béatrice de Saulges, amanta lui de cîteva săptămîni, pe care el o iubea cu o pasiune stîngace de bărbat copt.

— Tu eşti ? întrebă Daniel cu jumătate de glas... Spune-mi, a rămas stabilit că ieşim împreună astă-seară ?... N-o să mă laşi în ultimul moment, ca rîndul trecut ?...

— Vai ! Cît mă plictiseşti ! spuse ea. Şi cît de puţin îndemînatic eşti ! Ştii doar că pe mine nu mă amuză decît lucrurile hotărîte în ultimul moment... Vrei să-mi strici toată plăcerea ?

— Îţi cer iertare, spuse Daniel... Dimpotrivă, ai avut prilejul să constaţi cît de mult ţi-am respectat capriciile, de cînd ne cunoaştem. Dar astă-seară trebuie să ştiu ce ai de gînd, fiindcă trebuie şi eu să dau un răspuns.

— Eşti teribil, spuse ea. Încă nu ştiu nimic... Ascultă, cheamă-mă peste o oră... Voi face tot posibilul să iau atunci o hotărîre.

În timpul prînzului, soţia lui Daniel îl întrebă dacă poate să conteze pe el. El îi răspunse, puţin supărat, că nu ştia încă şi că nu avusese încă timp să telefoneze. Între timp, Béatrice de Saulges

îl chemă la telefon pe Pierre Pradier, un tînăr deputat pe care-l întîlnise la Geneva şi pe care-l iubea.

— Tu eşti, Pradier ?... A ! nu, dumnevoastră sînteţi, domnişoară Drouet ?... Aş fi vrut să vorbesc cu domnul Pradier... Nu, dacă nu vrea să fie deranjat, lăsaţi-l în pace... Nu, nu, înţeleg foarte bine... De altfel s-ar supăra... Voiam să ştiu dacă a rămas stabilit că vine să mă ia astă-seară, ca să mergem la şedinţa de noapte... Da ? E notat pe agendă ?... Sînteţi sigură că nu-şi va schimba părerea, ca ieri seară ?... nu ştiţi ?... Da... Fireşte... În sfîrşit, pînă acum nu v-a spus nimic ?... Mulţumesc, domnişoară Drouet... La revedere...

Cînd, ceva mai tîrziu, Daniel telefonă, o cameristă îi spuse că doamna de Saulges este dezolată, dar nu poate fi liberă, că este obligată să participe la un dineu în familie. Daniel se duse să vadă dacă soţia lui mai este acasă.

O găsi culcată pe divan. Citea.

— Draga mea, îi spuse, sînt foarte fericit : am reuşit să mă liberez. Am să te pot însoţi în astă seară, aşa cum mi-am dorit.

— Ce bun eşti ! spuse ea. Sînt încîntată.

— Şi eu la fel de încîntat ca şi tine, spuse el.

După ce plecă, ea rămase multă vreme pe gînduri. Îşi făcea reproşuri aspre pentru că-l judecase greşit pe Daniel.

NAŞTEREA UNUI MAESTRU

Pictorul Pierre Douche termina o natură moartă, nişte flori într-un borcan de farmacie, nişte vinete pe o farfurie, cînd romancierul Paul-Emile Glaise intră în atelier. Glaise îl privi timp de cîteva secunde pe prietenul lui, care lucra, apoi spuse energic:

— Nu.

Celălalt, surprins, îşi ridică privirea şi se opri din lustruirea unei vinete.

— Nu! reluă Glaise. Nu! N-ai să răzbeşti niciodată. Cunoşti meşteşugul, ai talent, eşti cinstit. Dar pictura ta e plată, drăguţul meu. Nu străluceşte, nu ţipă. Intr-un salon cu cinci mii de pînze, ale tale nu-l pot reţine prin nimic în faţa lor pe vizitatorul adormit... Nu, Pierre Douche, nu vei răzbi niciodată. Şi e păcat.

— De ce? suspină Douche cel cinstit. Eu fac ceea ce văd; încerc să exprim ceea ce simt.

— Tocmai despre asta e vorba, sărmanul meu prieten. Ai nevastă, drăguţule. Nevastă şi trei copii. Fiecare are nevoie de trei mii de calorii pe zi. Sînt mai multe tablouri decît cumpărători

şi mai mulţi imbecili decît cunoscători. Or, care este mijlocul, Pierre Douche, să ieşi la suprafaţă din mulţimea de necunoscuţi şi de rataţi?

— Munca, spuse Pierre Douche, sinceritatea.

— Fii serios! Singurul mijloc, Pierre Douche, de a-i trezi pe imbecili este de a face nişte lucruri colosale. Anunţă că vei picta la Polul Nord. Plimbă-te îmbrăcat ca un rege egiptean. Infiinţează o şcoală. Amestecă într-o pălărie cuvinte savante: exteriorizare, dinamism, subconştient, nou-figurativ, şi compune manifeste. Neagă mişcarea sau repaosul; albul sau negrul; cercul sau pătratul. Inventează pictura neohomerică, ce nu va cunoaşte decît roşul şi galbenul, pictura cilindrică, pictura octoedrică, pictura cu patru dimensiuni...

In clipa aceea, un parfum ciudat şi dulce anunţă intrarea doamnei Kosnevska. Era o poloneză frumoasă, ai cărei ochi violeţi Pierre Douche îi admira. Abonată la reviste scumpe, care reproduceau, cu mari cheltuieli, capodoperele unor copii de trei ani şi negăsind în paginile lor numele cinstitului Douche, dispreţuia pictura acestuia. Se lungi pe un divan, privi pînza începută, îşi scutură părul blond şi surîse cu puţină ciudă.

— Am fost ieri, spuse ea cu *r*-ul ei aspru şi vorbirea ei cîntată, să văd o expoziţie de artă neagră din epoca ei culminantă. Ah! ce sensibilitate, ce relief al formelor, ce forţă!

Pictorul aduse, ca să-i arate, un portret de care el era mulţumit.

— Drăguţ, spuse ea, din vîrful buzelor.

Apoi, dezamăgită, alintată, parfumată, dispăru.

Pierre Douche îşi aruncă paleta într-un colţ şi se trînti pe divan: „Am să mă fac inspector de asigurări, funcţionar de bancă, agent de poliţie. Pictura e ultima dintre meserii. Succesul pe care îl asigură nişte gură-cască nu-i favorizează decît pe farsori. În loc să-i respecte pe maeştri, criticii îi încurajează pe barbari. M-am săturat, mă las păgubaş."

Paul Emile îşi aprinse o ţigară, ascultîndu-l şi cugetînd îndelung.

— Te simţi tu în stare, spuse el în sfîrşit, s-o anunţi pe Kosnevska şi pe alţi cîţiva, pe tonul cel mai serios, că de zece ani te pregăteşti să-ţi schimbi maniera?

— Eu?...

— Ascultă-mă... Am să informez „elitele" noastre, prin două articole bine plasate, că tu vei înfiinţa şcoala ideo-analitică. Pînă la tine, portretiştii, în ignoranţa lor, au studiat figura umană. Prostii! Nu, ceea ce reprezintă cu adevărat omul sînt ideile pe care el le trezeşte în noi. Aşa, de pildă, portretul unui colonel e un fond albastru şi auriu, barat de cinci enorme galoane, cu un cal într-un colţ şi cu decoraţii în celălalt. Portretul unui fabricant este un coş de uzină, un pumn strîns pe o masă. Înţelegi, Pierre Douche, ce aduci tu omenirii? Eşti în stare să-mi pictezi într-o lună douăzeci de portrete ideo-analitice?

Pictorul zîmbi trist.

— Într-o oră, spuse el, şi ceea ce e mai trist, Glaise, este că dacă aş fi un alt om, treaba ar putea chiar să-mi reuşească.

— Să încercăm.

— Nu mă pricep să trăncănesc.

— Atunci, drăguţule, la orice explicaţie ce ţi se va cere, îţi iei un mic răgaz, îţi aprinzi pipa, trimiţi nişte rotocoale de fum în nasul celui ce te întreabă şi rosteşti doar aceste cuvinte simple: „Aţi privit vreodată un fluviu?"

— Ce înseamnă asta?

— Nimic, spuse Glaise, în felul ăsta ei vor găsi că eşti un tip tare, şi după ce te vor fi descoperit, explicat, ridicat în slăvi, noi o să povestim aventura şi o să rîdem de încurcătura lor.

După două luni, vernisajul expoziţiei Douche se încheia cu un triumf.

Alintată, parfumată, frumoasa doamnă Kosnevska nu-l mai părăsea pe noul ei bărbat celebru.

— Ah! repeta ea, sensibilitatea, relieful formelor! Ce forţă! Şi cum ai ajuns, dragă, la aceste sinteze surprinzătoare?

Pictorul tăcu un moment, îşi aprinse pipa, scoase nişte rotocoale de fum puternice şi spuse:

— Aţi privit vreodată, doamnă, un fluviu?

Emoţionate, buzele frumoasei poloneze făgăduiră fericiri.

Îmbrăcat într-un pardesiu cu guler de iepure, tînărul şi strălucitul Strunski discuta în mijlocul unui grup.

— Foarte tare! spunea el. Foarte tare! Dar spune-mi, te rog, Douche, revelația? De unde ți-a venit? Din articolele mele?

Pierre Douche zăbovi îndelung, îi aruncă în nas un rotocol triumfător de fum și spuse:

— Ai privit vreodată un fluviu, dragul meu?

— Admirabil! aprobă celălalt; admirabil!

În momentul acela, un celebru negustor de tablouri, care terminase turul atelierului, îl apucă pe pictor de mînecă și-l trase într-un colț.

— Douche prietene, spuse el, ești un șiret. Te poți lansa cu asta. Rezervă-mi producția dumitale. Nu schimba maniera pînă cînd nu-ți spun eu, și îți cumpăr cincizeci de tablouri pe an... E în regulă?

Enigmatic, Douche continua să fumeze și nu răspundea.

Încet-încet, atelierul se goli. Paul-Emile Glaise închise ușa după ultimul vizitator. De pe scară se auzea murmurul admirativ îndepărtîndu-se. Cînd rămase singur cu pictorul, romancierul își vîrî plin de bucurie mîinile în buzunare.

— Ei, prostuțule, vezi că i-am dus? L-ai auzit pe ăla micul cu guler de iepure? Și pe frumoasa poloneză? Și pe cele trei fete drăguțe care repetau: „Cît de nou! Cît de nou!"? Ei? Pierre Douche, știam eu că prostia omenească este de nepătruns, dar asta depășește speranțele mele.

Îl apucă o criză nepotolită de rîs. Pictorul își încruntă sprîncenele și, cum celălalt era scuturat de sughițuri, îi spuse deodată:

— Imbecilule!

— Imbecil? strigă furios romancierul. Tocmai cînd sînt pe cale să reușesc cea mai frumoasă lovitură, care, de la Bixiou...

Pictorul își plimbă trufaș privirea peste cele douăzeci de portrete analitice și spuse cu forța pe care ți-o dă siguranța:

— Da, Glaise, ești un imbecil. În pictură aceasta e ceva...

Romancierul își privi uluit amicul:

— Asta-i tare! urlă el. Douche, amintește-ți. Cine ți-a sugerat maniera asta nouă?

Atunci Pierre Douche tăcu un moment și, scoțînd din pipă niște rotocoale imense, îl întrebă:

— Ai privit vreodată un fluviu?

INCEPE ŞCOALA

În trăsură, în drum spre gară, micul Alain a fost foarte vesel. Nu plecase încă niciodată de acasă, şi gîndul de a intra „ca intern" într-o şcoală de munte nu-i displăcea. Colegi de-ai lui îi povestiseră că acolo se munceşte mai puţin decît la liceu. Alain îl văzuse pe director, pe domnul Benzod, cînd acesta venise la Paris, şi i se păruse bun şi liniştitor.

— Ştii, tăticule, el a spus că în timpul iernii n-avem ore după amiază, şi elevii patinează sau schiază.

— Sper că vei face şi puţină latină, suspină domnul Schmitt, ai nevoie.

Pe peron, în faţa trenului cu vagoane noi şi strălucitoare, Alain se porni să cînte de bucurie. Era mîndru de costumul lui bej, de valiza lui de piele, de mănuşile lui maro şi era mîndru, mai ales, că pleacă în călătorie singur cu tatăl lui.

— Şi ce vom face în tren, tăticule?

— În ceea ce mă priveşte, mi-am adus de lucru, dragul meu... Tu? dacă vrei am să-ţi cumpăr nişte reviste ilustrate... N-ai nici o carte?

— Nu, tăticule, dar nu-i nimic... Am să mă plimb pe culoar... Am să privesc şinele...

Dispăru, şi după două minute se întoarse foarte agitat.

— Tăticule! Mi-am găsit un coleg!... Jean-Louis Dujarrique... E la trei compartimente de noi, cu mama lui.

— Şi el se duce la şcoală?

— Da, dar nu la aceeaşi şcoală cu mine; a lui se numeşte le Prieuré.

— Păcat că nu se duce şi el la domnul Benzod! Aţi fi fost doi francezi. Dar puteţi să vă vedeţi din cînd în cînd... Pînă una-alta, du-te şi jucaţi-vă împreună cît ţine călătoria.

Bertrand Schmitt iubea copiii, dar nu-şi putea ascunde enervarea cînd îl deranjau de la lucru. Alain, care era obişnuit cu aerul absent al tatălui său, se grăbi să dispară. Trenul gonea. De cîte ori îşi ridica privirile distrate, domnul Schmitt vedea doi băieţaşi de doisprezece ani trecînd încolo şi încoace pe culoar, pe un fundal de stîlpi de telegraf, gîrle, coline. Peste o oră, Alain se întoarse foarte emoţionat.

— Tăticule, ştii ce mi-a spus Jean-Louis? Că e foarte nenorocit la şcoala lui... Că cei mari sînt cruzi... Că i se fură tot — cărţile, bomboanele — şi că dacă se opune îl boxează sau îl strivesc de un perete pînă-l înăbuşă.

— Şi de ce nu se apără?

— Păi bine, tăticule, e singurul francez din şcoală... A implorat-o pe maică-sa să nu-l mai trimită înapoi la Prieuré, să-l ţină acasă la Paris, dar ea nu vrea, pentru că tocmai s-a remă-

ritat cu un rus, de care e îndrăgostită, colonelul Kiriline... și Jean-Louis o încurcă.

Tatăl îl privi cu mirare.

— Cine ți-a spus povestea asta?

— Jean-Louis.

— Jean-Louis greșește vorbind pe tonul ăsta despre părinții lui.

— Pe ce ton, tăticule? Mi-a spus că-și iubește mult mama, că ea de asemenea îl iubea, că de la moartea tatălui ea l-a îngrijit foarte bine... Dar acum e îndrăgostită.

— Nu folosi cuvinte pe care nu le înțelegi... Cum arată această doamnă Dujarrique?

— Dar, tăticule, n-o mai cheamă Dujarrique, o cheamă doamna Kiriline... E foarte drăguță... Vrei să te duc la compartimentul ei? E foarte aproape.

— Îndată, dragul meu.

— Tăticule, tu crezi că, dacă la Benzod sînt băieți mari, or să mă bată?

— Sper că ai să le ții piept. De altfel, domnul Benzod mi s-a părut a fi un om energic, care păstrează disciplina în școala lui... Du-te la prietenul tău.

La Dijon, domnul Schmitt coborî pe peronul gării ca să facă cîțiva pași și-i găsi pe cei doi copii. Jean-Louis era un băiețaș frumos, cu ochii mari, adînci și triști.

— Tăticule, ți-l prezint pe Jean-Louis.

Bertrand Schmitt încercă să dea cîteva sfaturi:

— Dacă cei mari vă persecută, trebuie să faceți voi primul pas, să vă împrieteniți... Nu cred că sînt răi în fond.

— Tipii ăia? făcu Jean-Louis... Mult le pasă lor de mine! Dacă nu le cînți în strună, te pun la carantină...

La plecare, Alain se urcă în compartimentul tatălui său.

— Știi, tăticule, ce-mi spunea Jean-Louis în momentul cînd tu veneai spre noi?... Spunea: „Sînt atît de nefericit că trebuie să mă întorc în școala aia, încît îmi vine să mă arunc sub roți, numai că nu îndrăznesc... Împinge-mă, Alain, îmi faci un serviciu, iar eu îți las întreaga mea avere"... Pentru că, știi, acum, că și-a pierdut tatăl, are avere... Dar eu n-am vrut.

— Cred și eu... E puțin cam nebun prietenul tău...

— Nu, nu e nebun... Știi, tăticule, el spune că dacă mama lui și-ar închipui viața pe care o duce el acolo, bătăile cu cei mari, serile, cînd plînge în pat, n-ar mai avea curajul să-l trimită la școala aceea...

— Ia du-mă la doamna asta!

Doamna Kiriline era surprinzător de frumoasă. Cu un glas blînd, făcu observații fine și melancolice asupra copilăriei. Bertrand se așeză și nu mai părăsi compartimentul. Cînd apăru chelnerul, luă patru bonuri, și călătorii luară masa împreună. Copiii, tăcuți, îi ascultau pe părinți pomenind titluri de cărți, nume de muzicieni. Se simțeau uitați. Din cînd în cînd, Jean-Louis îl privea pe Alain, și ochii lui păreau să spună: „Vezi tu, așa-i ea..." Cînd se ridicară de la masă, Bertrand, fără să-și dea seama, intră în com-

partimentul doamnei Kiriline, iar copiii se duseră să se joace pe culoar.

— Copiii noştri se înţeleg bine, spuse ea... Sper că se vor vedea şi acolo.

El şovăi o clipă.

— Vă rog să mă scuzaţi, spuse el, că vă vorbesc despre o chestiune care mă priveşte atît de puţin, dar o confidenţă întîmplătoare de copil aproape mă obligă s-o fac... Desigur că nu vă daţi seama de starea de spirit a fiului dumneavoastră... Ştiţi ce i-a spus fiului meu?

Doamna Kiriline păru zdruncinată. Dincolo de fereastră dealurile se prefăceau în munţi, brazii luau locul stejarilor, vilele — locul caselor, şi torenţii — locul rîurilor.

— Dumnezeule! exclamă ea... Dar e groaznic. Micuţul de el! ...Mi-am dat seama că nu-i place şcoala asta, dar puneam totul pe seama lenii... Şi mai ales a geloziei... Căci nu-l poate suferi pe soţul meu, şi n-are dreptate; ce m-aş face fără un bărbat în casă? Chiar pentru dînsul, va fi în curînd un sprijin preţios...

— Desigur, aprobă Bertrand, dar fiul dumneavoastră este un copil, el nu judecă.

Ei i se umpluseră ochii de lacrimi.

— Ce-i de făcut? întrebă ea. Gîndiţi-vă că ar trebui să-l aduc la Paris şi să renunţ la proiectul meu... Soţul meu ar fi atît de supărat... El pretinde că-l răsfăţ pe Jean-Louis şi că-l voi arunca în viaţă foarte prost pregătit... Cred că are dreptate. Jean-Louis este un băieţaş cu prea multă imaginaţie... De cînd cu căsătoria asta, se crede

o victimă... Nu-i adevărat, nu-i de loc adevărat, dar cînd un copil îşi bagă ceva în cap...

Doamna Kiriline şi fiul ei coborîră cu două-trei staţii înaintea lui Bertrand.

După ce plecară, Alain rămase tăcut cîteva clipe.

— Tăticule, spuse el în cele din urmă, dacă cei mari sînt foarte răi, am să-ţi telegrafiez şi ai să vii să mă iei, nu-i aşa?

CUPRINS

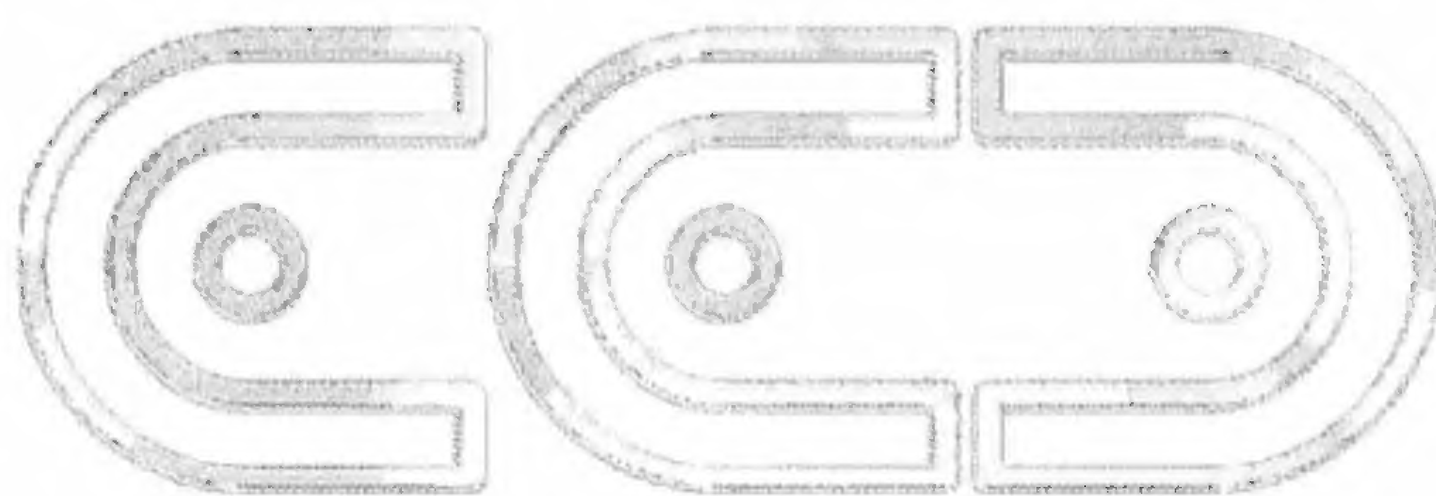
	Pag.
Cuvînt înainte	5
Eşti o mare artistă	11
Bună seara, draga mea	28
Ariane, scumpă soră	43
Myrrhine	67
Thanatos Palace Hôtel	81
Prietenele	101
Blestemul aurului	113
Din vina domnului de Balzac	125
Violetele de miercuri	164
O carieră	178
Flori de sezon	211
Testamentul	230
Ricoşeuri	237
Naşterea unui maestru	240
Începe şcoala	246

Redactor responsabil : RAUL JOIL
Tehnoredactor : SORINA MALCAŞ

Dat la cules 04.06.63. Bun de tipar 19.08.63. Apărut 1963. Tiraj 25 155 ex. broşate. Hîrtie semivelină mată ediţii de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 9,65. Coli tipar 8. A. nr. T. 5.444 C.Z pentru bibliotecile mari 84. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—32=R

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", B-dul Ilie Pintilie nr. 58—60, Bucureşti — R.P.R. comanda nr. 1214.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

